

Thorwald Lorentzon

Tendenser i vänsterpartiets manifestvokabulär
Jämförande studier av lexikala förändringar 1948–1998

April 2001

Projektet Det svenska ordförrådets utveckling 1800–2000

Projektet Det svenska ordförrådets utveckling 1800–2000 finansieras med generösa bidrag från den kulturvetenskapliga donationen, som administreras av Riksbankens Jubileumsfond. I projektet deltar forskare från fem olika universitets- och högskoleorter och lika många discipliner. Projektet startade den 1 januari 2000. Den gängse förkortningen av projektnamnet är ORDAT (Det svenska **ord**förrådets utveckling från **ar**tonhundra till **tj**ugohundra).

Resultat från projektets olika delundersökningar publiceras till stor del i föreliggande rapportserie. Redaktörer för rapportserien är prof. Sven-Göran Malmgren och FD Hans Landqvist, båda verksamma vid Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.

Skrifter som ingår i rapportserien säljs till självkostnadspris och kan rekvireras från ORDAT (att. Hans Landqvist), Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet, Box 200, 405 30 Göteborg.

ISSN 1650-2582

© Författaren

Produktion:
Institutionen för svenska språket
Göteborgs universitet
Box 200
SE - 405 30 GÖTEBORG

Reprocentralen, Humanisten
Göteborg

Innehållsförteckning

1.	Inledning	1
2.	Material	3
3.	Tidigare forskning	5
3.1.	Allmänretorisk forskning	5
3.2.	Statsvetenskapligt orienterad forskning	6
3.3.	Språkvetenskapligt orienterad forskning	8
4.	Metod	11
4.1.	De sakpolitiskt relaterade begreppsområdena	11
4.2.	En (hypotetisk) distinktion mellan frågorna <i>vad?</i> och <i>hur?</i> .	13
4.3.	Värdeladdade ord	14
4.4.	Modala hjälpverb	21
4.5.	Militära metaforer / ord med militära konnotationer	21
5.	Resultat	22
5.1.	De sakpolitiskt relaterade begreppsområdena 1948–1998 ...	22
5.1.1.	Försvars-/utrikesområdet	22
5.1.2.	Arbetsmarknadsområdet	26
5.1.3.	Skatteområdet	30
5.2.	<i>Arbetsgivare-arbetsköpare</i> och <i>vinst-profit</i>	34
5.3.	En grupp centrala politisk-ideologiska termer	36
5.3.1.	<i>Demokrati</i> osv.	37
5.3.2.	<i>Jämlikhet</i> osv.	42
5.3.3.	<i>Rättvisa</i> osv.	45
5.3.4.	<i>Frihet</i> osv.	47
5.3.5.	Samstämmighet i bruket av termerna?	50
5.4.	Fler ideologiska termer	51
5.4.1.	<i>Kapitalism, kapital</i> och <i>socialism</i>	52
5.4.2.	<i>Arbetare, klass</i> och <i>arbetande</i>	59
5.5.	De värdeladdade orden	63
5.6.	<i>Kräva/krav, måste, vilja</i> och <i>böra</i> samt några bestämningsord	67
5.7.	De militärt metaforiska/konnoterande orden	69

6.	Sammanfattning och slutord	74
7.	Litteratur	76
8.	Appendix	79

Tabell- och figurförteckning

Tabeller

1.	Valmanifestens omfång i antal löpande ord	4
2.	De sakpolitiskt relaterade begreppsområdena (SRB)	13
3.	Tänkbara kategorier av värderande ord	19
4.	Urvalet av militärt metaforiska/konnoterande ord	71
5.	Arbetsmarknadsrelaterade ord	80
6.	Centrala politisk-ideologiska termer	82
7.	Försvars-/utrikespolitiskt relaterade ord	83
8.	Ord med ideologisk anknytning	85
9.	<i>Kräva</i> och <i>krav</i> med sammansättningar	87
10.	Skatterelaterade ord	88

Figurer

1.	Det försvars-/utrikesrelaterade begreppsområdets relativa frekvens (%) 1948–1998	22
2.	Det arbetsmarknadsrelaterade begreppsområdets relativa frekvens (%) 1948–1998	27
3.	Det skatterelaterade begreppsområdets relativa frekvens (%) 1948–1998	31
4.	De centrala politisk-ideologiska termernas relativa frekvens (%) 1948–1998	37
5.	Relativ frekvens (%) av <i>kapitalism</i> , <i>kapital</i> och <i>socialism</i> med anslutande konstruktioner 1948–1998	52
6.	Relativ frekvens (%) av <i>arbetare</i> , <i>klass</i> och <i>arbetande</i> med anslutande konstruktioner 1948–1998	59
7.	Relativ frekvens (%) av <i>kräva/krav</i> , <i>måste</i> , <i>vilja</i> och <i>böra</i> 1948–1998	67
8.	Tänkbara förändringar i bruket av militärt metaforiska/ konnoterande ord 1948–1998	70

1. Inledning

Ett av de fackområden som granskas inom ORDAT är den politiska terminologin. Föreliggande rapport kommer att behandla tendenser till förändring i manifestvokabulären hos (nuvarande) vänsterpartiet. Undersökningen tar sin början vid det första andrakammarvalet efter krigsslutet (1948) och sträcker sig till det senaste valet (1998).

Men även detta begränsade forskningsområde är stort, och såväl material som infallsvinklar måste begränsas. Ändå bör det vara möjligt att ge en tredimensionell bild av förändringen, i någon mån baserad på de tre frågorna *när?*, *vad?* och *hur?* (uttrycks sakpolitiskt innehåll). Frågan *vad?* kommer att förknippas med främst ett urval lexikala enheter (i det följande kallade *ord* eller *termer*) som bygger upp tre *sakpolitiskt relaterade begreppsområden* (försvars-/utrikesområdet, arbetsmarknadsområdet och skatteområdet). Därtill granskas bruket av ett antal centrala politisk-ideologiska termer (*demokrati*, *jämlikhet*, *rättvisa* och *frihet*) samt några termer vilkas bruk är (än mer) specifikt för ett socialistiskt parti (*kapitalism*, *arbetare* m.fl.). Frågan *vad?* kan därmed närmast knytas till politiskt/ideologiskt sakinnehåll. *Hur* detta sakinnehåll framställs (vilket är den viktigaste, men kanske också teoretiskt och metodiskt mest komplicerade frågan) kopplas främst till ett antal lexikala kategorier, vilkas primära funktion kan antas vara att påverka läsaren genom att framkalla känslor. Högst sekundärt är de därmed avsedda att förmedla politiska ståndpunkter och mål, och skapar istället en positiv, negativ, undfallande eller aggressiv politisk diskurs. Därmed blir *hur?* starkare knuten till avsaknad av politiskt/ideologiskt sakinnehåll. Naturligtvis är distinktionen mellan *vad?* och *hur?* inte skarp. Den är heller inte avsedd som någon absolut tudelning, utan som ett instrument för indelning i två någorlunda väl urskiljbara grupper. En något utvidgad diskussion av problemet förs i avsnitt 4.2.

Det övergripande syftet med rapporten är att redogöra för lexikala förändringar i vänsterpartiets¹ valmanifest under den aktuella perioden. Därmed anläggs ett diakront perspektiv, som dock bygger på en

¹ Jag kommer att i de flesta fall omtala partiet som (v), namnbytena till trots.

synkron beskrivning av förhållandet inom och mellan de sakpolitiskt relaterade begreppsområdena och de lexikala kategorierna vid givna tidpunkter (valåren).

2. Material

Materialet har begränsats i två steg:

(1) Endast skrivet material är aktuellt. En större undersökning skulle kunna utgå från både skriftspråk och en kvantitativt likvärdig mängd talspråk, t.ex. radio- och TV-debatter eller riksdagsanföranden. För detta arbetes omfång är dock det aktuella materialet kvantitativt och metodologiskt tillfredsställande.¹

(2) Begränsning sker till valmanifest.² Dessa har valts av två skäl: (a) de återkommer periodiskt, vilket inte alltid gäller specialprogram, broschyrer och punktvisa sammanfattningar under diverse olika namn. (b) De tillhandahålls av samtliga partier, vilket möjliggör vidare forskning. Även parti- eller handlingsprogram uppfyller dessa båda krav, men skapar problem genom ett omfång som svårligen skulle medge ett noggrannare studium. Vidare kan programmen dels inte antas spegla samhällsförhållanden i samma omfattning som manifesten, dels bör den *arena* de fungerar i vara en annan och här mindre intressant.³ Ett viktigt mål med denna och eventuella kommande rapporter är att beskriva de olika partitexternas propagandistiska inslag, och därför väljer jag att använda material som är direktriktat till väljarkåren.⁴

¹ En utvidgning av materialet till att omfatta också talspråk hade fört med sig svårigheter vad gäller möjligheten att dra generella(re) slutsatser om partiets vokalbulär. Problemen skulle nog främst orsakats av språkanvändarnas individuella språkanvanor, men kanske också mer diffust av skillnader mellan olika kommunikationssituationer. Valmanifesten kan sägas utgöra en egen genre och fungerar i en kommunikationssituation som kan beskrivas som *envägs masskommunikation* (jfr Høigård 1978:15).

² De skrifter som populärt kallas *valmanifest* har ibland andra beteckningar, t.ex. *valplattform*. Oavsett detta kan de alla betraktas som kvalitativt jämförbara, med syftet att sammanfatta partipolitiken inför ett val.

³ Man talar om olika *arenor* för politisk kommunikation, och skiljer därvid bl.a. mellan den interna, parlamentariska och väljararenan (Høigård 1978:14). Parti- och handlingsprogram torde verka främst internt, såsom riktlinjer för partiarbetarna.

⁴ Att valmanifesten – till viss skillnad från partiprogrammen – har väljarna som primär målgrupp har bekräftats per brev av (v):s biträdande partisekreterare Bo Leinerdal. En svårare – men här något mindre relevant – fråga är till vilka väljare partierna huvudsakligen riktar sina manifest: de oliktankande eller sympatisörerna. Troligast är de senare, även om (v) har vunnit och vinner väljare från (s).

Resultaten skall betraktas med reservationen att de gäller partiets vokabulär i **valmanifest**. Då hela partiet i normalfallet står bakom dessa är det emellertid rimligt att anta att resultaten på ett tillfredsställande sätt speglar en ofta – men inte alltid – använd vokabulär inom partiet.¹

De 16 valmanifesten innehåller totalt 24 576 löpande ord, vilka fördelar sig enligt tabell 1:

TABELL 1. *Valmanifestens omfång i antal löpande ord*

-48	-52	-56	-60	-64	-68	-70	-73
312	766	1009	866	637	1968	282	692
-76	-79	-82	-85	-88	-91	-94	-98
1397	1764	1419	3012	2545	1228	2111	4568

Omfånget kan kanske tyckas litet, men materialet har sannolikt hög specifik vikt, dvs. det kan antas innehålla mycket information på litet utrymme. Vidare kan siffrorna kommenteras:

(1) Antalet löpande ord är exklusive rubriker i vissa fall, inklusive rubriker i andra. Rubrikerna har exkluderats om de inte kan sägas höra till det politiska budskapet, utan snarast fungerar som metatext. Exempel är *Kommunistiska partiets valmanifest 1948*. Andra rubriker inkluderas då de närmast sammanfattar innehållet: *För en fredsfrämjande och demokratisk politik* (1956).

(2) Som väntat är inte valmanifestens omfång kvantitativt likvärdiga. Detta är emellertid av mindre vikt vid resultatredovisningen, i och med att antalet belägg omvandlats till *relativa frekvenser* (dvs. ett ords eller en terms procentuella andel av antalet löpande ord).²

¹ Håkansson (1999:55) bedömer graden av partikontroll över valmanifesten som ”hög”.

² Förekomsten av termer som bedöms vara av särskilt intresse kan dock komma att redovisas utifrån *absolut förekomst*, varmed fokus läggs på att de överhuvudtaget förekommer. Detta kan t.ex. gälla perspektivmarkerande termer som *arbetsgivare-arbetsköpare* och *vinst-profit*.

3. Tidigare forskning

Forskningen om politiskt språk och – i ett vidare perspektiv – om relationen mellan språk, politik och verklighet är omfattande och bedrivs inom flera vetenskaper utifrån skilda perspektiv. Det kan vara motiverat att göra en grundläggande uppdelning mellan statsvetenskapligt och språkvetenskapligt orienterad forskning. Gränsen är dock inte alltid tydlig, och kan nog inte heller bli det. Jag kommer därför att redovisa relevanta arbeten ur båda grupperna, efter att ha sagt något om den allmänretoriskt inriktade svenska forskningen.

3.1. Allmänretorisk forskning

Eftersom jag söker propagandistiska inslag spelar antaganden om påverkande språk en stor roll. Det bör observeras att vi här alltså tillfälligt släpper anknytningen till just politikernas språkbruk. De språkliga fenomen som tillskrivs påverkande funktion är allmänspråkliga, men eftersöks i materialet **därför att** manifesten kan antas vara ämnade att påverka. Arbeten inom området är t.ex. Hellspong & Söderberg (1975), Hedquist (1982), Andersson & Furberg (1984) och Fredriksson ([1962] 1992). I stort sett gemensamt för dem alla är beskrivningen av de språkliga medel som står till förfogande när språkanvändaren önskar färga, vinkla eller rentav omstrukturera verkligheten utifrån sina egna önskemål. Politikerna har givetvis mycket att vinna på att väljarnas verklighetssyn stämmer någorlunda överens med deras. Därför pågår det ständigt en kamp inom det politiska språket, kanske allra främst om vissa centrala ideologiska termer (se vidare avsnitt 5.3). Eftersom dessa termer knappast är frikopplade från övrigt politiskt språkbruk, är det helt naturligt att kampen om språket sprider sig till alla delar av den politiska vokabulären.

Beskrivningen av påverkande språk kan ske också ur ett stilistiskt perspektiv, såsom hos Cassirer (1993), Hellspong & Ledin (1996) och Melin & Lange (2000). Johannesson (1990) och Rydstedt (1993) ger

övergripande redovisningar av den klassiska retorikens syn på uppbyggnaden och framförandet av tal. Forskarna anlägger alltså skilda perspektiv, men de utgår alla från antagandet att det finns fenomen i språket vilkas primära funktion är att övertyga. I vid mening handlar de därför om retorik, vilket gäller också detta arbete.

3.2. Statsvetenskapligt orienterad forskning

Från statsvetenskapligt håll har man redogjort för t.ex. valretorik (Håkansson 1999) och nyliberalismens genomslag i idésystem och språkbruk (Boréus 1994). Håkansson undersöker valretorik i ett diakront perspektiv i valmanifest, partiledaranföranden och TV-debatter, utifrån hypotesen att retoriken inte varierar systematiskt mellan partierna. Han menar att det finns ”en del som talar för att det finns klara, stabila mönster i partiernas retorik som går utöver de enskilda valens, partiernas eller ländernas specifika egenskaper” (s. 13). Resultaten, menar han, pekar mot en verifiering av hypotesen. Därmed kan hans resultat antas strida mot t.ex. Johannesson (1990), som talar om ett massmedieanpassat politikerspråk. Det är intressant att notera att Håkansson mestadels använder termen *retorik* i en betydelse som skiljer sig från den gängse språkvetenskapliga. Synen på retorikens *mål* verkar dock sammanfalla (s. 11, kurs. i orig.):

Jag utgår från att partiernas mål med valbudskapen till allmänheten är att övertyga väljarna. Partierna utformar därför sina budskap efter vad de tror bäst uppfyller målet. Den språkliga strategi som då tillämpas benämner jag *retorik*.

Men till de retoriska kategorierna räknar Håkansson t.ex. om och med vilken frekvens enskilda sakfrågor och förslag förekommit, och gör därvid en viktig avgränsning (s. 28):

Andra språkliga variationer, till exempel utifrån lingvistiska utgångspunkter, kommer inte att beaktas.

Framförallt syftet, men även själva definitionerna av termer som *språk* och *retorik* gör att Håkanssons resultat är svåra att kontrastera mot mina. Skillnader finns inte minst i synen på *positivitet* och *negativitet*. Han skriver visserligen att en ”[n]egativ värdering innebär ogillande av eller avståndstagande till något objekt”, men negativiteten behöver inte återfinnas på det lexikala planet – i form av värdeladdade ord – för att

Håkansson skall fastslå en negativ värdering.¹ Generellt utgår han från tematiskt definierade analysenheter,² inte från några språkliga enheter.

Boréus, däremot, har en tydligare lexikal infallsvinkel genom studiet av termer som är viktiga även i detta arbete, bl.a. *frihet*, *demokrati*, *jämlikhet* och *rättvisa*. Hon har två huvudsyften (kurs. i orig., min fotnot):

1. [...] att undersöka om *höger vågen* innebar att den nyliberala ideologin i slutet av 1980-talet blivit hegemonisk³ i den offentliga debatten och om inte, hur omfattande genomslaget på debattarenorna var.
2. [...] att analysera olika medvetna försök att påverka det rådande språkbruket i samband med den svenska höger vågen.

De medvetna försök som omtalas i (2) innebär bl.a. att en part försöker monopolisera en term eller ett begrepp, t.ex. genom att undergräva en existerande performativ funktion hos denna. Att en term är performativ innebär, i Boréus modifierade användning, att termen (med nödvändighet) innefattar en berömmande eller fördömande komponent. Försök till påverkan kan också bl.a. innebära förändring av termens s.k. applikationskriterier, dvs. kriterierna för i vilka sammanhang termen normalt används (Boréus 1994:239ff.). När kampen om språket gäller ett etablerat positivt ideologiskt begrepp som *demokrati*, är det senare tillvägagångssättet mest rimligt (se vidare avsnitt 5.3).

Resultaten visar, menar Boréus, att en nyliberal höger våg, dock icke-hegemonisk, skapades i den offentliga debatten (främst riksdags- och dagstidningsdebatt) vid slutet av 1970-talet eller början av 1980-talet. Innebörden av termer som *frihet*, *demokrati*, *jämlikhet* och *rätt-*

¹ Han skriver (s. 48): ”En typisk (fiktiv) negativ verklighetsbeskrivning är ”vi har idag sju procent arbetslösa – det är dubbelt så många som för tre år sedan” medan en positiv beskrivning skulle kunna lyda: ”vi har idag sju procent arbetslösa – och färre blir det för varje månad”. ” På ett lexikalt plan återfinns ingen negativ värdering i dessa meningar, även om *arbetslös* mycket väl kan **framkalla** negativa känslor (se vidare avsnitt 5.3). Men att jag har en annorlunda utgångspunkt betyder inte att en negativ verklighetsbeskrivning (av något slag) skulle vara ointressant, tvärtom. Vid en kartläggning av retoriska medel är alla sätt att övertyga och övertala intressanta. Mina sakpolitiskt relaterade begreppsområden syftar bl.a. till att påvisa negativitet och positivitet som inte manifesteras genom lexikal värdeladdning.

² Håkansson definierar analysenheten som ”en textenhet för vilken vardera en – men endast en – av de följande egenskaperna kan registreras: sändare (parti), ämnesinnehåll, perspektiv, värdering av omvärlden, budskapsnivå, omtalad aktör, värdering av omnämnd aktör” (s. 62 f.).

³ Ett hegemoniförhållande råder enligt Boréus (s. 26; kurs. i orig.) om ”en ideologi (eller en föreställning) ... *inte är ifrågasatt*” (av inflytelserika samhällsaktörer o.d.). Fredriksson (1992:31) omtalar hegemoni som ”en tankevärld som ingen kommer förbi, oavsett politisk ståndpunkt.”

visa påverkades, men den nyliberalistiska användningen¹ av dem nådde inte hegemonisk status. *Demokrati* och *jämlikhet* förlorade troligen i performativ funktion medan *rättvisa* och *frihet* vann (s. 253 ff.). Att centrala begrepp som dessa inte nyliberaliserades antas av Boréus vara en skillnad av stor betydelse gentemot ett förhållande av idealtypisk nyliberal hegemoni.

Det skedde också vissa medvetna försök att påverka språkbruket. De av de undersökta begreppen som explicit utmanades av borgerliga debattörer var *ekonomisk demokrati*, *samhälle* och *välfärdsstat* (s. 321). Däremot finns det, enligt Boréus, inga exempel alls på att arbetarrörelsen tog öppen strid om bruket av någon term. På det hela taget agerade arbetarrörelsen defensivt och det privata näringslivet och de borgerliga politikerna offensivt.

3.3. Språkvetenskapligt orienterad forskning

Ett flertal forskare skulle kunna refereras här. Jag begränsar mig emellertid till två av dem som jag anknyter närmast till: Malmgren (1989) och Høigård (1978).

Malmgren undersöker ett stort material, allt riksdagsspråk under 1978–79, med syfte att visa vilka *emotiva* och *ideologiskt laddade* ord som är snedfördelade (främst överrepresenterade) mellan de fem riksdagspartierna. Huvudresultatet är att vänsterpartiet kommunisterna i långt större utsträckning än övriga partier använder dessa typer av ord – av drygt 300 snedfördelade ord står (vpk) för över hälften. På andra plats kommer Moderata samlingspartiet medan övriga partier kommer långt efter. Malmgren kommenterar (s. 65):

Den slutsats man bör kunna dra är att vpk bedriver en tydligare och mer direkt propaganda än övriga partier, bland vilka moderaternas debatteknik i detta avseende mest liknar vpk:s.²

Att (vpk) använder fler negativt laddade ord tolkar Malmgren som att partiet är det parti som är minst tillfredsställt med det svenska samhället.³ Detta, menar han, ”märks också på vpk-ledamöternas förkärlek

¹ Se vidare avsnitt 5.3.3.

² Håkansson (1999) visar samma resultat: (v) har ”den starkaste negativa retoriken” (s. 186) och en ”accentuerad polemik” (s. 202).

³ Man bör dock alltid vänta sig att finna fler negativt än positivt värdeladdade ord inom politiken. Malmgren (1989:60) antar att detta ligger i den politiska debattens natur. Håkansson (1999:90) menar att det ”milt uttryckt [är] betydligt vanligare med

för en grupp ord som uttrycker betydelseorna 'kamp', 'konflikt', 'dramatiskt skeende' o.d. Vpk-plusord från denna betydelsesfär är bl.a. *drabba* [...] *kamp* [...] och *strid* ..." (s. 65).¹ Med viss modifiering följer jag upp detta resultat för att kunna påvisa en eventuell förändring över tiden.

Som framgår anknyter min undersökning till Malmgrens, inte minst med avseende på syfte och metod. Anledningen till att jag valt att fokusera just (v) är att hans resultat ger vid handen att en partiundersökning av detta slag absolut bör inkludera (v), gärna som föremål för en inledande studie. Men det finns betydande skillnader mellan detta arbete och Malmgrens. En är att han begränsar termindelningen till två grupper, och en annan – kanske viktigare – är att han undersöker talat språk, om än knappast spontant sådant. Detta innebär att våra resultat inte utan vidare kan jämföras. Emellertid kommer jag så småningom att kunna visa om ett likartat språkligt förhållande mellan partierna råder även inom det skrivna språket. Många av de ord Malmgren noterade kommer sannolikt också att återfinnas i valmanifesten.

Høigård, däremot, använder skriftligt material – handlingsprogram från norska Høyre och Arbeiderpartiet – i sin undersökning av vad som karakteriserar språkbruket i dessa. Hon vill visa bl.a. vilken slags information politikerna ger och hur man utformar budskapet till en åsiktsmässigt heterogen mottagargrupp. Hon skriver (s. 16):

Ett og samme program skal formidle forskjellige budskap til sine respektive mottakergrupper. Dette forholdet gjør språkbruken i programmene interessant. Hvordan kan språket romme slike motstridende interesser? Hvilke språklige teknikker benytter avsender seg av for å dekke de ulike behovene?

Materialiet härrör från perioden 1973–1977 och omfattar cirka 32 000 löpande ord. Häri undersöks bl.a. vad Høigård kallar "bæreravhengige ord" (s. 61 ff.). Benämningen kommer med modifierad innebörd från Andersson & Furberg som, enligt Høigård, använde den om "emotive

svart- än skönmålning av verkligheten". Ett annat, sannolikt universellt, drag kan spåras i det faktum att Høigårds (1978) material i betydligt högre grad uppvisar *maximerande ord*, med vilket hon menar ord som bär med sig "mer av den kvaliteten ordet refererar till" (s. 74). Främst gäller detta komparativen av *stor*, *bra* och *stark*. Mindre vanligt förekommande är *minimerande ord* såsom *liten* (*mindre*).

¹ Tännsjö (2000:141) kallar *kamp* m.fl. ord för "språkliga trygghetsymboler" och "kodord", och betonar den ökade motviljan inom (v) mot revolutionärt språkbruk som följde på kommunismens fall. Angående sitt medförfattarskap till partiets grundsatser inför partikongressen 1990 skriver han: "Jag sökte med hjälp av ordbehandlingsprogrammet upp alla förekomster av ordet "kamp" i dokumentet och tryckte på "delete"-knappen" (s.141). Jfr avsnitt 5.7.

uttryck”. Høigård tänjer begreppet till att gälla en stor grupp ”ord som impliserer vurderingar”, och slår fast att Høyre har en något övervägande användning av dessa. En annan viktig grupp är ”holdningsmarkerande ord”, som inkluderar främst de modala hjälpverben och – något oklart – en snävare avgränsad grupp med värdeladdade ord. Till detta undersöks pronomenet *vi* och vissa syntaktiska drag. Resultaten visar likartade tendenser hos båda partierna: de informerar i endast ringa grad om sin politik. Ordval, syntaktiska drag och plattheter hämmar förståelsen. Därtill har båda programmen dels närhetsskapande, dels avståndsskapande drag.

Høigård instämmer i den kritik som man ofta hör framföras mot politiker: att språket som en av flera faktorer bidrar till att fjärma dem från väljarna.

4. Metod

Frågorna *när?*, *vad?* och *hur?* utgör på sätt och vis undersökningens utgångspunkt, samtidigt som de båda senare endast med svårighet kan särskiljas. Att visa *när* ett parti uttrycker något är i sig inget komplicerat, men man bör motivera valet av de årtal som utgör gränserna. Motiveringen kan i denna undersökning sammanfattas på följande vis: (1) 1948 och 1998 är båda valår (2) Perioden täcker det *kalla kriget*, den världsomspännande öst-väst-konflikt som kom att styra den politiska händelseutvecklingen i 45 år. Som kommer att framgå spelar det världspolitiska klimatet en stor roll inte minst i de tidiga valmanifesten, och det är rimligt att anta att alla våra partier – och därmed deras språk – påverkades på ett mer eller mindre direkt sätt av det kalla kriget. Jag anser det därför vara en fördel att följa hela konflikten.¹ Att undersökningsperioden är så pass lång gör det också möjligt att påvisa språkförändringar som är oberoende av enskilda politiska händelser, dvs. det är möjligt att i högre grad få ett helhetsperspektiv på (v):s vokabulär och därigenom dra mer generella slutsatser.

I detta kapitel kommer jag att redogöra för (a) metoderna för att besvara frågorna *vad?* och *hur?* samt (b) vissa gränsdragningsproblem mellan dem (avsnitt 4.2).

4.1. De sakpolitiskt relaterade begreppsområdena

Det praktiska arbetet bakom indelningen i både sakpolitiskt relaterade begreppsområden (i det följande kallade SRB) och lexikala kategorier utfördes genom granskning och datorbearbetning av de valmanifest som finns förtecknade i tabell 1. Jag noterade i princip alla ord som hade potential att ingå i ett SRB, och följden blev ett mycket stort antal

¹ Det kalla kriget upphörde successivt 1989–1991, men både språkliga och politiska efterverkningar ses ännu. Man kan t.o.m. anse att de mest intressanta förändringarna under hela undersökningsperioden har skett just efter, och inte under, kalla kriget. En sådan är de kommunistiska termernas sannolika förändring mot negativitet hos det allmänna språksamfundet – vilket dock inte är detsamma som en ökad negativitet för socialismens **idéer**, tvärtom (se Gilljam & Holmberg 1995:135).

som nu reducerats kraftigt. Ett antagande som styrt urvalet är att det finns ett antal *kärnord* som semantiskt kan knytas till respektive SRB. Sålunda kan en stor majoritet av materialets sammansättningar och avledningar utifrån *arbete*, *arbeta*, *jobb*, *jobba* och *sysselsättning* sägas fungera i en arbetsmarknadsrelaterad diskurs. Därutöver finns ett stort antal alltmer perifera ord som inte lika självklart hör dit. I dessa fall är alltså kontexten av större vikt för om orden skall inräknas eller ej. Då det inte har varit möjligt att studera kontexten för alla enskilda ord består begreppsområdena främst – men inte alltid enbart – av kärnord. Att använda SRB, och att kalla dem så, är givetvis inte den enda tillgängliga metoden, men de bör på ett tillfredsställande sätt kunna användas för att dra någorlunda tydliga gränser inom mängden av ord och termer. Utifrån frekvenserna i respektive SRB anläggs sedan ett kvalitativt perspektiv där viktiga drag sammanfattas och granskas, främst de propagandistiskt markerade inslagen. Med *propagandistiska inslag* avses bl.a. värdeladdade ord och termer med perspektivmarkerande funktion. Även manifestens verklighetsbeskrivningar kommer att uppmärksammas, och det är kanske främst för detta syfte som de sakpolitiskt relaterade begreppsområdena är viktiga. Härtill gör jag nedslag bland ett urval speciellt intressanta retoriska fenomen. Ett kort exempel på tillvägagångssättet kan ges utifrån följande citat ur 1952 års valmanifest. (Mina markeringar i samtliga citat om inget annat anges.)

Den amerikanska **ockupationen** av Island och Grönland, den förestående **ockupationen** av Danmark och Norge och Väst-Tysklands upprustning har icke föranlett någon gensaga från den svenska regeringens sida. Regeringen stödjer det **ohyggliga** amerikanska **rövarkriget** i Korea. Samordningen till tid och rum av den stora svenska flyg- och flottmanövern i Östersjön med Atlantpaksstaternas **provokatoriska krigsövningar** är ytterligare ett tecken på hur långt regeringen och militärledningen redan dragit in Sverige i de amerikanska **krigsförberedelserna**.

Man talar alltså inte om ”möjlighet till fred” utan snarast om ”risk för krig”. Verklighetsbeskrivningen kan ur denna synvinkel sägas vara negativ. Till detta kommer sedan de negativt värdeladdade orden, såsom *ohygglig*, *provokatorisk* och ordleden *rövare-*. *Ockupation* kan – i vidare mening – sägas ha en perspektivmarkerande funktion; man fokuserar vissa skeenden och egenskaper i verkligheten och bortser från andra. Samtliga faktorer har retorisk relevans.

Tre stycken sakpolitiskt relaterade begreppsområden är aktuella i arbetet (se tabell 2):

TABELL 2. De sakpolitiskt relaterade begreppsområdena (SRB)

Sakpolitiskt relaterade begreppsområden (SRB)

försvars-/utrikesområdet

arbetsmarknadsområdet

skatteområdet

Att just dessa SRB har valts har flera orsaker. Det försvars-/utrikesrelaterade begreppsområdet är intressant genom sin återspeglning av internationella politiska och militära förhållanden. Eftersom perioden täcker det kalla kriget är det motiverat att undersöka de delar av vokabulären som i kanske högst grad kan antas vara en produkt av konfliktens händelser. SRB *arbetsmarknad* motiverar, menar jag, sin existens genom att termer som *arbetslöshet*, *arbete*, *jobb* och *sysselsättning* hör till de mest centrala i den politiska debatten. Extra intressant är användningen över tiden av *arbetslöshet* i relation till (främst) *arbete*. Det skatterelaterade begreppsområdet, slutligen, visar om och i så fall hur (v) förändrat synen på skatter och skatteuttag över tiden.

Därtill innehåller valmanifesten ytterligare termer som skall ägnas särskild uppmärksamhet. Detta gäller dem som – i varierande grad – har varit och är viktiga i kampen om språket, främst *demokrati*, *frihet*, *jämlikhet* och *rättvisa*. Dessa kallas *centrala politisk-ideologiska termer*. Det gäller vidare vissa termer med en tydligare anknytning till en specifik ideologi, här alltså socialismen, t.ex. *socialism*, *kommunism*, *kapitalism*, *klass* och *arbetare*. Motbegrepp av olika slag finns också, t.ex. *vinst-profit* och *arbetsgivare-arbetsköpare* (se vidare 4.2 och 5.2).

4.2. En (hypotetisk) distinktion mellan frågorna vad? och hur?

Det torde stå klart att många ord, t.ex. *reallön*, *vapenexport* och *bostadsbyggande*, har som primär funktion att förmedla politiskt sakinnehåll. Detta kan inte sägas gälla vissa ord ur de andra kategorierna, t.ex. en del värdeladdade ord (*översitteri*, *svika*) och de modala hjälpverben, vilka istället kan antas bidra att skapa en diskurs med vissa retorisk-propagandistiska särdrag. Gränsen mellan de ord som har den ena eller andra funktionen är knappast möjlig att upprätthålla i praktiken. Åtminstone följande två gränsfall är extra tydliga:

(1) Sammansättningar med en sakpolitiskt och en värdemässigt orienterad led, t.ex. *krigshetsare* och *kvinnoförakt*. Dessa fyller

uppenbarligen funktioner i något försvars-/utrikespolitiskt resonemang respektive den för (v) viktiga feminismen. Samtidigt vill man fokusera vissa förhållanden och gör detta genom en negativt värdeladdad ordled. Denna typ av ord kan därför antas fylla såväl sakpolitisk som propagandistisk funktion och kommer att dubbelredovisas.

(2) De ord eller termer som i kontrast till sina motbegrepp närmast är att betrakta som perspektivmarkörer. Ett exempel är *arbetsköpare* och *arbetsgivare*, där *arbetsgivare* genom sin allmänt spridda användning kan sägas vara det ommarkerade sättet att omnämna referenten; man torde inte uppmärksamma termen förrän den kontrasteras mot *arbetsköpare*.¹ Vid växelvis användning fokuseras referentens bättre eller sämre egenskaper. De båda perspektiven kan kallas ”snikenhetsperspektivet” och (i kontrast – men endast i kontrast – till detta) ”givmildhetsperspektivet”. Den dubbla kopplingen, till både politisk verklighet och propagandistiskt perspektivbyte, gör dylika termer till gränsfall.

I resten av kapitlet skall jag diskutera de lexikala kategorierna, vars ingående komponenter i åtminstone lägre grad anknyter till materialets politiska sakinnehåll.

4.3. Värdeladdade ord

Åsikterna om ords beskaffenhet med avseende på värdeladdning är sannolikt ganska likartade genom språksamfundet. Ingen menar att *vänlig* och *hjältedilig* är negativt värdeladdade ord eller att *grym* och *arrogant* är positivt värdeladdade. Ingen torde heller anse att *träd* och *gardin* har någon värdeladdning. I många fall är således gränserna mellan värdeladdning och neutralitet skarpa, och – om än inte bevisade – vetenskapligt godtagbara genom sitt stöd hos språksamfundet. Detta stöd kommer att förutsättas och åberopas i det följande.² Jag utgår därvid ifrån att det i normalfallet impliceras en negativ attityd till referenten om denna benämns som *brutal* och en positiv om den

¹ Att *arbetsgivare* (i någon mening) måste anses som ommarkerad bör, ur socialistiskt perspektiv, ses som resultatet av att den borgerliga sidan vunnit kampen om termen. Man bör alltså fundera över anledningen till att man anser termen vara ommarkerad.

² Det är främst jag själv som representerar språksamfundet, men andra medlemmar kommer att ge sin syn på resultaten. Jag tror mig vara en genomsnittlig och därmed god representant, med svenska som modersmål och relativt stor erfarenhet av texter av olika slag. Det skall framhållas att hänvisningar till språksamfundet är ett etablerat tillvägagångssätt inom forskningen.

benämns som *oskattbar*.¹ Kriteriet för medlemskap i gruppen *värdeladdade ord* blir då denna *institutionaliserade värdeladdning*.² Vid behov kan orden studeras i sina kontexter, och likaså finns ordböcker att tillgå. Om man emellertid ville ge denna ordgrupp skarpare yttre gränser skulle det inte gå att bortse från de omfattande teoretiska och praktiska problem som finns inom området. Jag avser inte att dra sådana gränser, men vill ändå kort diskutera följande tre problemfall, i ett allmänspråkligt – ej politiskt språkligt – perspektiv.

(1) Ord som i sin grundbetydelse är neutrala men tidvis – och ganska ofta – förefaller bli värdeladdade i kontext.³ Ett exempel är *experiment*. Varken Svenska Akademiens ordlista, Svensk ordbok eller Nationalencyklopedins ordbok anger att ordet kan användas nedsättande. Men neutraliteten verkar försvinna då ”försöket” i någon mening kan gå fel med följderna att någon eller något drabbas. Följande utdrag ur en artikel av Gun Hellsvik (m) får illustrera detta ganska svår-fångade problem (ur Språkbankens konkordanser (press-98), min kursivering):

I hennes [AnnBritt Grünwalds] artikel finns emellertid inget alls i denna fråga, trots att vi har allt fler som pläderar för att den *stabila* svenska narkotikapolitiken ska *skrotas* för att ersättas av, icke angivna, sociala *experiment*.

Ordet kan här förknippas med ’obetänksamhet’, ’vårdslöshet’, ’nonchalans’ o.d., vilket också kan förstärkas av det kontrasterande positivt värdeladdade *stabil* och farhågan att detta *stabila* skall *skrotas*. I andra fall används ordet på så vis att tankarna går till ’utnyttjande’ o.d., dvs. människor används på samma sätt som substanser i vetenskapliga experiment. Det är intressant att notera att ordet påfallande ofta bestäms av negativt värdeladdade ord såsom *misslyckat*, *groteskt* och *hjärtlöst* (ett

¹ Faktum är att man begår ett brott mot språkliga konventioner om inte dessa och andra ords *hela* innebörd beaktas vid användningen. Cassirer (1993:159): ”[O]m man använder dessa ord [*slödder* m.fl.] med positiv emotiv laddning avviker man från normalt språkbruk. Det är dock under vissa omständigheter fullt möjligt, men då är dessa omständigheter inte ”normala”!”. Det är rimligt att anta att valmanifesten fungerar under normala omständigheter. För ett likartat resonemang, se Hedquist (1982:87 f.).

² Med denna term följer jag Cassirer (1993:159) som talar om institutionaliserad värdeladdning hos ord som *ruckel*, *skjul*, *barack*, *slödder* och *sadist*. Jfr även Hedquist (1977:17) i ett resonemang om *tjallare*.

³ Jfr Hedquist (1977:22) som tillskriver dylika ord ”ockasionellt emotiv betydelse”.

flertal exempel i press-98). Men i dessa fall blir orsaken till värdeladdningen lättare att peka ut.¹

Ett fall som kan nämnas här är ironi, vilket mycket förenklat innebär att meningen *hos* det utsagda står i ett semantiskt motsatsförhållande till meningen *med* detsamma (se vidare t.ex. Cassirer 1993: 43). Ett ord som *bra* får då – i högre eller lägre grad – innebörden 'dålig', och förändras – liksom *experiment* – mot negativitet under påverkan av kontexten.² Sannolikt är ironi både lättare och effektivare att förmedla i tal än i skrift, men detta hindrar inte att vi ofta stöter på fenomenet i diverse skriftliga material. I valmanifesten används det dock nästan inte alls.

(2) Ord som är neutrala, men kanske kan förefalla *i någon mening* icke-neutrala. Exempel kan ges om vi åter betraktar *träd* och *gardin*, men nu i kontrast till *kyrkogård* och *giftorm*. Det är rimligt att anta att de flesta uppfattar en svårbeskrivbar skillnad mellan de båda ordparen. Troligtvis kan vi aldrig vara *känslomässigt* neutrala inför *kyrkogård* och *giftorm* såsom inför *träd* och *gardin*. Men det kan vara motiverat att åtskilja det språkliga uttryckets grundbetydelser och dess bibetydelser – med andra ord skilja på denotation och konnotation. Konnotationerna omtalas av ett flertal svenska och utländska forskare som de associationer som utgår från denotationen, och *dessa* torde vara negativa då vi hör vissa ord.³ Hellspong & Ledin (1996:33), skriver t.ex. (kurs. i orig., min fotnot):

När du möter ordet ”jättesköldpadda” – vad tänker du på? Ser du bara framför dig en ovanligt stor sköldpadda? Eller går dina tankar vidare? Kanske till något uråldrigt och outgrundligt. Kanske också till fridsamhet och moderlighet [...] Här möter vi en skillnad mellan ett ords *grundbetydelse* eller denotation och dess *bibetydelser* eller konnotationer. Grundbetydelserna är olika associationer från den kärnan. [...] Grundbetydelsen brukar vi kunna finna i ett lexikon, men bibetydelserna för oss

¹ I dessa fall skulle bestämningsordets värdeladdning sprida sig till huvudordet. Hedquist (1982:88) kallar förhållandet *parallellställning*, och räknar det som ett vanligt sätt att emotivisera ett ord.

² I det här fallet kan orden alltså inte bestämmas semantiskt om man inte beaktar språksituationen; den institutionaliserade värdeladdningen hos *bra* åsidosätts tillfälligt av pragmatiska faktorer.

³ Lyons (1977; vol. 1:176): "[...] the connotation of a word is thought of as a emotive or affective component additional to its central meaning". Begreppet *institutionaliserad värdeladdning* innebär däremot att den värdekomponent Lyons nämner är en **del** av denotationen, inte endast utgående från denna.

vidare, ut i de myter och allmänna föreställningar som vår kultur knyter till ett fenomen.¹

Jämför möjliga konnotationer till grundbetydelsen hos *träd* (*grönt, lummigt, susande*, och vidare kanske *sommar* osv.) med dem till grundbetydelsen hos *giftorm* (*aggressiv, lömsk*, och vidare *bett, smärta* osv.). Detta betyder dock inte att *giftorm* har en värdekomponent knuten till denotationen; lika lite som *träd* och *gardin* förmedlar *giftorm* och *kyrkogård* en positiv eller negativ attityd till referenten.² Hedquist (1982:87) gör följande likartade distinktion (understrykning i orig.):

Det visar sig /.../ att vissa ord kan uttrycka ett gillande eller ogillande, medan andra bara kan framkalla en känsla av obehag e dyl. Det finns således anledning att skilja mellan olika kategorier av värdeladdade ord.

Till de ord som kan uttrycka gillande/ogillande räknar Hedquist t.ex. *konstruktiv* och *avskryvärd*, medan ord som endast kan framkalla känslor representeras av *krig* – och hit vill jag alltså föra *kyrkogård* och *giftorm*. Den senare typen, menar Hedquist, ”används för att få en mottagare att må bra eller dåligt, t.ex. genom att talaren väljer att tala om sådana förhållanden som är positiva eller som är otrevliga” (s. 95). Dessutom, menar han, finns det ord som saknar en kognitiv betydelsekomponent, dvs. denotation, och endast består av en värderande, t.ex. *bra* och *usch*. En sista grupp, som alltså skulle utgöras av de ord som saknar värdekomponent och endast har en kognitiv komponent, diskuterar Hedquist inte. Men jag menar att den skulle utgöras av ord som *träd* och *gardin* och i så fall också *experiment*.

(3) För de värdeladdade orden i allmänspråket gäller alltså att värdekomponenten erkänns av språksamfundet (*vänlig, grym* osv.). Inom den politiska vokabulären förefaller det emellertid finnas ord vilkas konnotationer – eller kanske värdeladdningar – varierar mellan olika språkbrukare, t.ex. *nyliberalism* och *kommunism*.³ Om jag hade

¹ Cassirer (1993:159) skiljer mellan *emotiva* och *additiva* element, där ett additivt element t.ex. är föreställningen *häst* i samband med ordet *gnägga*, och därför torde vara ungefär vad Hellspong & Ledin åsyftar med *konnotation*.

² Däremot kan nog *kyrkogård* – och i synnerhet *giftorm* – betydligt lättare bli negativt värdeladdade i metaforisk användning. En diskussion om detta är dock inte aktuell just här.

³ Jag följer här t.ex. Bjørge & Heradstveit (1996:46; kurs. i orig.): ”Inom en kultur eller språkgemenskap kan man ha de grundläggande, denotativa koderna gemensamt, medan olika undergrupper eller *subkulturer* kan ha helt olika konnotativa underkoder.” Det som språkbrukarna har gemensamt är i så fall åsikten att både kommunismen och nyliberalismen är ideologier, varefter man skiljer sig åt i synen på dessa. Min tveksamhet i valet mellan *konnotation* och *värdeladdning* är ett resultat av att det,

fokuserat endast på värdeladdade ord, hade det blivit nödvändigt att reda ut bl.a. detta förhållande noggrant. Men här skall endast konstateras att dessa och många andra ideologiska ord kanske inte kan sägas vara institutionaliserat värdeladdade. Däremot kan de komma att bli det. *Profit*, som kunde användas neutralt för 50–100 år sedan, har genomgått en sådan förändring (se Malmgren 1989:77). Nu vidrörs dock ett helt problemkomplex: när övergår ett ord eller en term från att ha konnotationer hos delar av språksamfundet till att kunna ses som institutionaliserat värdeladdat? Har *kommunism* trots allt redan nått dit? Och hur är egentligen förhållandet med *nazism*? Termen är positivt konnoterad för en liten del av språksamfundet, men denna del är (troligen) mindre än den del för vilken *kommunism* är positivt konnoterad. Är denna skillnad ett skäl att tillskriva *nazism*, men inte *kommunism*, en institutionaliserat negativ värdeladdning? Eller skulle skälet vara att *nazism* (såsom *fascism*; se NEO) har kommit att användas alltmer som allmänt skällsord? Liknande problem verkar gälla fler ideologiska termer, bland dem *demokrati*. Termen beskrivs överlag som ”positivt värdeladdad”, men ogillas av en mindre grupp individer. Sammantaget finns det nog ändå skäl att se *demokrati* som institutionaliserat värdeladdat.¹

För de nu diskuterade tre grupperna gäller att de samtliga innehåller ord som på något vis – och i högre eller lägre grad – avviker från detta arbetes grundläggande definition av värdeladdade ord:

Ord som då de betraktas individuellt och i någon grundbetydelse har en värdeladdning som en del av sin denotation, och som med visshet har värdeladdningen förankrad hos en stor majoritet av det allmänna språksamfundet.

såsom Hedquist påpekar, många gånger kan ”vara svårt att skilja mellan ord som har begränsat intersubjektiv emotiv betydelse och ord som endast kan utlösa en känsla eller attityd” (1977:33). Om orden skall räknas som begränsat intersubjektivt emotiva måste man karakterisera värdeladdningen som institutionaliserad hos en viss grupp språkbrukare. Det känns trots allt något underligt att säga att värdeladdningen hör till denotationen hos *nyliberalism* och *kommunism*. Kanske är det därför rimligare att tala om skillnader i konnotation.

¹ Høigård (1978) resonerar annorlunda om fenomenet värdeladdning (s. 96): ”I partiprogrammene finner vi inga klare eksempler på permanent verdiladde ord. Derimot finner vi en rekke eksempler på ord som o f t e vil være verdiladde, f.eks. *demokrati*, *fred*, *frihet*, *rettferdig*, *fornuftig* o.l., alle med faktoren <pos.>, *krig*, *overgrep*, *urett*, *usunn* o.l., alle med faktoren <neg.>. Vi kan imidlertid godt tenke oss situasjoner der disse ordene brukes uten at den emosjonelle komponenten blir aktivisert. Ordet *demokrati* kan f.eks. være emotivt nøytralt når det brukes i en statsvitenskaplig forelesning [...]” .

Att tala om *visshet* i samband med antaganden om språksamfundet kan tyckas äventyrligt. Men utgångspunkten är, såsom berörts, att språksamfundet är medvetet om att det är ett brott mot gängse språkbruk att inte beakta värdeladdningen. Betrakta följande exempel ur 1968 års valmanifest:

Vietnamesernas kamp har blivit ett **föredöme** för alla progressiva krafter.
(1968)

Även ett kontextlöst *föredöme* är positivt värderande, dvs. författaren skulle inte kunna motsäga att referenten tillskrevs en positiv egenskap. (Enda undantaget är om syftet vore att ironisera, vilket man dock inte har någon anledning att tro.)¹

För tydlighetens skull följer nedan en tabell som sammanfattar mina grundläggande antaganden om fenomenet *värdeladdning*. Observera dock att indelningen är avsedd för viss vägledning och förståelse endast i detta arbete. Avsikten är alltså inte att den skall vara praktiskt tillämpbar i ett större sammanhang. Exempelvis är distinktionen mellan (1) och (2) kanske inte ens möjlig att upprätthålla i speciellt många fall. Se tabell 3 på nästa sida.

Det är alltså grupp (1) som motsvarar definitionen ovan. Av teoretiska skäl och utrymmesskäl kommer studiet att begränsas till denna grupp. Av flera skäl begränsas den också till att gälla de negativt värdeladdade orden. Dessa fyller, som påpekats tidigare, en viktigare funktion i politisk vokabulär än de positivt värdeladdade och förefaller även vara lättare att identifiera. Därtill har ett kriterium vid detta första urval varit att ord (eller någon ordled) skall ha en någorlunda stark anknytning till allmänspråket. Man bör emellertid notera att även (3) innehåller intressanta ord, t.ex. *urholka*, som i denna politiska diskurs givetvis förekommer endast med den överförda, negativt värdeladdade innebörden. En del av orden kommer att falla inom något SRB, eller åtminstone anknyta dit, t.ex. *demokrati*. Vidare är det värt att observera att ordgrupperna är inbördes heterogena. I (1) har orden *diktatur* t.o.m. *hasardpolitik* en konkret eller abstrakt referent, vilket inte gäller orden *bra* t.o.m. *vanvettig*. De förra kan därför kanske sägas ha högre grad av *kognitivt* innehåll, medan de senare skulle kunna kallas *rena värdeord* (Hedquist 1982:87). Här finns inte skäl nog att tudela grupp (1) på denna grund, och jag kommer inte fortsatt-

¹ Att vi förstår att (v) inte ironiserar förutsätter naturligtvis språklig förståelse, men inte i ett vakuum, utan intimt förknippad med förståelse och kunskap om verkligheten. Här förutsätts sålunda kunskap om aktuella förhållanden i Vietnam: att det pågår ett krig där, vilka parter som är inblandade, (v):s åsikter om dessa osv.

ningsvis att uppmärksamma distinktionen. Det är också lätt att urskilja olika styrkegrader på värdeladdningen; t.ex. är *vanvettig* starkare än *sund* (jfr Cassirer 1993:71ff. om *intensitet*). Slutligen bör man ha i åtanke att t.ex. *element* är institutionaliserat värdeladdat i endast en av sina grundbetydelser:¹ 'person med tvivelaktiga egenskaper' (NEO).

TABELL 3. *Tänkbara kategorier av värderande ord.*

Ord	Semantiska egenskaper
1. <i>diktatur, framstegsvän, demokrati</i> (?), <i>nazism</i> (?), <i>fascism, element, hasardpolitik, ohygglig, sund, orättmätig, vanvettig</i> m.fl.	Orden har en institutionaliserad värdeladdning som i normalfallet beaktas av språksamfundet. ²
2. <i>krig, fred, fattig, konflikt, oro, optimism, arbetslöshet, förbittrad, brottsoffer, drog, reallönesänkning, sjukdom</i> m.fl.	Orden har knappast värdeladdning. Däremot är konnotationer av ett visst slag sannolika.
3. <i>experiment, kampanj, konkurrens, urholka</i> m.fl.	Orden blir ofta värdeladdade under påverkan av kontexten, t.ex. genom parallellställning.
4. <i>nyliberalism, kommunism, kapitalism, socialism, nazism</i> (?) m.fl. ³	Orden har olika konnotationer (ev. värdeladdningar) för olika språkbrukare.

Vid studiet av värdeladdade ord finns en uppenbar möjlig felkälla: ett värdeladdat ord kan i sin kontext förmedla den omvända värdeladdningen; om kontexten till *dålig* lyder "inte dålig" blir ju innebörden snarast 'bra'. Detta problem beaktas, men kan antas få ökad betydelse först i kvantitativa studier av större material (jfr Malmgren 1989:61).

4.4. Modala hjälpverb

De modala hjälpverbens funktion har traditionellt ansetts vara att uttrycka en avsändares attityd till eller bedömning av t.ex. möjlighet eller sanningshalt i sitt yttrande. I Svenska Akademiens grammatik

¹ Jfr Hedquist (1977:23): *emotiv polysemi*.

² Det förefaller lättare att peka ut adjektiv med denna egenskap än ord ur andra ordklasser. Hedquist (1977:22) påpekar att adjektiven sannolikt är den ordklass som rymmer flest ord med permanent emotiv betydelse.

³ Hedquist (1982:99 f.) räknar åtminstone *kapitalism* till gruppen *begränsat intersubjektivt värdeladdade ord*. Han menar att "dessa ord utlöser en positiv eller negativ känsla eller används för att uttrycka en viss känsla bara inom en viss grupp. När ordet används fungerar det sammanhållande".

(1999) förs ett utförligt resonemang kring ämnet (vol. 4:282–322). Där skiljer man inledningsvis på *epistemiska*, *deontiska*, *potentiella* och *intentionella* hjälpverb. De hjälpverb som jag vill undersöka här är det intentionella *vilja* samt *böra* och *måste*. De senare har båda antingen epistemisk eller deontisk betydelse. SAG (vol. 4:282):

De epistemiska hjälpverben anger i vilken mån satsen enligt talaren är en sann beskrivning av den faktiska verkligheten, alltifrån logisk nödvändighet till subjektivt bedömd sannolikhet eller möjlighet. [...] De deontiska hjälpverben anger på liknande sätt om satsinnehållet är nödvändigt eller möjligt enligt samhälleliga eller funktionella normer [...] (alltså inte från sanningssynpunkt som epistemiska hjälpverb): om det är en skyldighet, [...] om det är lämpligt, rätt, rimligt, önskvärt [...] etc.

Det är rimligt att anta att *böra* och *måste* i valmanifesten så gott som enbart har deontisk (dvs. 'uppfordrande' o.d.) betydelse. Men de skiljer i styrka. Förutsatt att de har deontisk betydelse anger *måste* 'nödvändighet' och *böra* 'rekommendation' (vol. 4:287). Ett rimligt antagande är därför att ett bruk av *måste* på bekostnad av *böra* ger mottagaren en bild av ökad bestämdhet, handlingsvilja o.d.

4.5. Militära metaforer / ord med militära konnotationer

Urvalet till en kategori av detta slag är naturligtvis av högst subjektiv natur, men min utgångspunkt är att det finns vissa ord och fraser som i många fall tyder på ett mer eller mindre konfrontativt tänkande hos manifestets författare. Exempel på sådana är *offensiv*, *kamp*, *frontlinje* och *slå tillbaka*. Ordgruppen är kanske inte i första hand av intresse om den relateras till andra partier; snarare är det partiets eventuella inbördes förändringar som bör fokuseras. Denna delundersökning är gjord främst i syfte att följa upp Malmgrens (1989) resultat. Samtidigt är den både snävare och vidare än hans undersökning, dvs. materialet är mindre men spridningen över tid större. Orden redovisas kvantitativt och (i någon mån) kvalitativt i avsnitt 5.7.

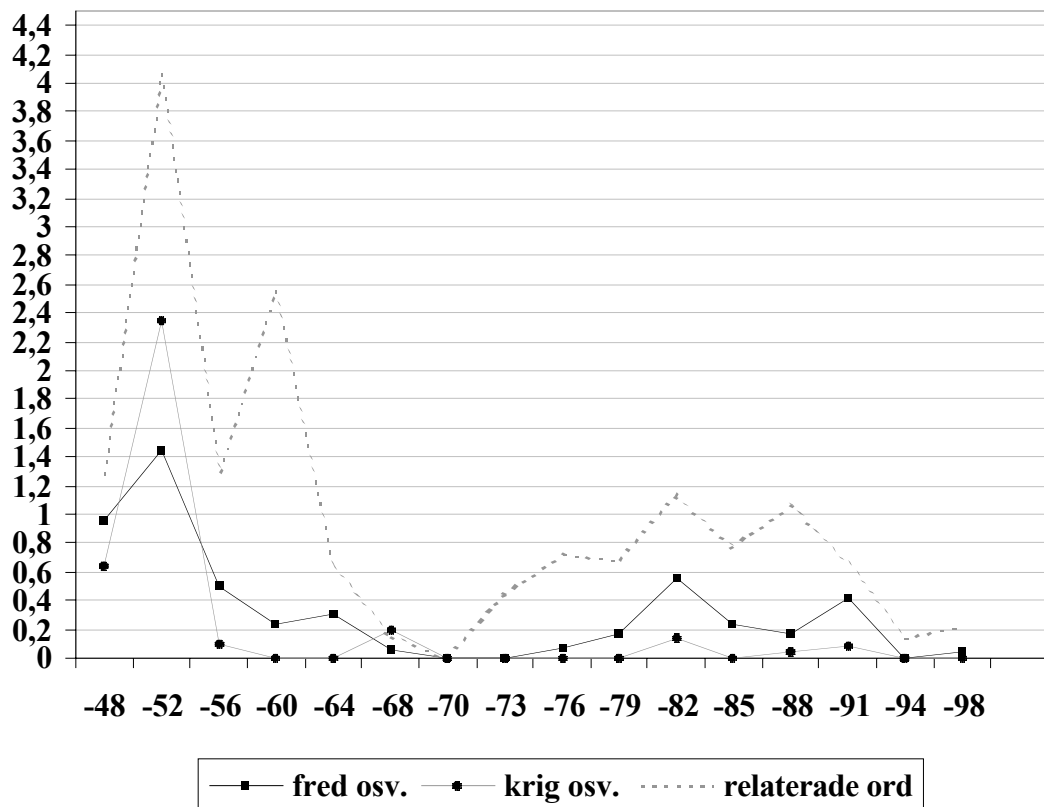
5. Resultat

5.1. De sakpolitiskt relaterade begreppsområdena 1948–1998

Jag kommer i det följande att redovisa hur de relativa frekvenserna av ord ur respektive SRB förändrats över tiden. I nämnd ordning behandlas försvars-/utrikesområdet, arbetsmarknadsområdet och skatteområdet.

5.1.1. *Försvars-/utrikesområdet*

FIGUR 1. *Det försvars-/utrikesrelaterade begreppsområdets relativa frekvens (%) 1948–1998*

FIGUR 1. *Det försvars-/utrikesrelaterade begreppsområdets relativa frekvens (%) 1948–1998.*

Som framgår av figur 1 har jag skiljt mellan *krig* med tillhörande sammansättningar och avledningar och *fred* (d:o) samt ett antal ord som semantiskt tillhör ett försvars- och utrikesorienterat begreppsområde (*avspänning, kärnvapen, nedrustning* osv.). Därmed är det möjligt att inte bara urskilja vilka manifest som haft denna inriktning¹, utan också till vissa delar vilken vokabulär man haft. Observera dock att grafen som visar användningen av de relaterade orden är streckad därför att urvalet den bygger på inte är obestridligt. Grafens fasta värden skall därför betraktas med reservation. Dess största förtjänst är istället att den visar att (framför allt) 1960 års manifest på ett eller annat sätt är präglad av det kalla kriget utan hög frekvens av *krig* och *fred*. Intressant är att *fred* med sammansättningar och avledningar till största del dominerar över *krig* med d:o – utom år 1952 och marginellt 1968. Hur stor medvetenhet det ligger bakom ett sådant val skall inte dryftas här, men med utgångspunkt i antaganden om positiv och negativ verklighetsbeskrivning är det rimligt att anta att en text uppbyggd kring *krig* fyller andra retoriska funktioner än en text uppbyggd kring *fred*.

Figuren visar hur det kalla kriget präglar vissa manifest. ”Valrörelsen [1952] fick ... en dramatisk upptakt i det kalla krigets tecken” skriver Esaiasson (1990:191), och syftar bl.a. på (åtminstone) en incident med sovjetiska stridsflygplan inblandade. Genom bl.a. dessa händelser kom den allmänna opinionen att vändas mot Sovjetunionen och kommunismen. Eventuellt påverkade detta SKP till att ytterligare skärpa kritiken mot USA:s (och dåvarande Atlantpaktens) närvaro i Europa, såväl som mot Koreakriget. En delförklaring till de höga frekvenserna 1948–52 samt ökningen 1982 kan vara att det kalla kriget då befann sig i två av de tre intensivaste perioderna. Men även om den streckade grafen bär spår av också den tredje och kanske mest hotfulla perioden 1959–62 (med bl.a. Kubakrisen) bör resultaten tolkas försiktigt. Det finns ju andra, kanske mer oväntade, lokala toppar, såsom 1991. Då är det knappast längre öst-väst-konflikten som om-

¹ Man kan givetvis inte kategoriskt säga att *krig* och *fred* och de relaterade termerna alltid fungerar i ett (skarpt avgränsat) försvars-/utrikespolitiskt resonemang. Ett exempel på när det **inte** kan sägas vara så kan hämtas ur 1998 års manifest: ”Människor tvingas fly från förföljelse, krig eller svält”. Kontexten tyder på att man snarast fokuserar orsaker till själva flykten (ekonomisk världsordning o.d.). Det är emellertid så, att både *krig* och *fred* till allra största del används för att fokusera själva företeelsen. Om inte partiet har någon sådan avsikt finns endast spridda belägg, såsom 1994 och 1998, med 3 belägg på ca 6 700 löpande ord. Jag har uteslutit dessa belägg, och även ett par sammansättningar utifrån *krig* i de tidiga manifesten. En sådan är *krigsår*, som syftar på andra världskriget och därmed klart faller utanför begreppsområdet.

talas, utan snarast risken för relationsproblem mellan västländerna och Tredje världen.

De höga värdena för 1952 utgörs alltså till större delen av *krig* med sammansättningar (ca 2/3). Flera är negativt värdeladdade, såsom *rövarkrig* (Koreakriget; se citatet i avsnitt 5.1) och *krigspropaganda*. Begreppet "(det) kalla kriget" används också:

- (1) Regeringen medverkar aktivt i **det kalla kriget**, i kampanjer för att hetsa upp folket till misstro och hat mot fredskrafterna i vårt land, mot Sovjetunionen, folkdemokratierna och det nya Kina. (1952)

I kontrast till detta förekommer *fred* (7 belägg), man talar, som vi ser i citat (1), om "fredskrafterna i vårt land" samt avslutar med uppmaningen att "[r]östa med kommunistiska partiet – fredspartiet!". Men som framgår av den streckade grafen används även många andra ord som förstärker tendenserna. Exempel är *nedrustning* (2 belägg), *neutralitet* (2), *oavhängighet* (3) och *ockupation* (2). *Ockupation* avser amerikanska förehavanden i Västeuropa (se citatet i avsnitt 5.1). Som man kan ana av citat (1) innehåller manifestet också ett antal geografiska namn o.d. Exempel är *amerikansk* (5 belägg), *Västtyskland* (2), *Sovjetunionen* (2), *Korea* (1) och *Kina* (2) varav 1 ingår i frasen "det nya Kina" (citat (1)). Ett genomgående drag i manifestet är att man förefaller vilja framställa ett kommande krig som välplanerat och t.o.m. önskat av den amerikanska sidan (jfr också att man tillskriver den svenska regeringen **aktiv** medverkan (citat 1)). Följande citat speglar detta:

- (2) Under de amerikanska imperialisternas ledning **påskyndar** krigskrafterna i världen **förberedelserna** till ett nytt krig. (1952)

Sannolikt är det verbet *påskynda* som främst ger detta intryck, men även *förberedelserna* kan antas bidra. Samma manifestet uppvisar också sammansättningar som troligen har liknande funktion, t.ex. *krigsförberedelse* och det kanske något förlöjligande *krigsövning*. Ett annat drag är att ord ur detta SRB ofta ställs samman med negativt värdeladdade ord och/eller negativa omdömen om västländernas politik. I följande utdrag skapas en skarp antites mellan å ena sidan *fred* och *avspänning*, å andra sidan *kärnvapenhot* och den negativt värdeladdade frasen *imperialistisk våldspolitik*:

- (3) Mänsklighetens framtid kräver kamp för **fred** och internationell **avspänning**. Kapprustning, **kärnvapenhot** och **imperialistisk våldspolitik** måste avväjas. Svensk utrikes- och försvarspolitik måste bidra till detta. (1979)

1960 års manifest har höga värden enligt streckad graf, men mycket låg frekvens av *krig* och *fred* (endast 2 belägg av *fred*). Man finner en relativt jämn fördelning av ett antal relaterade ord, t.ex. möter vi *kärnvapen* för första gången (1 belägg) med samtidig användning av *atomvapen* (1). Frekventa ord är främst *militär* (3 belägg) och *militärutgift* (3). Manifestet är således kraftigt präglad av kalla kriget – och i snävare mening kapprustningen – utan att man kontrasterar just *krig* och *fred*.

1968 talar man knappast i termer av kallt krig – trots att begreppet återfinns vid ett tillfälle i manifestet:

- (4) **Det kalla krigets** myt om USA som demokratins och framstegets förkämpe har avslöjats genom upptäckten av 30–40 nordamerikaners fattigdom och misär mitt i ”överflödssamhället” [...]. (1968)

En intressant användning av *fred* återfinns också. Till skillnad från i de flesta andra fall fokuseras inte freden som mål:

- (5) Propagandan om USA som **fredens** och frihetens försvarare i världen har brutit samman genom angreppskriget mot Vietnams folk. (1968)

En egentlig återgång till i högre grad försvarsinriktade spörsmål tar form 1976 och blir tydlig 1982. I det senare manifestet manar man till *fredskamp* och hänvisar till en utbredd *fredsopinion* (2 belägg). Relaterade termer är bl.a. *avspänning* (2 belägg och ett frekvent ord under hela perioden), *kärnvapenfri* (2), *militarism* (1), *militär* (3) och det starkt negativa *rustningsvansinne* (1). Även *JAS* gör sitt inträde (1 belägg).

1988 års manifest påminner om 1960 års genom en försvars- och utrikesrelaterad vokabulär baserad på andra termer än *krig* och *fred*; förutom *fred* (3 belägg) återfinns endast *fredspolitik* och *krigsmaterielexport* (1 vardera). Däremot återfinns bl.a. *avspänning* (3), *rustningsspiral* (1), *militär* (5) samt 8 sammansättningar utifrån *kärnvapen*. Följande citat är prototypiskt:

- (6) Vi måste förstärka våra insatser mot **kärnvapen** och **upprustning**. Sverige måste aktivt understödja varje förslag som verkligen främjar **avspänning** och ett slut på **kärnvapnen**. Vi måste öka aktiviteten för att få Norden till **kärnvapenfri** zon. Som ett led i detta måste vi förklara Sverige **kärnvapenfritt** och bannlysa alla besök eller överflygningar av **kärnvapenbärande** farkoster. (1988)

Avspänning hittas även 1991 (2 belägg), bl.a. tillsammans med *nedrustning* (2). 1998 återfinns ett par nya sammansättningar, *Nato-medlemskap* och *Natosamarbete* (1 vardera), samt beteckningar som av mer uppenbara skäl är inte återfunnits tidigare, t.ex. *PFF* (Partnerskap för fred) och *OSSE* (Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa).

Det finns fler försvars-/utrikesrelaterade ord som skulle förstärka tendenserna ytterligare. Exempel är ett antal konstruktioner med *-block-* och *Marshall-*, av vilka det senare helt naturligt förekommer i de tidigare manifesten. Jag menar emellertid att redovisningen i sin nuvarande omfattning är fullt tillräcklig för att ge ett grovt men talande mått på de olika manifestens bruk av ord inom detta SRB. Främst är det 1952 års manifest som skiljer ut sig genom sina höga värden för såväl *krig* som *fred* och de relaterade orden. I detta manifest dominerar därtill användningen av *krig* klart över användningen av *fred*. I övrigt hör kanske 1960 års manifest till de intressantaste genom ett flitigt bruk av de relaterade orden. Under de senaste tre decennierna återfinns en lokal topp 1982, även om dess värden inte når upp till de tidiga manifestens.

5.1.2. Arbetsmarknadsområdet

Figur 2 visar den relativa frekvensen över tiden av några viktiga arbetsmarknadsrelaterade ord och ordled (se nästa sida).

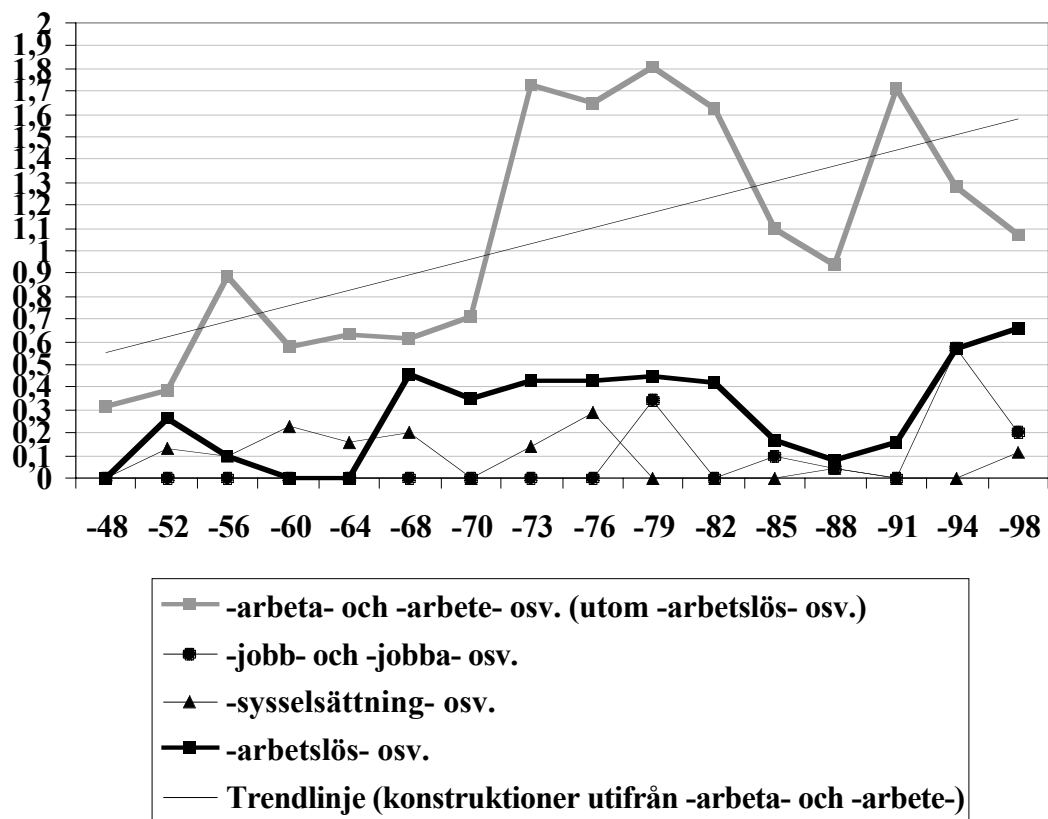
Jag vill inledningsvis ge figuren ovan följande kommentarer: den visar sannolikt med relativt god tillförlitlighet i vilken omfattning manifesten behandlat arbetsmarknadspolitiska frågor. Grunden för detta antagande är att det torde finnas få, om ens några, sätt att diskutera arbetsmarknadspolitik utan att använda sig av *arbete*, *jobb* eller *sysselsättning* med sammansättningar och avledningar. Detta till skillnad från det försvars-/utrikesrelaterade begreppsområdet, vars uppbyggnad inte förefaller lika beroende av enskilda termer även om *krig* och *fred* tveklöst är viktiga. Naturligtvis kan frågan ställas om hur det ovan använda begreppet ”arbetsmarknadspolitisk fråga” skall definieras i snävare mening. *Arbete*, *jobb* och *sysselsättning* kan behandlas ur ekonomiska, sociala, ideologiska, miljömässiga osv. aspekter. Jag bortser från dessa aspekter här och konstaterar endast att frågorna diskuteras ur **någon** aspekt.¹

¹ Min metodik kan kontrasteras till den statsvetenskapliga s.k. innehållsanalysen, med vars hjälp forskaren naturligtvis når djupare. Våra syften är dock skilda, vilket torde ha framgått tidigare.

Den språkvetenskapliga utgångspunkten motiverar också att skilja mellan de tre orden. Detta för att se snarast **hur** sakinnehållet uttrycks, inbegripet nya ords introduktion, gamla ords försvinnande och vidden av överlappande användning.

FIGUR 2. *Det arbetsmarknadsrelaterade begreppsområdets relativa frekvens (%) 1948–1998*

Figurens mest påfallande inslag är begreppsområdets alltmer ökande andel av den totala ordmassan (se trendlinjen). De tre senaste decennierna torde området höra till partiets allra viktigaste, sånär som på ett relativt svagt 1985 och en lokal bottennotering 1988. Även 1998 är den relativa frekvensen något lägre, men till skillnad från 1985 och 1988 gäller inte detta om man medräknar *arbetslös/arbetslöshet*! Bruket av *arbetslös* har ökat markant mellan 1988 och 1998 (och det finns skäl att anta att trenden försätter valåret 2002). Intressant är ordet *massarbetslöshet*, nytillkommet 1991 (1 belägg) och belagt också 1998 (4). Att förleden *mass-* är en kraftig språklig förstärkning torde stå klart. I ett fall föregås det av en anknytande metafor:

FIGUR 2. Det arbetsmarknadsrelaterade begreppsområdets relativa frekvens (%) 1948–1998.

- (7) Det finns de som tjänar på arbetslösheten. Med **en armé av arbetslösa** påskyndas omfördelningen av makt, förmögenheter och inkomster från fattig till rik. Människor blir otrygga, klassamhället förstärks och det nyliberala systemskiftet underlättas av en etablerad **mass-arbetslöshet**. (1998)

Bruket av *arbetslös* ligger annars på en konstant hög nivå 1968 t.o.m. 1982. Det är sannolikt att *arbetslöshet* är en viktig term om man vill skapa en negativ verklighetsbeskrivning. Till hjälp i ett sådant sammanhang har man också en betydande användning av *avsked*, *industrinedläggelse* osv.¹ 1968 återfinns, i ytterligare förstärkt form, samma fenomen som 1998: bruket av *arbetslös* är omfattande i relation till bruket av *arbete*. Föregående manifest, 1964, hade inte något belägg av *arbetslös*, *arbetslöshet* o.d. Påfallande är också hela periodens avsaknad av sammansättningar med *kvinn*a och termer inom SRB; endast *kvinn*o*arbetslöshet* och *kvinn*o*jobb* återfinns, 1973 respektive 1994.

Bakom graferna döljer sig åtminstone två fraser av slagordskaraktär, nämligen *lika lön för lika arbete* och *full sysselsättning*. Slagordet är givetvis av stor vikt inom politiskt språk, genom egenheten att komprimera och förenkla ett komplext innehåll; det kan "[p]å ett förtätrat sätt ... rymma en hel ideologi" (Brylla 2000:10). Bland forskarna råder viss oenighet om slagordets natur, men vikten av en pregnant form torde vara stor. Det vanligaste slagordsliknande uttrycket i manifesten är *lika lön för lika arbete*, som kan beläggas fr.o.m. 1948 t.o.m. 1991. Formen präglas av allitteration, och uttrycket uppfyller även andra, om än inte alla, kriterier för att kunna betecknas som slagord (jfr Brylla 2000:11f.). Redan 1948 syftar frasen på förhållandet mellan män och kvinnor, och kan därmed sägas påvisa en gryende feminism. I följande exempel betonas emellertid även lönerelationen mellan yngre och äldre:

- (8) Ungdomarna känner samma orättvisor, när de träder ut i produktionen eller vill fortsätta sin utbildning, försvårad genom otillräckliga åtgärder från samhällets sida. De vill, liksom kvinnorna, ha en ordning som ger dem **lika lön för lika arbete** och inte lönesättning efter ålder och kön. (1956)

¹ Även *friställa* förekommer, men då i följande polemiska funktion: "Det heter att arbetarna **"friställs"** när det i verkligheten är kapital som **friställs** till ännu mer vinstgivande investeringar." (1968)

1998 finner vi en kortare variant i *lika lön*. Någon gång sker också en omskrivning, varigenom *förbud* och *olika* snarast fungerar som dubbla negationer:

- (9) **Förbud** mot **olika** lön för män och kvinnor vid lika arbete. (1968)

För övrigt återfinns närmare sextio olika sammansättningar utifrån *arbets* och *arbete*. Blotta mängden visar att begreppsområdet är viktigt. Till de intressantare sammansättningarna hör det negativt värdeladdade *arbetshets* (1976, 1979, 1 belägg vardera):

- (10) Vi kräver förkortning av arbetsdagen till 7 timmar nästa år och 6 timmar 1980. Detta ska ske med bibehållen löneutveckling och utan ökad **arbetshets**. (1976)

Och i form av en prepositionsfras:

- (11) Kapitalismen skapar ständigt ny arbetslöshet. Den ökar **hetsen på arbetsplatserna**. (1976)

Nyord fr.o.m. 1970 är *arbetsmiljö*. Liksom kanske de flesta sammansättningar, t.ex. *arbetsdag*, *arbetsvecka*, *arbetsår*, *arbetstakt*, *arbetstid*, *arbetskada*, har *arbetsmiljö* att göra med själva arbetsplatsituationen. Värde att notera i detta hänseende är *arbetstidsförkortning*, med första belägg 1956 och lika stor aktualitet idag. Den höga konkretionsgraden inom detta SRB är ett genomgående inslag, och extra tydligt blir det i konstruktioner som *sjukvårdsarbete*, *skiftarbete* och *underjordsarbete*. Kvantitativt kan inte *jobb* och *sysselsättning* på något vis konkurrera. *Sysselsättning* används parallellt med *arbete* under i princip hela perioden. Den andra slagordsliknande frasen, *full sysselsättning*, förekommer fr.o.m. 1956 t.o.m. 1998, och är i högsta grad levande i även i dagens dagspolitiska debatt.¹ *Jobb*, däremot, används första gången 1979, men har liksom *sysselsättning* genererat ett mycket begränsat antal sammansättningar. I skrivande stund används emellertid t.ex. *jobbpolitik* flitigt av politiker och massmedia, och även om en sammansättning som *jobblöshet* idag känns främmande är den inte

¹ Lika aktuell är frågan om vad ”sysselsättning” egentligen är för något. Ansvariga politiker menar att graden av sysselsättning är hög, vilket förnekas av oppositionen. Kampen om språket gäller i detta fall alltså huruvida olika arbetsmarknadspolitiska åtgärder skall tillåtas vara ett applikationskriterium för begreppet *sysselsättning*. När problemkomplexet ändå måste diskuteras av (s) kan man av uppenbara skäl inte påstå att alla har ett klassiskt förvärvsarbete. Å andra sidan vill man visa att man har fört och för en effektiv politik för att få ner arbetslösheten. En viktig funktion i sammanhanget får därför uttrycket *öppen arbetslöshet*.

otänkbar i en snar framtid. Som framgår är det främst manifesten 1979 och 1994 som har en markerad användning av *jobb*. (Däremot är de båda manifestens användning av *sysselsättning* obefintlig.)

Om man slår samman värdena för samtliga ord finner man att 1979 års manifest har högst relativ frekvens under hela perioden. En försiktig, generell tolkning av de höga relativa frekvenserna perioden 1973–1982 kan göras utifrån Esaiasson (1990), som anger arbete och sysselsättning som viktiga frågor i valdebatterna tre av åren, 1973, 1979 och 1982.

Man kan annars anse att 1998 års manifest uppvisar den intressantaste förändringen under perioden. Såsom tidigare nämnts minskar den relativa frekvensen (r.f.) av *arbete* och *jobb*, medan r.f. av *arbetslös* är den högsta under hela perioden. Det är värt att fundera över vad proportionerna betyder för väljarnas syn på hur manifestet beskriver verkligheten. En följdfråga blir om *arbetslös* någonsin skulle kunna dominera begreppsområdet, eller om arbetsmarknadsrelaterade frågor naturligt framställs i första hand genom användning av *arbete*, *jobb* och *sysselsättning*.

5.1.3. Skatteområdet

I figur 3 på nästa sida åskådliggörs den relativa frekvensen över tiden av orden och ordleden *skatt* och *moms*:

Esaiasson (1990:225) omtalar skatterna, och främst omsättningskatten, som ett av tre områden i fokus i valrörelsen 1960.¹ Detta återspeglas troligen i det lexikala urvalet, där den relativa frekvensen når 1,4 procent av de löpande orden. Att den höga siffran är ett resultat av den allmänna valdebatten bör kunna anses verifierat då sammansättningen *omsättningsskatt* har 2 belägg. Tolkningar bör dock i vanlig ordning utföras med stor försiktighet: de huvudfrågor som fokuseras i valdebatten torde ofta skilja sig från de frågor som fokuseras av det enskilda partiet. Exempelvis har de höga r.f. 1964 och 1976 inget stöd hos Esaiasson. Inte heller är r.f. för 1956 särdeles hög, trots att valet är känt som ”skattesänkingsvalet”.

En intressant notering är att grafen planar ut från 1982. Skattepolitik verkar inte ha varit partiets främsta diskussionsområde de senaste tjugo åren, men kan givetvis livas upp ju närmare vi kommer en samordning av EU:s skattepolitik. En förklaring till minskningen kan vara att man i högre grad väljer att omtala de förhållanden och

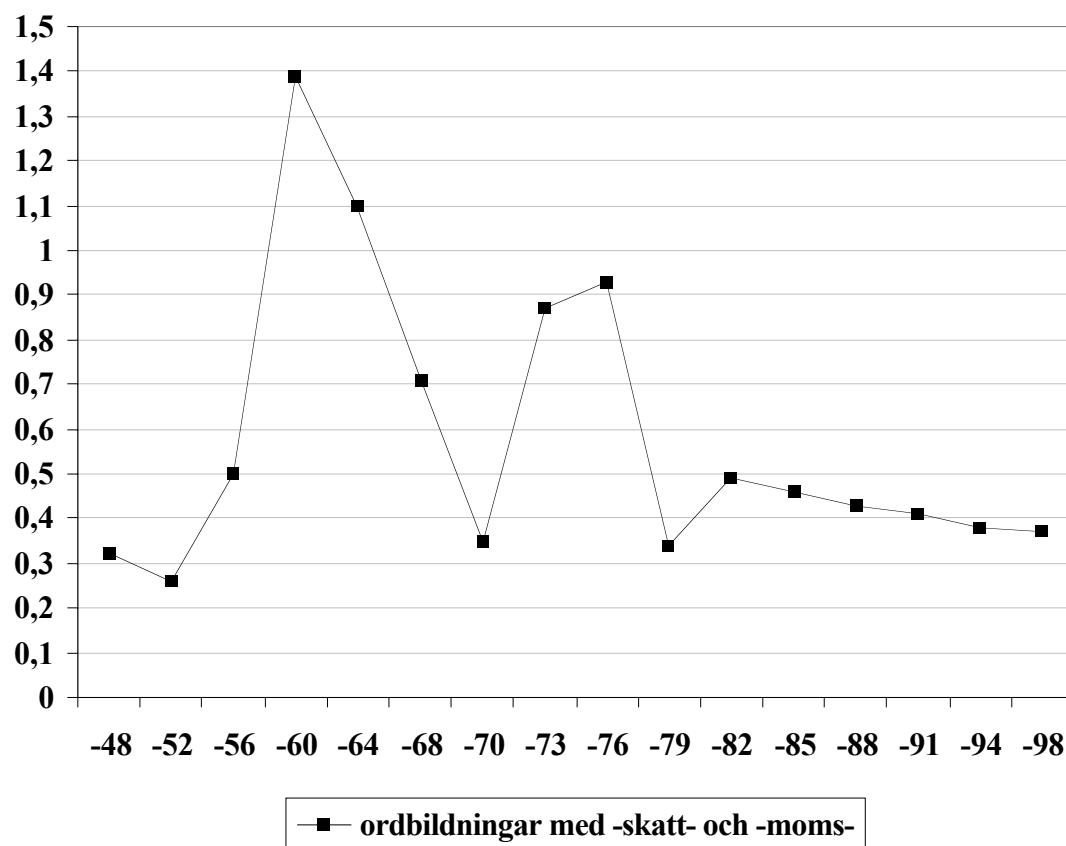
¹ Förutom skattefrågor diskuterades 1960 även socialpolitik och regeringsfrågan.

faktorer som ogillas (vilket även kan gälla mer generellt). Numera är det inte möjligt för (v) att uttrycka ogillande över skatter, varmed termens användning kan antas minska. Förklaringarna kan emellertid vara fler.

FIGUR 3. *Det skatterelaterade begreppsområdets relativa frekvens (%) 1948–1998*

Få begrepp har väl som *skatt* orsakat åsiktsklyftor och strider mellan ideologier och inom praktisk politik. Högerdebattörer har – genom övertalningsdefinition – proklamerat att skatt är stöld, medan motståndare har invänt att det är egendom som är stöld och att ett skatteuttag därför är något närmast naturgivet. En åsikt som nu är väl etablerad bland gemene man är att partier till vänster förespråkar ett högre skatteuttag än borgerliga partier, i syfte att bevara och/eller utveckla den offentliga sektorn. Utifrån detta kan slutsatsen dras att inte minst SKP/vpk/(v) varit positivt till (högre) skatteuttag under den period som är aktuell här. Boréus (1994:178) talar om ”en högeridé, nämligen föreställningen om skatterna som en börda” och menar att

6.1.3 Skatteområdet

FIGUR 3. Det skatterelaterade begreppsområdets relativa frekvens (%) 1948–1998.

synen ”att skatter i allmänhet är att betrakta som något negativt” är nyliberalistisk (s. 246). Det är här något oklart vilka tidsramar Boréus har, men inte desto mindre talar mina resultat emot hennes tes. Även om hon skulle ha rätt i att dessa idéer ursprungligen kom från borgerlig ideologi (sannolikt från liberalismen¹), omtalar SKP skatter som något negativt i början av perioden. Man bör därför modifiera Boréus resonemang genom tillägget att borgerliga partier i grunden lägger filosofisk-ideologiska aspekter på motståndet mot skatteuttag.² För vänsterorienterade partier finns inget sådant principiellt motstånd, tvärtom, men man vänder sig emot skatten om den tas ur fel källor. Ett flertal exempel ur manifesten visar nämligen att skatteuttag kan vara negativt:

- (12) För högre levnadsstandard – mot höjda priser och skatter. (1948)
- (13) Regeringens landsskadliga utrikespolitik är samordnad med en inrikespolitik som kännetecknas av [...] att **skattetrycket** på de mindre inkomsttagarna ökat. (1952)

Boréus skriver angående ordet *skattetryck* (s. 246):

Då man talar om ”skattetrycket” klandrar eller fördömer man det.

Ofta framträder motståndet mot skatten ur ett kontrastrikt fördelningsperspektiv: låginkomsttagare ställs mot rika och företag, vilket alltså visar att oviljan inte är ideologiskt betingad:

- (14) [...] en skattepolitik, som lättar **bördorna** för de mindre inkomsttagarna på bolagens och de rikas bekostnad. (1956)
- (15) Kommunisterna har gått emot punktskatterna, omsättningsskatten och höjningen av folkpensionsavgiften, som genomdrevs samtidigt med stora skattelättnader för bolagen, medan de högtidliga löftena om en verklig standardhöjning för folkpensionärerna nonchalerades. (1960)
- (16) Det beror på arbetarklassens fortsatta insats och utgången av valet, om det skall bli [...] ännu dyrare upprustning, eller om militärutgifterna skall minskas och möjliggöra en lättnad i **skattebördorna**. (1960)

¹ Detta sagt även om liberalismen vid sin tillkomst knappast var att betrakta som en ”högerideologi” i vår nutida mening.

² Aspekter som slutligen leder till slagord för konkret politiskt bruk, t.ex. ”det måste löna sig att arbeta” (folkpartiet kring år 1970).

Skatteböroda återfinns sista gången 1968:

- (17) Lindring i **skattebördan** för de lägsta inkomsttagarna. (1968)

Vid flera tillfällen förekommer frasen *demokratisk skattepolitik*. Även om *demokratisk* här nog närmast betyder 'rättvis, bra', är man konkret i åtgärdsförslagen:

- (18) En **demokratisk skattepolitik** med **befrielse** från statlig skatt för familjeinkomster upp till 9000 kronor och **skattelättnader** för inkomster under 25000 kronor. Slopande av omsättningsskatten. Skärpt beskattning av bolagen, aktiespekulanterna och de stora förmögenheterna. Effektiva åtgärder mot skattesmitarna. (1960)

Men med tiden uppvisas ett mer renodlat försvar för skatteuttag, även om man så sent som 1976 säger att lönearbetarna *drabbas* av skatterna. En fras som *radikal skattesänkning* (1956) verkar inte längre aktuell. Givetvis finns fortfarande viljan att sänka skatten för låginkomsttagare, men man har förkastat termer som *skattetryck* och *skatteböroda*. Istället framträder flera nya – ibland negativt värdeladdade – sammansättningar som inte fokuserar låginkomstgrupperna:

- (19) Skärpta åtgärder mot **skattefusk** och **skatteflykt** (1973).

Liknande ord är *skatteplanering* (1994) och *skattefiffflare* (1982). I dessa ords innebörd ligger naturligtvis anklagelsen att några flyr från det som är **allas** plikt, och det vore i någon mening motsägande att i samma kontext tala om t.ex. *skattetryck*.

Grovt sett kan utvecklingen sammanfattas på följande sätt: de tidiga manifesten betonar att (stor)företag och aktieägare skall betala mer i skatt, medan låginkomsttagare skall betala mindre. De senare manifesten fortsätter betona att (stor)företag och aktieägare skall betala mer, men utan samma starka betoning på att skatterna är något ont för låginkomsttagare. En utsaga som dock verkar allmänt negativ återfinns 1988:

- (20) Sverige måste slopa världens högsta skatt på livets nödtorft: momsens på mat.¹ (1988)

¹ Här framvisas ett av (v):s viktigaste slagord under lång tid: "bort med moms på maten".

Men senare tids resonemang om skatter sammanfattas tydligast 1998. (v):s motstånd mot nuvarande tendenser i samhällsutvecklingen vilar i teori och praktik på förespråkande av ett (högre) skatteuttag.

- (21) Låg arbetslöshet, generell välfärd och god miljö kräver skatteintäkter, men ger också stora vinster för ett land. (1998)

Att här använda ett ord som *skattebörda* förefaller inte rimligt, oavsett dess syftning, eftersom det skulle stå i motsättning till orsakssammanhanget mellan skattefinansiering och framgång.

Boréus konstaterande är korrekt med avseende på de senare åren, men detta innebär inte med nödvändighet att en negativ syn på skatteuttag ursprungligen uttrycktes av borgerliga partier. I vilket fall kan det inte vara **nyliberala** idéer som ligger bakom, eftersom (v) omtalade skatterna som en börda innan nyliberalismen existerade.

Vi har nu studerat huvuddragen i (v):s användning över tiden av ord som fått bygga tre stycken sakpolitiskt relaterade begreppsområden. Det har framgått att förändringar i åsikter/fokuseringar kan framgå tydligt på ett lexikalt plan. Om man har syftet att påvisa ändrade attityder och samhällsförhållanden verkar det således räcka ganska långt att uppmärksamma lexikala förändringar, såsom proportionerna mellan *arbete* och *arbetslöshet* och de senare manifestens frånvaro av *skattetryck* och *skattebörda*.

I det följande skall jag kort diskutera några ord som är – eller har varit – viktiga i sakpolitisk debatt, och samtidigt har en tydlig perspektivmarkerande funktion.

5.2. Arbetsgivare-arbetsköpare och vinst-profit

Såsom tidigare nämnts finns det många – mer eller mindre tydliga – exempel på ordpar som betraktar (och därmed beskriver) samma referent ur olika perspektiv. Till de tydligaste hör *arbetsgivare-arbetsköpare* och *vinst-profit*. Det senare paret kan sägas vara lexikala markörer på hur avsändaren i ett vidare perspektiv värderar ett ekonomiskt system. De stämmer – teoretiskt – ihop med bruket av *marknadsekonomi* respektive *kapitalism*, och ett rimligt antagande är därför att SKP/vpk/(v) i större utsträckning använder *profit*. Likväl är *profit* underrepresenterat relativt *vinst*. *Profit* återfinns första gången 1952 vid ett fördömande av socialdemokraternas politik:

- (22) Regeringens landsskadliga utrikespolitik är samordnad med en inrikespolitik som kännetecknas av [...] att kapitalisternas **profiter** stigit som aldrig förr [...]. (1952)

Under det ideologiskt präglade året 1968 återfinns sammansättningen *profitstyrd*, inte oväntat ihop med *oplanerad*. (*Planering* blev ett av den nya vänsterns honnørsord, medan dess vetenskapliga anspråk kvarstod)¹

- (23) Enstaka statliga regleringar ändrar inte de grundläggande mekanismerna i en oplanerad och **profitstyrd** ekonomi. (1968)

Profit förekommer därefter, med undantag för 1982, fram t.o.m. 1988. Detta år återfinns hela fem belägg, i flera fall tillsammans med mycket kraftigt negativt värdeladdade ord:

- (24) Ekonomin blir alltmer **parasitär**. De som söker **sko sig** på andras arbete, på spekulation, **fusk** och **mygel**. Sådana tendenser smittar också själva samhällsapparaten. **Skandalaffärer** avlöser varandra. Folkets väl får stå tillbaka för **profit** och spekulation. (1988)

Följande exempel tillhör materialets retoriskt mest intressanta. Manifestförfattarna gör en annorlunda avvikelse från den politiska sakdiskussionen, och kontrasten mellan en trolsk låtsasvärld och den motbjudande sanna världen blir skarp:

- (25) I denna tid erbjuder en raffinerad massmedia- och kulturindustri ökade möjligheter till verklighetsflykt. Den blandar verklighet och sken, lek och allvar så att gränserna däremellan blir alltmer flytande. Vi blir deltagande i en låtsasvärld. Vi tjasas, förförs, passiviseras. När denna industris sniknaste **profitörer** översköljer oss med allt grövre våld, elitdyrkan och pornografi förstärker detta tendenser till råhet och främlingskap² i samhället. (1988)

Manifestet 1988 uppvisar också *profitekonomi*, dvs. ytterligare en perspektivmarkerande term jämte *spekulationsekonomi*:

¹ Den nya vänsterns utveckling av Marx' teorier kan antas ha satt många språkliga spår; förutom *planering* bl.a. *företagsdemokrati*, *frigörelse*, *kontroll* och *kollektiv*. Bruket av *kollektiv* visar att förebilden inte var Sovjetunionens ekonomiska system. Termerna har en betydande användning i 1968 års manifest, och flera av dem uppvisar förstabelägg.

² Observera att materialet inte uppvisar något belägg på *alienation*, utan endast på *främlingskap*.

- (26) Efterhärming¹ av **profitekonomins** krav på effektivitet måste upphöra. (1988)

Liksom *profit* är *arbetsköpare* underrepresenterat i förhållande till sitt motbegrepp. Endast 1976 – men inte oväntat just detta manifest – uppvisar belägg:

- (27) Vi kräver att **arbetsköparna** ska bevisa alla produkters ofarlighet innan de används i arbetsprocessen. (1976)

Men jämför även:

- (28) Kapitalismen bygger på orättvisa. Den förutsätter att vissa skall ha råd att spekulera i aktier, medan de flesta måste **sälja sin arbetskraft** för sin försörjning. (1982)

Förutsättningen är naturligtvis att någon *köper*, dvs. arbetsköparna. Exemplet visar alltså att man trots avsaknaden av *arbetsköpare* ändå strukturerar verkligheten i termer av köpare-säljare och inte givare-tagare. Om partiet hade fokuserat på den referent som tillhandahåller arbete och inte på dem som utför detta, hade man sannolikt använt termen *arbetsköpare*.

5.3. En grupp centrala politisk-ideologiska termer

Av figur 4 på nästa sida framgår den relativa frekvensen över tid av fyra av de allra centralaste politisk-ideologiska orden:

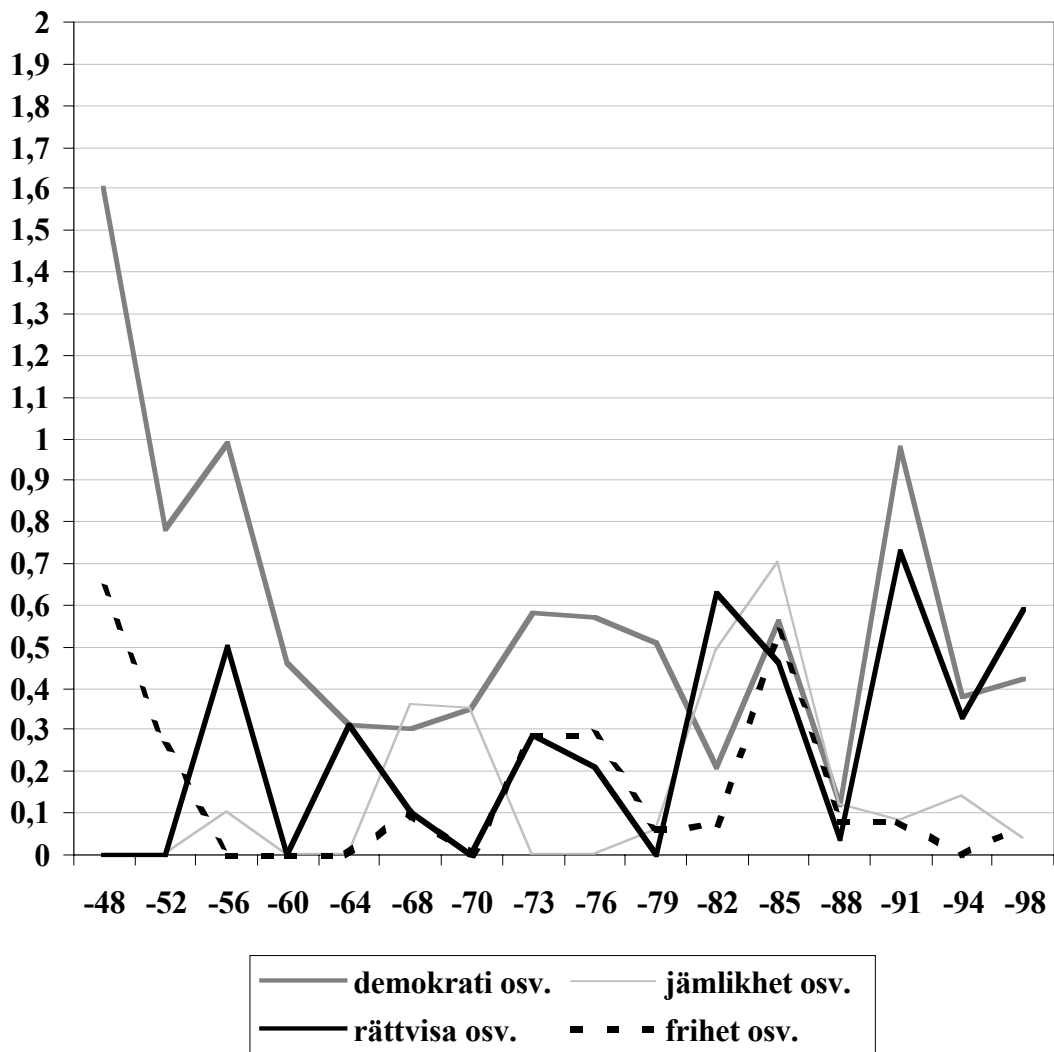
¹ Ekvivalent till *efterhärming* är – oväntat – *efterapning* 1985 (se avsnitt 6.5, citat (97)). I andra fall talar man om svenska institutioner är ”kopior” av främst amerikanska. I första hand åsyftas försvarsmakten.

FIGUR 4. *De centrala politisk-ideologiska termernas relativa frekvens (%) 1948–1998*

5.3.1. Demokrati osv.

Som bekant är det demokratiska styret ett sedan länge fullt accepterat, men samtidigt mycket komplicerat fenomen. Detta har lett till att termen *demokrati* hör till de allra mest centrala i kampen om språket. Alla politiska grupperingar, oavsett ideologisk tillhörighet, tillskriver sina mål och metoder "demokratiska" egenskaper. En missnöjd, oppositionell part kan numera inte hävda att rådande samhällsskick är oönskat **därför att** det är demokratiskt. Detta vore ju att försöka

6.3 En grupp centrala politisk-ideologiska termer

FIGUR 4. De centrala politisk-ideologiska termernas relativa frekvens (%) 1948–1998.

ladda termen negativt, vilket, i Boréus termer, är ”självmondsstrategi” (1994:324). Termen måste istället monopoliseras (partiellt) genom en förändring/förskjutning av själva betydelsen; man måste göra tydligt att det finns andra förhållanden i verkligheten som också hör till begreppsområdet, och/eller att de rådande förhållandena inte hör dit. Det kanske tydligaste historiska exemplet på detta är då Lenin förändrade termens applikationskriterier, dvs. de rådande styres- och samhällsvillkoren för tillämpning av termen, till att gälla också det styresskick som baserades på sovjeterna (råden). Därefter omtalade han systemet som en ”högre form av demokrati” än den ”borgerliga demokratin” med flerpartisystem och parlamentarism (se Larsson 1994:66).¹ Efter andra världskriget etablerades begreppet *folkdemokrati*, som ur strikt språklig synvinkel är en tautologi (’folk-folk-styre’). Med *folk* avsågs närmast de partier (med sympatisörer) som var underordnade det styrande partiet samt den mer eller mindre medvetna stora massan.² Innebörden blir därmed – grovt sett – ’kommunistiskt folkstyre’. I valmanifestet 1952 förekommer termen vid två tillfällen:

- (29) Regeringen medverkar aktivt i det kalla kriget, i kampanjer för att hetsa upp folket till misstro och hat mot fredskrafterna i vårt land, mot Sovjetunionen, **folkdemokratierna** och det nya Kina. (1952)
- (30) Vidgat kultur- och handelsutbyte med Sovjetunionen, Kina och de **folkdemokratiska** länderna. (1952)

Sverige är en demokrati i formell mening, med fria, allmänna och hemliga val och vissa grundläggande medborgerliga rättigheter. I väst appliceras termen dels på själva statsskicket av denna typ, dels på de stater som uppfyller kraven. Vad som komplicerar begrepps användningen är att olika, främst vänsterorienterade, politiska grupperingar inte anser dessa kriterier tillräckliga för att uppfylla vad som ibland

¹ Lenin hade här tagit det första steget av två till att fullt behärska termens tillämpning på verkligheten. Det första är således att **utöka** applikationskriterierna till att gälla också något annat än det vedertagna (västlänternas applikationskriterier). Nästa steg är att **begränsa** applikationskriterierna, dvs. (successivt) utesluta de olämpliga. En viktig funktion fyller här s.k. anpassarord (se Andersson & Furberg 1984:170 ff.) och i det här fallet anpassarfrasen *högre form*. Dessa hjälper användaren att inte framstå som alltför påträngande när han påbörjar sin omstrukturering av relationen mellan språk och verklighet.

² Mao Zedong ger prov på denna definition av *folk*: under ”perioden för socialismens uppbyggnad, hör alla [...] som gillar, stöder och arbetar för det socialistiska uppbyggnadsarbetets sak till kategorin folket, medan de [...] som gör motstånd [...] alla är folkets fiender” (Zedong 1963:33).

kallas ”verklig (faktisk, reell osv.) demokrati”. Man anser att inte minst den ekonomiska maktens placering och fördelning lägger hinder i vägen. Problemen blir givetvis inte mindre när diskussionen förutsätter en avgränsning av termer som *folk*.¹

Termens (sannolika) positiva värdeladdning leder till vad jag vill kalla *inflation* i dess användning. I kontexter får man ibland intrycket att värdekomponenten får en mycket framskjuten position på bekostnad av det kognitiva innehållet.² Man kan dock anse att kritiken mot politiker för deras till synes överflödiga och intetsägande användning av dylika termer ibland är obefogad: när skillnaderna i synen på *demokrati*, *rättvisa* osv. fastslagits på ett godtagbart sätt, bör de inte behöva upprepas vid varje användningstillfälle (jfr Fredriksson 1992). Exemplet ur valmanifesten visar på både diffusa och klarare användningar. Av utrymmesskäl ger jag inte någon utförligare kommentar utan låter exemplen tala för sig själva. Jag vill visa främst vad *demokratisk* (i egenskap av bestämningsord) syftar på. Även de befintliga exemplen på *demokratisera* tas upp, liksom ett par belägg av *demokrati* som tydligt pekar ut något mer än den formella sidan. *Demokratisk* bestämmer:

- *utrikespolitik* (-48)
- *fri- och rättigheter/rättigheter* (-52; -76 (5 belägg); -79 (2 belägg); -85; -91)
- *politik/ekonomisk politik* (-56, 5 belägg)
- *rekrytering till högre utbildning* (d:o, 2 belägg)
- *skattepolitik* (-60 (2 belägg); -68; -73; -88)
- *författningsreform* (-64)
- *planering, kontroll* (båda -68; *planering* även -85; *kontroll* även -73; -79 (3 belägg); -91)
- *rättigheter för värnpliktiga, grundlag* (båda -73)
- *förankring, Palestina* (-76)
- *folkförsvaret* (-79; -85)
- *förverkligandet (av socialism på svenska), styrandet (av den ekonomiska utvecklingen), ideal* (-85). I samma manifest även *demokratiskt förankrade initiativ* och *odemokratisk uppdelning*.

¹ Held (1997:17ff.) visar de mycket omfattande problem som aktualiseras när man försöker ange hur demokratin skall realiserars. I botten ligger just definitioner och räckvidder av termer som *styre* och *folk*. Han skriver (s. 18): ”Dessa och ett otal andra frågor har gjort att innebörden av demokrati har förblivit och sannolikt alltid lär förbli ouppklarad”.

² Høigård (1978:113) talar likaledes om *avsemantisering*.

- *Sverige, facklig rörelse, skola* (alla -91; *Sverige* även -98) *arbetsorganisation* (-94)
- *påverkande av samhällsutvecklingen, avgörande av EMU- frågan, synsätt, insyn och styrning, form, inflytande* (-98). *Odemokratisk* används här om *ägandeförhållanden* och *EU:s konstruktion*.

Värd att notera är bl.a. frasen *demokratisk kontroll*. Här antar *demokratisk* snarast betydelsen 'folklig', där *folk* i de tidigare manifesten kan ha kopplingar till betydelsen 'kommunistiskt/socialistiskt sympatiserande andel av medborgarna'. Frasen avser att folket skall utöva kontroll över en rad samhällsområden, t.ex. försvaret. Så sent som 1991 säger man:

- (31) **Demokratisk** kontroll över näringslivet, så att storfinansens makt bryts. (1991)

Men någon gång är man än mer konkret i sina önskemål:

- (32) Wallenbergimperiet överföres i samhällets ägo under **demokratisk** kontroll. (1979)

Konkreta sakförslag ges också 1960. Konkretionen gäller dock knappast *demokratisk* i sig. Termen har här fått en framskjuten värdekomponent, och kan närmast bytas ut mot *bra* o.d.:

- (33) En **demokratisk** skattepolitik med befrielse från statlig skatt för familjeinkomster upp till 9 000 kronor och skattelättnader för inkomster under 25 000 kronor. (1960)

En likartad, diffus användning uppvisas 1991:

- (34) Ett förstärkt vänsteralternativ ger kraft åt en folklig rörelse för ett **demokratiskt**, självständigt och solidariskt Sverige. (1991)

Det är formuleringar som (33) och (34) som leder till kritik mot politiskt språkbruk. Det finns emellertid skäl att anta att *demokratisk* ofta skulle kunna fyllas med politiskt sakinnehåll vid behov. Det kan finnas orsaker till oklarheterna, såsom brist på utrymme och tid. Men ibland råder troligen också en faktisk brist på sakinnehåll.

Det som skall demokratiseras är *skolväsendet* (-48), *försvaret* (-52), *den högre utbildningen* (-60), *arbetslivet* (-76), *ekonomin* (-82), *industri, service, offentlig förvaltning* (-85), *offentlig verksamhet* (-88), *den ekonomiska makten* (-98, 2 belägg), *FN* (-98).

Vid diskussioner om *demokrati* förekommer vid några tillfällen orden *utvidgning* eller *fördjupning* som båda markerar den formella demokratins otillräcklighet:

- (35) Socialism på svenska innebär en **utvidgning av demokratin**.
(1985)

Vidare talar man i överförd och negativ mening om att demokratin *urholkas*. Däremot finns inga exempel på bestämning av *verklig, reell* o.d. Anledningen kan vara att man ibland istället ger plats för en utveckling av de tankar som ligger bakom en fras som *verklig demokrati*. Det är också troligt att t.ex. *utvidgning* övertar delar av anpassningsordens funktion.

Ur politisk-retorisk synvinkel bör negationen *odemokratisk* (använd 1985 och 1998) uppmärksammas; författarna väljer av någon anledning att tala om ett icke önskvärt förhållande, trots att de hade ett fritt val att beskriva sin egen vision (vilket de naturligtvis oftast gör). Slutligen bör man notera frekvenstoppen 1991 som med stor sannolikhet återspeglar östsocialismens fall. Det är rimligt att anta att (v) slutgiltigt vill klippa banden till forna kompanjoner i Sovjetunionen:

- (36) Stora förändringar har skett i Europa. Enpartivälden har fallit. Viktiga steg har **tagits** i kampen för **demokratiska rättigheter**. (1991)

Naturligtvis fyller framför allt passivformen *tagits* en viktig retorisk funktion vid denna känsliga diskussion. En användning av *vi, vänsterpartiet* (har tagit...) o.d. hade varit orimlig, men genom passivformer undviks problemet vem som har tagit stegen. Man säger inte att man själv har varit delaktig i demokratiseringsprocessen, men säger inte heller att man inte varit delaktig. *Enpartivälde* fäster inte heller uppmärksamheten på socialismen som ideologi, utan på dess (klandervärda) realisering i Östeuropa. Citatet uppvisar också en för partiet ovanligt klar syftning på demokratins formella sidor, dvs. på grundläggande kriterier som fria och allmänna val. Partiet har ju annars ofta visat att det inte låter sig nöja med den formella demokratin; redan i valmanifestet 1948 betonades demokratins utvidgning, dvs. man önskade öka det antal applikationskriterier som skulle uppfyllas för att Sverige rättmätigt skulle kunna betecknas som en demokratisk stat. Denna vilja att förändra innebörden hos *demokrati* har således levt hela perioden, och det är rimligt att anta att den med tiden blivit allt starkare.

5.3.2. Jämlikhet osv.

Begreppet *jämlikhet* är nog inte lika entydigt accepterat inom språksamfundet. Vi hör förvisso inte någon makthavare förespråka ojämlikhet, men termen tillhör knappast det politiska allmängodset i samma mening som *demokrati*. Applikationskriterierna för *demokrati* är åtminstone delvis de samma för borgerliga politiker och vänsterpolitiker, medan det råder helt skilda åsikter om vilka kriterier som skall uppfyllas för applikation av *jämlikhet*. Samma förhållande gäller också *rättvisa* (jfr Boréus 1994:31f.). Mig veterligt har innebörden av *jämlikhet* inte heller utmanats av borgerliga politiker. Snarare torde åtminstone moderaterna undvika den, på samma sätt som *frihet* torde undvikas av vänsterorienterade. Anledningen till att borgerliga debattörer undviker *jämlikhet* torde vara att socialistiska partier har tolkningsföreträde på termen, dvs. deras tolkning är den allmänt vedertagna. Boréus (1994:294, kurs. i orig.) skriver::

Det är inte otroligt att jämlikhetsbegreppet på 1970-talet för debattörerna hade en så pass etablerad betydelse av *jämlikhet i utfall* att detta sällan behövde utsägas.

Man kan nog, enligt min mening, påstå att detta inte gäller endast 1970-talet, utan är sant än idag. En borgerlig debattör kan förespråka ett sakernas tillstånd som **i en socialistisk tolkning** är ojämlikt, men debattören kan inte använda termen *ojämlikhet* till detta. Dock skulle en strid om innebörden lätt kunna ta fart, om borgerliga debattörer försökte övertalningsdefiniera ordet till att innebära 'jämlikhet i chanser' istället för 'jämlikhet i utfall'. Att den senare innebörden råder är också orsaken till de fördelningspolitiska krav som ofta följer på användningen av termen. (För en allmän politisk-filosofisk bakgrund till dessa och andra distinktioner, se Kymlicka 1994.) Jfr också avsnittet om *frihet* (5.3.4).

Dessa, relativt *demokrati*, annorlunda egenskaper är troligen också anledningen till att termen har en – enligt min bedömning – intressantare frekvensfördelning än *demokrati*. *Jämlikhet* förefaller genom sin svagare ställning vara mer beroende av det allmänpolitiska klimatet; det uppträder i större omfattning först 1968 för att därefter försvinna och återkomma mycket starkt i mitten på 1980-talet. Å ena sidan kan återkomsten vara en reaktion på det som Boreus betecknar som en högervåg. Å andra sidan är det flitiga bruket 1968 sannolikt en effekt av vänstervågen (jfr Boréus 1994:329). Ytterligare svårigheter skapas av det faktum att en vänsterskribent åtminstone tidvis har

kunnat byta ut *jämlikhet* mot *rättvisa*, vilket alltså också kan dölja sig bakom graferna. I följande exempel kan *jämlik* och *rättvis* betraktas som ekvivalenta:

- (37) Det går att förverkliga **jämlikhet** och ett gott liv åt alla. Men det fordras politisk förändring för att dessa möjligheter skall frigöras. Det fordrar en politik som förverkligar allas rätt till arbete, en **jämlik och rättvis** fördelning, en god livsmiljö och som bidrar till fred och nedrustning. (1985)

Då kampen om språket i mindre grad gäller *jämlikhet* kan dess kontexter nog sägas vara mer förutsägbara; det tolkningsföreträde man redan har gör t.ex. att termen inte behöver övertalningsdefinieras. Detta behöver dock inte betyda att kontexterna blir av mindre intresse ur retorisk synvinkel. 1982 sammanfattar man sin utopi med hjälp av fem grundbegrepp:

- (38) Målet är ett samhälle präglad av en folkstyrd hushållning, av demokrati, samverkan, **jämlikhet**, solidaritet och kamratskap. (1982)

Följande användning från 1968 visar att den nya vänstern ärvt marxismens vetenskapliga perspektiv på samhällsproblemen. Retoriskt intressant är främst sammanställningen med *trygghet*:

- (39) Det har visat sig att en kapitalistisk ekonomi inte kan tillfredsställa löntagarnas krav på **trygghet** och **jämlikhet**. Enstaka statliga regleringar ändrar inte de grundläggande mekanismerna i en oplanerad och profitstyrd ekonomi. Trygghet, **ekonomisk jämlikhet** och **jämlikhet mellan könen** är frågor som gäller makt och bestämmanderätt inom företagen och över näringslivet. (1968)

Således:

- (40) Kravet på **jämlikhet** kan aldrig helt uppfyllas förrän motsättningen mellan kapital och arbete upphävs genom kapitalismens avskaffande. (1968)

Mestadels används *jämlikhet* i någon form av fördelningspolitiskt resonemang. Men så är det inte alltid. En intressant begreppsutveckling har följt på den feministiska ideologins utveckling. I citat (39) ovan talar man om "jämlikhet mellan könen". Med tiden har *jämställdhet* övertagit betydelsen 'jämlikhet mellan könen' även om den äldre användningen fortfarande återfinns. För valmanifestens del är 1968 den brytpunkt då *jämställdhet* uppträder för första gången (i denna

betydelse). Officiellt fick termen denna betydelse i samband med FN:s internationella kvinnoår 1975.

Ett intressant fall av vädjan till både frihet och jämlikhet förekommer 1985. Relationen mellan dessa båda begrepp är omdebatterad, och inte sällan har man dragit slutsatsen att de är logiskt oförenliga. Problemet löses dock genom högsta möjliga abstraktionsnivå i termbruket:

- (41) En politik för självstyrelse är en politik för frihet. Friheten kräver ett samhälle med jämlikhet, solidaritet och medansvar om den skall bli allmän egendom. Frihet utan jämlikhet beskär friheten för de svagare. Jämlikheten är frihetens moder. (1985)

En saklig analys av citatet vore inte möjlig. Inte minst *frihet* har ytterst diffust betydelseinnehåll, och det är inte omöjligt att de 5 beläggen är även inbördes logiskt motsägande. En konkretare iakttagelse är istället att vpk överhuvudtaget använder *frihet*, och dessutom inte motvilligt. Kanske ville man utmana liberalismens klassiska term med tanke på manifestets 14 belägg. Under alla händelser lyckades man inte, och det syns inga spår av försöket i senare manifest (se vidare avsnitt 5.3.4). Tilläggas kan, att 1985 års manifest uppvisar 2 belägg av negationen *ojämlikhet* (liksom 1 belägg av *odemokratisk*). Man kan anse att manifestet tecknar en negativ verklighetsbild – vilket, som nämnts, inte behöver innebära en användning av institutionaliserat negativt värde-laddade ord. Manifestet inleds dock med en otvetydigt positiv verklighetsskildring:

- (42) Sverige har rika möjligheter. Här finns en högt utvecklad teknologi, ett stort yrkeskunnande och erfarenhet. Vi har många förutsättningar för en fortsatt framgångsrik industriell och ekonomisk utveckling. Det går att förverkliga **jämlikhet** och ett gott liv åt alla. (1985)

Men:

- (43) Deras [de borgerliga partiernas] föreslagna drastiska **nedska-
ningar** skulle **öka arbetslösheten**. Deras skatte- och fördel-
ningspolitiska förslag skulle **öka ojämlikheten**. Deras social- och
familjepolitiska förslag skulle **öka otrygghet** och **skillnader** och
vrida tillbaka den radikala kvinnokampens landvinningar.¹ (1985)

¹ Observera den katakres – sammanblandning av bilder – som man här gör sig skyldig till. Att *vrida tillbaka en landvinning* är inte något vedertaget idiom utan en hybrid av *vrida tillbaka klockan* och metaforen *landvinning*.

Som framgår förekommer *ojämlikhet* inte i ett resonemang om sakernas tillstånd, utan i ett slags hypotetisk funktion som är ganska vanlig; framtidens samhälle tillskrivs vissa, givna och mycket negativa, egenskaper. Observera också *skillnad*, som tillhör de ord som bör vara vanligare i manifest där jämlikhetsfrågor fokuseras. Klart är att *klyfta* syns första gången 1968 (4 belägg), då man också talar om t.ex. *klass* (2), *klassamhälle* (4) och *utjämning* (2). På senare år är bruket av dessa ord mer spritt, men relativt omfattande, och viss samstämmighet med bruket av *jämlikhet* syns. Det kan också påpekas att *jämlikhet* har påfallande låga frekvenser under 1990-talet. Eventuellt kan en orsak vara just närheten till *rättvisa*, som når periodens högsta relativa frekvens 1991.

5.3.3. Rättvisa osv.

Rättvisa förefaller ha mycket gemensamt med *jämlikhet*. Det gäller främst det faktum att orden är utbytbara mot varandra i vissa fall (jfr 5.3.2) samt att de prototypiska höger- och vänstertolkningarna kan ses som diametralt motsatta och således logiskt oförenliga. I tolkningen av *demokrati* finns, som nämnts, åtminstone någon tydlig överlappning. Boréus (1994) talar om ”nyliberalistisk användning” av termer som *rättvisa* (se avsnitt 3.2). Det förefaller inte finnas något givet svar på vad en ”nyliberalistisk användning” är för något. I den nyliberale filosofen Robert Nozicks arbeten är ”en rättvis fördelning helt enkelt vilken fördelning som helst som uppstår genom fria utbyten mellan människor” (citerat ur Kymlicka 1994:102). Å andra finns det nyliberaler som hävdar att ingen fördelning kan vara rättvis; den blir orättvis **p.g.a.** att den är en fördelning. Kanske syftar Nozick på ett sakernas tillstånd, och vissa andra på själva den aktiva fördelningen (jfr Boréus 1994:287 ff.). Oavsett detta, är det knappast någon sådan användning av *rättvisa* som är den vedertagna i svensk politisk debatt, massmedia osv. Rådande tolkning av *rättvisa* förefaller ha en stark prägel av ’distribution efter behov’. Det är rimligt att anta att det socialistiskt inspirerade ”distributiv rättvisa”, varav skatteuttaget är den viktigaste delen, inte betraktas som något ”orättvist” av befolkningen som helhet. Det kan därför vara motiverat att tala om ett tolkningsföreträde från vänster.

Rättvisa har påfallande höga värden åren 1956, 1982, 1991 och 1998. Förklaringarna till detta är sannolikt komplicerade, och någon tolkning är inte aktuell. Istället kan man notera att alla utom 1991 i

betydande utsträckning använder *orättvis* osv. I 1956 års manifest utgör *orättvis* alla belägg (5 stycken). Något liknande förhållande gäller inte någon annan av de centrala termerna (observera också de två beläggen av *otillräcklig*):

- (44) Kvinnorna är förbittrade över dyrtiden, över de **otillräckliga** barnbidragen och över den **orättvisa** behandlingen av dem, när de arbetar i förvärvslivet. Ungdomarna känner samma **orättvisor**, när de träder ut i produktionen eller vill fortsätta sin utbildning, försvårad genom **otillräckliga** åtgärder från samhällets sida. (1956)

Min – subjektiva – tolkning är att *rättvisa* i högre grad har använts och används i allmänspråket, sin politisk-ideologiska förankring till trots. Det kan därmed ha förlorat viss ideologisk skärpa, och dess negation kan vara användbar i ett bredare sammanhang – här i en tydligt negativt färgad verklighetsbeskrivning.

Totalt sett ökar användningen av *rättvisa* under perioden. 4 av de 5 högsta r.f. återfinns under 1980- och 90-talet. Liksom ofta på begränsat utrymme sammanställs termen med andra diffusa men positiva termer:

- (45) Socialism på svenska skall präglas av frihet, jämlikhet, solidaritet, gemenskap, **rättvisa** och omsorg. (1985)

Inledningsmeningen 1991 uppvisar en liknande kontext:

- (46) Arbete, **rättvisa**, demokrati & grön miljö. (1991)

1998 års manifest är kraftigt präglad av *rättvisa*. Detta gäller inte endast kvantitativt, utan även tematiskt. Manifestets namn kan sägas vara ”Dags för rättvisa”, skrivet med stora gemener på tre olika sidor.¹ Rättvisa framställs som något av det slutmål, dit de politiska handlingsvägarna leder:

- (47) Det är dags för en vänsterpolitik för att göra Sverige mer **rättvist**, jämställt och demokratiskt. Nu är det tid för en socialistisk politik. Det är dags för **rättvisa**. (1998)

En ny uppradning av centrala termer föregås av en alliteration:

- (48) För den som vill göra Sverige mer **rättvist** räcker det inte med att många **röstar rött**. För att politiken ska vridas åt vänster krävs också en rörelse utanför riksdag och kommunfullmäktige för **rättvisa**, solidaritet, jämställdhet och demokrati. (1998)

¹ Jfr Malmgren (1999:16).

Attraktionskraften hos *rättvisa* lockar (v) att använda termen som stöd i en argumentation kring ett område av egentligen mycket komplex natur. Slutsatsen kan sammanfattas enligt ”rättvisa är sunt”:

- (49) Öka **rättvisan** [rubrik]. **Rättvisa** är produktivt. En **rättvis** fördelningspolitik ger fler människor möjlighet att ta del av varor och tjänster efter behov. Då ökar produktionen samtidigt som innovationer och utveckling stimuleras. Därmed skapas fler arbetstillfällen. En **rättvis** fördelning är därför också sund för Sveriges utveckling. (1998)

En dylikt – typiskt inflationsmässigt – bruk av centrala termer är vanligt i alla politiska sammanhang. Citatet är i sin helhet intetsägande, genom att ingen skulle kunna hävda motsatserna vid användning av *rättvisa*, t.ex. att ”orättvisa är sunt”, alternativt ”rättvisa är osunt”. Detta beror givetvis på den positiva värdeladdningen hos *rättvisa*.¹ En tvist om citatets politiska sakinnehåll måste därför alltid börja med en utredning om vad man egentligen lägger in för betydelse i termen. Ofta kommer man inte dit.

Det verkar sannolikt att *rättvisa* kommer att användas i ännu högre grad 2002, eventuellt på bekostnad av *jämlikhet*. Skälen till detta kan vara en ökande lönedifferentiering även i Sverige, kommande skattepolitiska samordningar inom EU och den klassiska välfärdsstatens successiva försvinnande. När dylika frågor tas upp torde termen vara ett av de allra främsta vapnen i språkstriden mot nyliberalismen.

5.3.4. Frihet osv.

Om *demokrati* har sin hemvist i det politiska allmängodset – kanske med en viss övervikt åt de borgerliga partiernas betoning av begreppets formella aspekt – och *rättvisa* och *jämlikhet* används av främst vänsterorienterade debattörer, är *frihet* desto mer frekvent hos i första hand moderaterna och folkpartiet. Att diskutera varför skulle här leda för långt, men den relativa frånvaron av termen hos (v) antyder någon grad av tolkningsföreträde för de borgerliga. Naturligtvis är det, eller har varit, besvärligt för konservativa och liberaler att röra sig i ett begreppsområde av ekonomiska skillnader, liksom för socialister att konfronteras med frihetsbegreppet, men det är besvärligt **just därför** att gängse bruk av *jämlikhet* och *rättvisa*

¹ Den positiva värdeladdningen, och tolkningsföreträdet, lockar vänsterorienterade partier att använda ordet även i partinamnet, såsom *Rättvisepartiet socialisterna*.

närmast knutits till ekonomisk fördelning och *frihet* närmast till frånvaro av tvingande åtgärder mot individen. Borgerliga och socialistiska debattörer har då – såsom det verkar – valt att undvika respektive termer, och helst hela begreppsområdet. Moderaterna har endast en handfull belägg av *rättvisa* under perioden 1970–1998, medan *jämlikhet* saknas helt. Men (v) undviker inte *frihet* i samma utsträckning! En (del)förklaring torde vara att termens anknytning till en specifik, etablerad innebörd är mindre fast. I så fall lever den vänsterorienterade tolkningen 'frihet som möjlighet'; 'frihet att...' sida vid sida med den högerorienterade 'frihet som frånvaro av tvång'; 'frihet från...' (vilka nog inte alltid går att åtskilja). Jag kommer inte att undersöka detta i detalj, utan endast redovisa de vanligaste kontexterna. En ganska klar användning av termen möter redan 1948:

- (50) För demokrati och **frihet** – mot kapitalistisk diktatur och monopolvälde. (1948)

Här är betydelsen snarast 'frihet från...', vilket faller sig naturligt då kapitalismen sägs vara diktatorisk. I den totalt sett vanligt förekommande frasen *demokratiska el. medborgerliga fri- och rättigheter* (8 av beläggen) passerar enligt min mening ordet ganska obemärkt utan någon starkare ideologisk prägel. Den torde innebära 'frihet att...', liksom är fallet i följande citat:

- (51) **Frihet** – jämlikhet [rubrik]. Till en god livskvalitet hör att behärska det egna livet. Detta fordrar materiell trygghet men också en utvidgning av **friheterna** och möjligheterna att själv kunna vara med att styra villkoren i livet. De olika klasserna har här olika möjligheter. De rika, de som äger stora kapital, de som leder och planerar arbete har stora **friheter** och möjligheter att forma sina liv. De som utför arbetet, framför allt alla som arbetar i underordnad ställning och alla som har låga inkomster har brist också på möjligheter och **friheter**. (1985)

Men utifrån vetenskapen om den språkliga kampens existens finns det alltid anledning att vara uppmärksam när ett parti använder termer som inte kan antas tillhöra dess gängse vokabulär.¹ Så även här. Vid 5 tillfällen kritiserar nämligen ekonomisk lössläpplighet i ungefärliga termer av *kapitalets frihet*, vilket i ett par fall också sägs reducera de arbetandes frihet. Generellt under perioden görs ett stort antal skarpt

¹ Jfr Malmgren (1989:61) som påpekar att moderaterna i riksdagsundersökningen hade märkvärdigt många belägg av vänster termen *befrielseörelse*. Det visade sig att åtskilliga av dessa förekom i kontexter av typen *den s k befrielseörelsen*.

antitetiska formuleringar på temat kapitalet-folket. Följande citat är prototypiskt:

- (52) Deras [de borgerligas] politik för ökad **frihet** åt kapitalet skulle inte bara minska de arbetandes **frihet**, den skulle innebära än mer fritt fram för rovdrift med naturtillgångar och miljö. (1985)

Att *frihet* vid dessa tillfällen ställs samman med negativt värdeladdade eller negativt konnoterade ord (jfr tabell 2, grupp (1) och (2)) är naturligt:

- (53) Kapitalets **frihet** och **förmynderiet** över de arbetande präglar alltmera politiken. **Besvikelse** och **resignation** växer. Idén om arbetarrörelsen som en socialt förändrande kraft håller på att **schackras bort**. (1988)

Valfrihet kan på vissa grunder betraktas som mer än en sammansättning utifrån *frihet*. Materialets enda belägg motiverar dock inte en sådan diskussion:

- (54) Under parollen **valfrihet** vill högerkrafterna fördjupa klassklyftorna, försämra de arbetandes levnadsvillkor och stärka borgerlighetens övermakt i samhället. Den borgerliga **frihetsmyten** är den ideologiska förklädningen för att beröva folket dess rättigheter. (1985)

Valfrihet fyller alltså, liksom *frihet* i *kapitalets frihet*, en annorlunda funktion i kontext. Observera också *frihetsmyt*, med kopplingar till 'lögn' o.d. Trots detta är det en minoritet av beläggen som återfinns i liknande polemisk funktion, varmed det inte är orimligt att anta en faktisk utmaning av begreppets applikationskriterier i manifestet 1985. Tillvägagångssättet i kampen om termen kan då vara att försöka förändra applikationskriterierna enligt mönstret "egentligen innebär frihet inte (bara) x, utan (även) y". Detta kan emellertid antas vara ett komplicerat och inte alltid gångbart sätt att förändra det gängse bruket. Det torde vara lättare att undergräva den positiva värdeladdningen hos *frihet* och *valfrihet*, vilket man försöker göra genom formuleringar som i citat (54). De borgerligas användning av termerna är endast en "ideologisk förklädning" som ännu opåverkade väljare kanske inte kan genomskåda.

Att *frihet* brukas så pass flitigt över tiden verkar tyda på att (v) inte accepterar moderaternas och folkpartiets (partiella) monopol på termen. Inte heller verkar man acceptera de borgerliga partiernas betoning av den formella aspekten av termen *demokrati*. De borger-

liga partierna – och borgerliga debattörer i allmänhet – tycks däremot acceptera kopplingen mellan *jämlikhet* och *rättvisa* och socialism.

5.3.5. *Samstämmighet i bruket av termerna?*

De fyra centrala politisk-ideologiska termerna uppvisar inbördes skillnader med avseende på användningen. Det är långt ifrån alltid så att det manifest som har hög relativ frekvens av en term, t.ex. *rättvisa*, också har hög r.f. av en eller flera av de andra termerna. Att förhållandet är sådant var givetvis väntat, men en kommentar kan ändå vara på sin plats.

Man kan inledningsvis konstatera att mer eller mindre plötsliga händelser i den politiska verkligheten kan färga valmanifesten. Partiet har kanske närmast tvingats att fokusera aktuella frågor. Ett exempel kan vara den försvars-/utrikespolitiska inriktningen i 1952 års manifest. Det är inte osannolikt att manifestet hade haft ett annat fokus om de händelser som beskrivs hade inträffat tidigare, senare (eller inte alls). Som en konsekvens av sådana faktorer torde inte manifesten vara särdeles väl språklig-begreppsligt planerade. Men även om bruket av de fyra termerna skiftat kraftigt över tiden, bör det totala bruket i partimaterial, riksdag och massmedia ha ökat efter 1970-talets ideologiska skärpning. Man kan dels hänvisa till att den nya vänstern intog en hårdare attityd, dels till nyliberalismens genomslag med början på 1970-talet. I valmanifesten är ökningen marginell men befintlig. De åtta första manifestens genomsnittliga r.f. av de fyra termerna är knappt 1,1 procent. För de åtta senare är siffran 1,2 procent. Detta visar att de kortare manifesten sammantaget faktiskt uppvisar färre uppräknings av de centrala termerna än de längre. För mig kom detta som en överraskning, då kortare manifest kunde antas vara mer slagordspräglade genom det komprimerade innehållet. De centrala termerna lämpar sig väl för att antingen själva fungera som slagord eller utgöra del i ett sådant.

Bristen på samstämmighet hör vidare samman med att det är stor skillnad mellan termerna, inte bara rent semantiskt, utan även, som vi har sett, beträffande vem som kan antas ha tolkningsföreträde. Den bland väljarna utbredda åsikten att politiker ur alla läger gör val efter behag ur en hel uppsättning centrala ideologiska termer är felaktig, och knappast något talar för att t.ex. *frihet* skulle följa de höga värdena för *demokrati*.

Vad gäller de svängande värdena för den enskilda termen bör man tänka på att partiet kan omtala t.ex. ett rättvist sakernas tillstånd utan att använda ordet *rättvisa*. Trots detta ligger det naturligtvis närmast tillhands att använda just *rättvisa*. Men det är inte nödvändigtvis så att ett valmanifest utan belegg av *rättvisa* inte är uppbyggt kring detta tema. Kopplat till detta är också det faktum att termer är på modet under olika perioder samt att yttre faktorer såsom allmänna höger- och vänstervågor kan vara utlösande faktorer för användning.

Emellertid finns det tidvis tydliga samband mellan termernas frekvenser. Av utrymmesskäl kan detta inte kommenteras i någon större utsträckning, men det främsta intrycket torde vara att *demokrati* och *rättvisa* följs åt fr.o.m. 1985, liksom att ett likartat förhållande, under samma period, faktiskt gäller *jämlikhet* och *frihet*. Även *rättvisa* och *frihet* följer varandra, framför allt fr.o.m. 1968 och över 1970-talet. Det går dessutom att urskilja hur alla fyra termerna till vissa delar följs åt under vissa perioder. De bästa exemplen är toppen 1985 och botten 1988.

1985 års manifest har den totalt sett högsta r.f., 2,25 procent, följt av 1948, 1991, 1956 och 1982. Bottennoteringen har 1988, 0,36 procent, och en låg r.f. uppvisar också, förvånande nog, 1968. Är då 1985 det mest genomideologiserade manifestet? Ja, svaret beror naturligtvis på vad som menas med "ideologisering". Men *demokrati*, *jämlikhet*, *rättvisa* och *frihet* bör anses starkt knutna till ideologi, och den part som behärskar dem har nått en god bit på vägen mot språklig hegemoni.

5.4 Fler ideologiska termer

En undersökning av någon politisk vokabulär bör inkludera ytterligare termer av ideologisk natur. Det kan vara svårt att dra klara och väl motiverade gränser mellan dessa termer och termerna i den centrala ideologiska gruppen. Ett motiv är emellertid att de som nu följer inte på samma vis är aktuella i kampen om språket, åtminstone inte om kampen avser applikationskriterierna. Även om *rättvisa* och *jämlikhet* (numera) tillhör främst den socialistiska vokabulären torde de, som nämnts, ha potential att åter fokuseras i kampen om språket. De är inte för alltid knutna till socialismen. Borgerliga ideologer har möjligheten att beslagta dem. Däremot finns det andra termer som kan anses starkare knutna till socialismen. Orsakerna till de starka banden kan vara uppenbara som för *arbetare*, *arbetande* och *klass*. Även om dessa

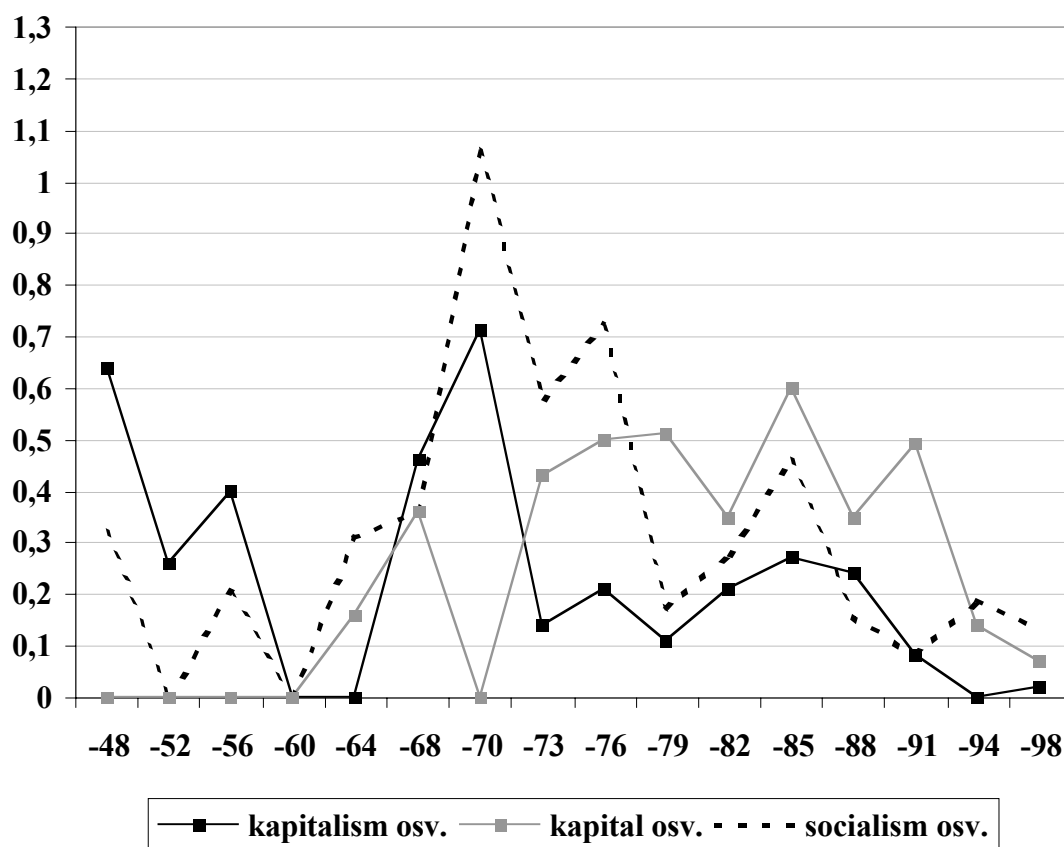
termer knappast kan sägas vara negativa för någon, är naturligtvis borgerliga ideologer inte villiga att strukturera verkligheten i termer av *klassamhälle* och *(de) arbetande* (dvs. '(de) kroppsarbetande', '(de) anställda' o.d.). Det finns vidare termer som har en sannolik negativ värdeladdning, t.ex. *kapitalism* och därtill anknyttande termer som *kapital*. Det finns också termer som, i någon mening, reflekterar avsändaren eller syftar på motståndaren, t.ex. *socialism* och *borgare*. I det följande skall nämnda termer granskas lite närmare. Observera dock att graferna av utrymmesskäl har förts samman i gemensamma figurer. *Kapitalism* och *kapital* anknyter till varandra, men det är inte alltid relevant att jämföra förändringen över tiden. Det skall också nämnas att *arbetarklass* dubbelredovisas utifrån de respektive ordlederna.

5.4.1. Kapitalism, kapital och socialism

Figur 5 visar den relativa frekvensen över tid av orden *kapital*, *kapitalism* och *socialism*:

FIGUR 5. *Relativ frekvens (%) av kapitalism, kapital och socialism med anslutande konstruktioner 1948–1998*

6.4.1 Kapitalism, kapital och socialism

FIGUR 5. *Relativ frekvens (%) av kapitalism, kapital och socialism med anslutande konstruktioner 1948–1998.*

Socialism är givetvis en viktig term i manifesten, på sätt och vis mest grundläggande av alla. Först kan emellertid konstateras det något märkvärdiga faktum att SKP/vpk/(v) inte någonstans omtalar sin utopi som *kommunistisk*. Termen har ingått i partinamnet i nästan sjuttio år (Sver(i)ges kommunistiska parti 1921–67 och vänsterpartiet kommunisterna 1967–90), men förefaller primärt syfta till att markera skillnaden mellan partiet och socialdemokraterna – en skiljelinje som förvisso har kunnat dras även med hjälp av *socialism* efter att denna term fått minskad användning hos (s). Efter andra världskriget har (v):s handlingslinje varit att förändra samhället med demokratiska medel. Man ämnade inte krossa den kapitalistiska staten, utan förändra den inifrån. Ett bruk av termen *kommunism* är därvid inte logiskt, då detta skulle ha kopplats samman med Lenin, (den moderna) kommunismens grundare, som benämnde Marx' andra stadium i samhällsutvecklingen *kommunistiskt* och betonade revolutionen som medel för att nå dit. Men likväl tycks det inkonsekvent att utesluta termen. De ideologiska banden till den världskommunistiska rörelsen, och därmed till Lenin, var starka åtminstone fram till mitten av 1960-talet. Partiet kan därmed knappast ha sett sig frikopplat från marxism-leninismen. Man använder därtill gärna det egna partinamnet, även där så inte är nödvändigt. Trots detta används endast *socialism* i handlings- och utopiska sammanhang, medan *kommunist* och *kommunistisk* kan sägas ha metatextuell funktion i partinamnet:

- (55) En röst på vänstern kommunisterna – en röst för socialistisk förnyelse. (1968)

Man talar alltså om *socialism*, men det finns stora frekvensskillnader mellan manifesten. 1952 har inte mycket rum kvar till ideologiskt resonemang efter de försvars- och utrikespolitiskt relaterade termerna (se 5.1.1). 1968 ligger även här lågt – vilket bör ses som oväntat. 1976, däremot, ger på flera sätt ett både retoriskt och semantiskt kraftfullt intryck (se t.ex. *kräva/krav* (avsnitt 5.6) och militärt konnoterande ord (5.7)). Manifestets avslutande del ger prov på detta; det är byggt utifrån en varierad, treledad anafor i en ideologiskt mättad kontext, vilket torde vara av betydelse för en läsares totalintryck av begreppet *socialism*. Observera också *kamp* och det hyperboliska *förfall* som kontrasterar mot *vår tids alternativ*.

- (56) **VPK står för en socialism** byggd i enlighet med den svenska arbetarklassens erfarenheter och **kamptraditioner**. **Vi står för en socialism**, där de demokratiska fri- och rättigheterna överallt vidgats och fördjupats. **Vi står för en socialism** där produk-

tionens inriktning och fördelning inte längre styrs av **profiten** utan av en **planmässig** strävan att tillgodose social nytta och **folkflertalets** behov. I en period, där det gamla systemets otillräcklighet och **förfall** är uppenbart, framstår socialismen som **vår tids alternativ**. För detta alternativ går VPK **till kamp**. (1976)

Ett annat exempel på ord med potential att påverka¹ är anpassarordet *verklig* i följande kontext.

- (57) **Socialismens** krafter arbetar för en **verklig** folkmakt och ett samhälle utan klasser. (1982)

Verklig (jfr Andersson & Furberg 1984:170ff.) implicerar en pseudokaraktär hos demokratin. Även om samhället klarar de formella kraven för att kvalificera sig som en demokrati, är dessa inte tillräckliga för att ge folket makt. Därmed fokuseras de informella applikationskriterierna, om än inte explicit, samt det kanske viktigaste: det är socialismen som leder dit.

1985 års manifest har den i mitt tycke klart intressantaste användningen av termen *socialism*: av de 13 beläggen återfinns 9 i den allittererade, slagordsliknande frasen *socialism på svenska*:

- (58) Det krävs en politik för socialism grundad på Sveriges förutsättningar, en **socialism** på svenska. (1985)

Den ideologiska brytningen med Moskva är tydlig:

- (59) Politisk byråkrati och stelbent centralistisk maktutövning är främmande element i en **svensk socialism**. (1985)

På senare tid har (v) inkorporerat såväl feminismen som ekologismen (även om feminismen funnits där tidigare, mer dold). Det finns helt naturligt en vilja hos partiet att påvisa orsakssamband mellan rådande styresskick och jämställdhetsbristerna och miljöförstöringen:

- (60) Kapitalismen har skapat och präglat industrisamhället. Den har utvecklat en ohämmad rovdraft med naturresurser (1988)

Men socialismen leder inte med automatik till bättre miljö:

- (61) Grova försummelser mot vårt ekologiska system har gjorts också i socialistiska samhällen. (1988)

¹ Med "potential att påverka" avses här potential att omstrukturera synen på verkligheten genom förändring av de språkliga uttryckens applikationsmöjligheter på denna. Jfr bl.a. avsnitt 5.3.1.

Försummelse skulle kunna, men behöver inte, vara ett manipulerande ord i sammanhanget. Klart är att det implicerar passiv, inte aktiv, handling (jfr om man istället talat om "brott"). Satsens innebörd blir därför att det socialistiska samhället underlåtit att åtgärda miljöproblemen, inte att det förorsakat dessa. Genom formuleringen slipper man alltså att peka ut socialistiskt styre som orsaken. Detta i enlighet med att man tidigare givit kapitalismen skulden.

Efter öststaternas fall är man naturligt nog försiktig med bruket av ordet *socialism*. 1994 verkar man angelägen att sammanfläta socialism, feminism och ekologism, och framställa de båda senare som naturliga komponenter av socialismen.

- (62) Vi är ett röd-grönt **socialistiskt** parti och vi har våra rötter i arbetarrörelsen. Vi vill förena arbetarrörelsens klassiska värderingar om solidaritet, rättvisa och demokrati med en radikal miljöpolitik. Ett samhälle byggt på alla människors lika värde kan inte ha ett kvinnoförtryck (1994)

Kritiken mot socialdemokraterna är närvarande hela perioden. Särskilt skarp och omfattande är den 1968. I manifestets slutord ställs de båda socialistiska partiernas politik mot varandra, antitetiskt och i anaforisk form. Resultatet blir att socialdemokraterna framstår som icke-socialistiskt:

- (63) En röst på socialdemokratin i årets val är en röst för att arbetarrörelsen även i fortsättningen skall inskränka sig till att **förvalta kapitalismen**. En röst på vänstern kommunisterna är **däremot** en röst för en **förnyelse** av samhället. En röst för ett ovillkorligt och omedelbart uppfyllande av löntagarnas krav. En röst för mera makt och bestämmanderätt för löntagarna själva! (1968)

Fortfarande 1998 kritiseras socialdemokraterna för skattepolitiken, pensionerna, åsiktsregistreringen och högervidningen. Regeringspartiet framställs som kraftlöst:

- (64) En kort period efter valet 1994 hejdades högervidningen¹ genom ett samarbete mellan socialdemokratin och vänsterpartiet. Men när regeringen inte orkade stå emot högerns och storfinansens kritik mot vänstersamarbetet utan började samarbeta med centerpartiet fortsatte klasskillnaderna att öka. (1998)

¹ Observera att *-vridning/vrida* inte endast används tillsammans med *höger*. 1998 använder man vid tre tillfällen (den ungefärliga) formuleringen *vrida politiken åt vänster*.

Med tanke på bl.a. (v):s ökande väljarstöd är det mycket sannolikt att denna typ av kritik ytterligare ökar i valrörelsen 2002.

Något kort skall också sägas om bruket av *borgerlig* osv. Termen förekommer oftast i frasen *de borgerliga (partierna)*, och är, helt naturligt, knuten till resonemang om en negativ samhällsutveckling:

- (65) En **borgerlig** framryckning med högern som tongivande parti innebär **risk** för vårt lands alliansfrihet och för utrikespolitiska **äventyrligheter**. Fredens krafter är starka, men **desperata** och **provokatoriska** företag, spionflygningar, kolonial **hasardpolitik** och fortsatt upprustning ställer alltjämt frågan om kampen för freden först på dagordningen. (1960)

Man tillskriver ofta sitt eget parti stor betydelse när kampen mot de borgerliga partierna fokuseras:

- (66) En stark framgång för VPK är nödvändig för att hindra tillkomsten av en **borgerlig** regering likaväl som en koalitionsregering mellan socialdemokraterna och något eller båda de **s k mittenpartierna**. (1973)

Observera här användningen av *s k*, som är ett medel för att avsäga sig ansvaret för ett yttrande.¹ Här markerar (v) att man inte ställer upp på beteckningen ”mittenparti”, troligen med viljan att istället beteckna dessa partier som ”borgerliga partier” eller ”högerpartier”.

Borgerlighet är betydligt ovanligare än *borgerlig*, men kan möjligen ha en något starkare negativ värdeladdning, vilken ytterligare kan förstärkas av bestämningsordet *hela* (observera även här *s k*):

- (67) SAF och hela **borgerligheten** eftersträvar ett samhälle där kapitalets ägare, det **s k fria näringslivet**², skall få än mer att säga till om. (1982)

Borgare förekommer endast i 1994 års manifest (2 belägg). Det är något överraskande dels att man finner så få belägg, dels att dessa återfinns just 1994. Användningen kan antas vara resultatet av ett kraftigt missnöje med den borgerliga regeringen 1991–1994. (v) menar att:

¹ Se Hedquist (1981); även Malmgren (1989).

² *S k* bör här betingas av (v):s motvilja mot att *fri* bestämmer *näringsliv*. Frasen (*det*) *fria näringslivet* förutsätter att det finns ett ofritt d:o, i så fall institutionerna inom den offentliga sektorn. (v) vill sannolikt inte beteckna dessa institutioner som *ofria*.

- (68) Socialdemokraternas tredje väg beredde mark för **borgarnas** enda väg [dvs. den borgerliga regeringens politik under gången mandatperiod]. (1994)

Kapitalism torde vara ett negativt värdeladdat ord. Ett argument för detta är att det undviks av borgerliga debattörer, som istället talar om *marknadsekonomi*.¹ *Kapitalism* förefaller fokusera sidor av referenten som betraktas med skepsis av en majoritet av medborgarna, t.ex. sociala problem, mindre resurser åt sjuka och handikappade och vinstdrivande sjukvård. *Marknadsekonomi* bör däremot fokusera färre statliga ingrepp i transaktioner, lägre skatter och valfrihet för medborgarna. Det är inte förvånande att (v) använder den förra termen. Men i 1994 års manifest återfinns följande formulering:

- (69) Internationella finansintressen och stora svenska kapitalägare har fått starkt ökad makt. Avreglerade valutamarknader leder till att spekulanter och inte riksdagen styr ekonomin. ... Politikens maktlöshet mot marknadskrafterna undergräver tron på den politiska demokratin. **Marknadsekonomi måste regleras socialt och enligt miljömässiga hänsyn.** (1994)

Detta yttrande, otänkbart för inte så länge sedan, framvisar acceptans av systemet. I detta manifest återfinns heller inte termen *kapitalism*. Men 1998 är förhållandet det omvända, dvs. *marknadsekonomi* har försvunnit:

- (70) **Kapitalismen** är alltmer global vilket leder till att orättvisorna inom och mellan länder och världsdelar ökar. (1998)

Det verkar alltså som om termerna fungerar som perspektivmarkörer. Kanske används *marknadsekonomi* i resonemang om konkreta politiska sakförhållanden, medan *kapitalism* är starkare ideologiskt förankrat. Det är också möjligt, men knappast troligt, att man lägger in olika grundbetydelser i orden. I massmedia och språksamfundet tycks de användas som just perspektivmarkörer med ekvivalent kognitivt betydelseinnehåll. *Marknadsekonomi* är ett nyord i svenskan sedan 1950-talet, men används i manifesten inte förrän just 1994. Då det har

¹ En intressant formulering, som ofta förekommer i nyhetsrapporteringen kring de f.d. kommunistiska östländerna, gäller framåtskridandet i den demokratiska utvecklingsprocessen, speciellt vad gäller "demokratin i ekonomin". Vad som avses är givetvis utvecklingen mot marknadsekonomi (frihet från statlig inblandning o.d.), och det går alltså att urskilja en utmaning av den socialistiska användningen av *ekonomisk demokrati* (dvs. resursutjämning). Detta konstaterades av Boréus (se avsnitt 3.2 ovan). Man kan anse att de som använder "demokratin i ekonomin" här går ett steg längre än vid användningen av *marknadsekonomi*.

funnits behov av att omnämna referenten även tidigare, har detta sannolikt skett genom *kapitalism*. En intressant fråga blir därmed varför så inte skedde 1994.

R.f. för *kapitalism* visar en nedgång fr.o.m. 1973. Detta är oväntat, eftersom man kunde antagit en större överensstämmelse med främst *socialism*. *Kapital* uppvisar i stort det omvända mönstret. Förutom 1968 har det sin starka period mellan 1973 och 1991. Termen, skall sägas, hör till materialets mest svårbeskrivna på grund av flitig användning, flera betydelsenyanser och flera möjliga ekvivalenter. En sådan ekvivalent är *storfinans* (i sig svårtolkat) som är ett av få betydelsetunga ord som förekommer hela perioden (med undantag av 1976(!) och det avvikande 1994. Detta manifest talar ju också om *marknadsekonomi*, men är ensamt om *borgare*!). Andra ekvivalenter till *kapital* kan vara (*stor*)*företag* och (*stor*)*bolag*. Högst r.f. av *kapital* har 1985 års manifest, vari man finner bl.a. fyra belägg av sammansättningen *storkapital*, dvs. en konstruktion liknande *storfinans*. Ur retorisk-semantisk synvinkel finner jag emellertid att den mest intressanta sammansättningen är *kapitalägare*, som uppvisar ett belägg i vart och ett av de tre senaste manifesten:

- (71) Under 80-talet har de rika blivit rikare. **Kapitalägare**, banker och storfinans har blivit mäktigare. Många har förlorat på en hårdhänt omfördelning från arbete till **kapital**. (1991)

I föregående manifest, 1988, såg det ut på följande sätt:

- (72) Vinsterna är skapade av de arbetande. Men **kapitalisterna** bestämmer hur de används. [...] De har också till stor del använts för rena **spekulationsaffärer**. [...] En väldig ökning har skett av **kapitalets** inkomster och förmögenheter. Nya **finanskapitalister** har kunnat lägga beslag på betydande tillgångar. Den nya **spekulationsekonomin** är hasard med Sveriges utveckling. (1988)

Man har alltså fr.o.m. 1991 ersatt *kapitalist* med *kapitalägare*, men det är inte omöjligt att *kapitalist* kan återkomma. Observera också konstruktionerna utifrån *spekulation*, varav *spekulationsekonomi* nog kan ses som ett direkt perspektivskifte jämfört med det etablerade *marknadsekonomi*. Verbet *spekulera* återfinns emellertid redan 1948, då i frasen ”spekulera i bostadsnöd”.

5.4.2. Arbetare, klass och arbetande

Figur 6 visar den relativa frekvensen över tid av orden *arbetande*, *arbetare* och *klass*:

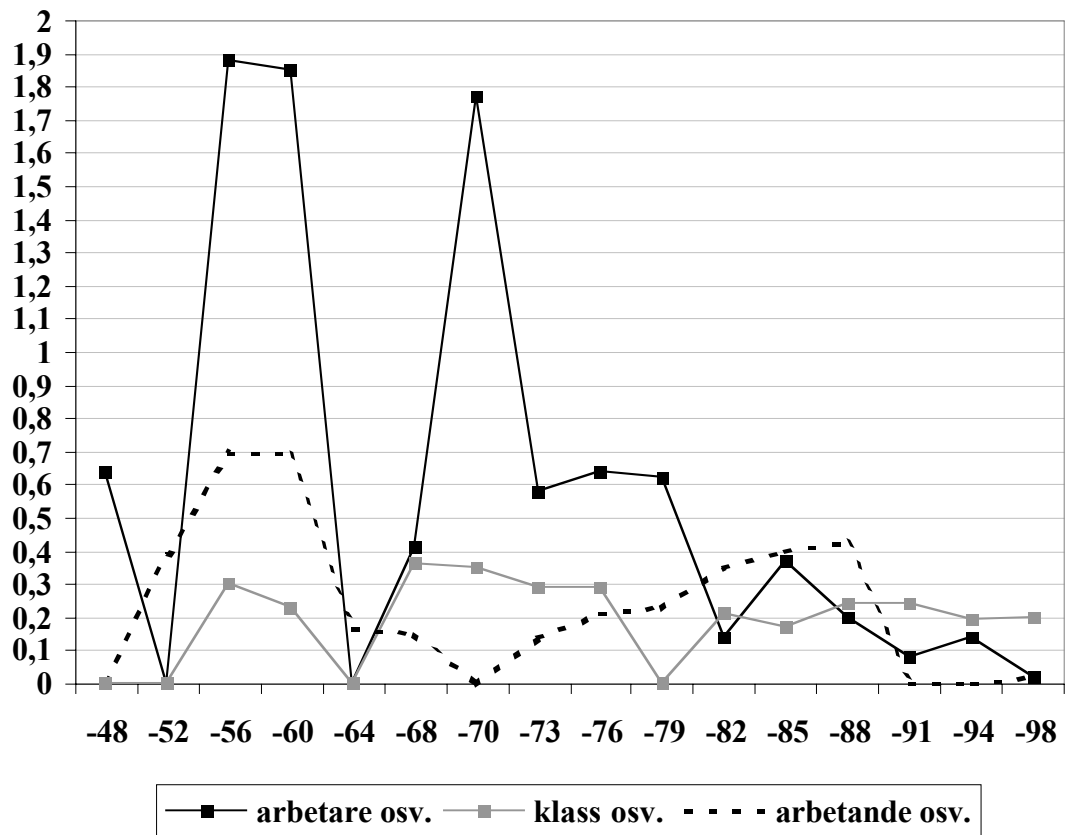
FIGUR 6. *Relativ frekvens (%) av arbetare, klass och arbetande med anslutande konstruktioner 1948–1998*

Dessa ord är högst ideologispecifika, och deras flitiga bruk är givetvis ingen överraskning. I vanlig ordning framkommer dock stora frekvensskillnader. Mest frekvent bruk av *arbetare* uppvisar manifesten 1956, 1960 och 1970. Bland många sammansättningar toppåret 1956 är kanske den negativt värdeladdade *arbetarfientlig* intressantast:

(73) En seger för högern och folkpartiet skulle innebära [...] en **arbetarfientlig** kurs i inrikespolitiken. (1956)

Följande exempel är hämtat ur senare delen av 1960 års manifest. En intressant notering är att man markerar samhörighet med regeringspartiet samtidigt som det kritiserar:

6.4.2 Arbetare, klass och arbetande

FIGUR 6. *Relativ frekvens (%) av arbetare, klass och arbetande med anslutande konstruktioner 1948–1998.*

- (74) **Arbetarklassen** har nu alla möjligheter att flytta fram sina positioner. I valet finns stora reserver bland dem som tidigare inte utnyttjat sin rösträtt. Den stora massan av dem hör hemma bland **arbetarväljarna**. De kan uppåddas under förutsättningen att hela **arbetarrörelsen** och särskilt de båda **arbetarpartierna**, anstränger sig härför. Många hundratusen **arbetarväljare** vägrar på goda grunder att ge regeringspartiet sina röster. För dem utgör kommunisterna alternativet i strävan att trygga en **arbetarseger** i valet. (1960)

Manifestet är unikt i användningen av det (sannolikt) militärt konnoterande *arbetarseger* (och har en generellt hög r.f. av militärt konnoterande ord, se avsnitt 5.7). Förutom i citatet ovan återfinns det även i slutordet:

- (75) Genom att stärka kommunistiska partiet kan regeringsmakten också omvandlas till att skapande omforma det svenska samhället i det arbetande **folkflertalets** intresse. Fram för **arbetarseger** i valet! Till val med kommunisterna den 18 september! (1960)

Här kan också noteras *folkflertal*, ett av (v):s honnörsord, som tidvis ersätts av varianter som *folkmajoritet*.¹ Med samma syftning på 'övervägande del' o.d. används också t.ex. *folklager*, *folkmassa* och *befolkningsskikt* och i detta avsnitt aktuella sammansättningar som *arbetarmajoritet*.

Den totalt sett vanligaste sammansättningen med *arbetare* är *arbetarrörelse*, med *arbetarklass* därefter. Det intressanta med *arbetarrörelse* är snarast fördelningen: ordet har endast 1 belägg bland 1970-talsmanifestens drygt 4 000 löpande ord (1976). Det är flitigare använt såväl innan som efter. *Arbetarklass* har däremot sin näst starkaste period 1973 och 1976. Under 1970-talet upptas också sammansättningen *lönearbetare*, som emellertid används sista gången 1985.

- (76) **Lönearbetarna** måste skaffa sig maktmedel, som underlättar kampen mot kapitalet. (1979)

Övriga sammansättningar över tiden är t. ex. *arbetarinflytande* (1956; 2 belägg) och *arbetarkrav* (d:o; 1 belägg) samt konstruktioner med en kanske lösare ideologisk anknytning, såsom *arbetarpensionering*, *livsmedelsarbetare* och *kulturarbetare* – den sistnämnda i avsaknad av en komponent av 'kroppsarbete' o.d. 1991 och 1994 är emellertid

¹ Jfr Malmgren (1989:67, 69) som konstaterar bl.a. att vpk stod för 41 av riksdagsmaterialets 50 belägg av *folkflertal*.

arbetarrörelse den enda kvarvarande konstruktionen, vilket är symptomatiskt för den minskade användning av *arbetare* som – med vissa avvikelser – påbörjades redan 1970. 1998 finns ingen sammansättning, utan endast ett belägg av det enkla *arbetare*:

- (77) Alla anställda måste ges möjlighet till kompetensutveckling och vidareutbildning. Idag saknar många, främst lågavlönade och kortutbildade **arbetare**, möjligheter att utvecklas i sina jobb. (1998)

Man bör, vilket nämdes ovan, inte utan vidare jämföra frekvenserna av så pass olikartade termer som *arbetare*, *arbetande* och *klass*. Emellertid kan det åtminstone noteras att 1956 och 1960 har höga frekvenser av både *arbetare* och *arbetande*. Att det skulle vara gruppen 'arbetare' som åsyftas med (*de*) *arbetande* förefaller något underligt: implikationen skulle vara att (förvärvs)arbete innebär kroppsarbete – och endast kroppsarbete. Så kan kanske tidvis vara fallet, även om man sannolikt oftast avser den större gruppen '(de som är) anställda'. Kontrasten mellan denna grupp och den grupp som har makt att anställa är tydlig hela perioden. En viss vägledning ges av ovan nämnda konstruktion *lönearbetande* (snarast 'anställd'). Men partiet har riktat sig till de flesta grupper i samhället:

- (78) Sveriges Kommunistiska Parti vill samla alla framstegsvänner, arbetare, bönder, intellektuella och tjänstemän till gemensamt uppträdande mot storfinans och reaktion. (1948)

(*De*) *arbetande* används allt flitigare fr.o.m. 1970 t.o.m. 1988. Sistnämnda år formulerade man sig på följande sätt:

- (79) För jämlikhet [rubrik]. 80-talets rekordvinster har skapats genom ökad exploatering av **de arbetande**. **De arbetandes** realinkomster har pressats tillbaka av kapital och stat i förening. (1988)

Och vidare:

- (80) Arbetsorganisationen måste ändras utifrån respekten för livet, **den arbetande människans** värde. Människorna måste ha överblickbara sammanhang. De måste själva vara med och styra sina arbeten och villkor. En bred reformering av arbetslivet måste formas av **de arbetande**, utgå från deras erfarenheter, insikter och behov. Ett sådant reformarbete måste snarast påbörjas med **de arbetandes** aktiva deltagande. (1988)

Men att döma av 1990-talets nästan totala avsaknad har (v) ansett att (*de*) *arbetande* inte hör hemma i den moderna partivokabulären. Man

kan t.ex. tänka på att frasen exkluderar alla arbetslösa! Ändå förekommer den 1998, efter att ha varit borttagen 1991 och 1994:

- (81) Vi vill öka **de arbetande** människornas inflytande, både direkt i företagen och via löntagarfonder. (1998)

Man kan anse att frasen är malplacerad i ett manifest som i övrigt har tappat stora delar av socialismens språkliga arvegods.¹ Troligen återkommer den inte valåret 2002.

Klass med sammansättningar lever ännu på 1990-talet utan tendens att försvinna. *Klassklyfta* har belägg 1991 (2 belägg), 1994 (2) och 1998 (1). 1998 har också 5 belägg av *klasskillnad* samt 1 belägg av *klassamhälle*:

- (82) Människor blir otrygga, **klassamhället** förstärks och det nyliberala systemskiftet underlättas av en etablerad **massarbetslöshet**. Därför är kampen för jobb vänsterns viktigaste politiska uppgift. (1998)

Vi ser också att (v) framställer ”massarbetslösheten” som något för nyliberalismen positivt. Nyliberala politiker skulle naturligtvis förneka detta. Vad de främst skulle förneka är emellertid inte samhällstillståndet ”många icke-sysselsatta”. Detta vore sannolikt alltför svårt. Istället skulle kritiken riktas mot det språkliga uttrycket *massarbetslöshet* för att beteckna detta tillstånd.

Härutöver uppvisar manifesten spridda belägg av *klassfråga*, *klasspolitik*, *klassamhälle* samt *samhällsklass*. Den klassiska termen *klasskamp* återfinns vid endast ett tillfälle, så sent som 1982 (observera även anpassarorden *äkta* och *verklig*):

- (83) Partier som hävdar att miljöfrågor står utanför **klasskampen** och ”höger-vänster”-skalan far därför med osanning och avleder människors **äkta** engagemang i miljöfrågor från att angripa den **verkliga** motståndaren. (1982)

En annan iögonenfallande sammansättning är *överklass* som återfinns 1991, men märkvärdigt nog används **första** gången 1988. De båda kontexterna ser ut på följande vis:

- (84) Samtidigt som storföretag och **överklass** samlat oerhörda tillgångar påstås Sverige sakna medel att utveckla en anständig sjukvård, omsorg om barn och gamla. (1988)

¹ Malplacerat är kanske också ett ord som *ofärd*, i kontrast till den strax därpå följande formuleringen ”de rika har både livrem, hängslan och fallskärm”. (1998)

- (85) **Överklassens** värderingar har fått en alltmer dominerande ställning. Kommersialism och aktiebörsens reaktioner har fått styra utvecklingen. Den offentliga sektorns möjligheter har krympts. (1991)

Partiet har från begynnelsen strukturerat verkligheten på detta sätt, varmed det endast är det språkliga uttrycket *överklass* som är nytt. En tänkbar tidigare ersättare till *överklass* är t.ex. ovan nämnda *borgerlighet*. Klasstänkandets stora år (i vid mening) är 1968, varmed jag inte avser endast, eller ens främst, användningen av *klass*, utan av anslutande termer som *jämlikhet* (jfr 5.3.2), samt introduktionen av *jämställdhet*, *klyfta* (6 belägg), *utsugning* (4) och *privat* (7).¹ Manifestet från detta år tycks varsla den kommande ideologiska skärpningen och höger-vänster-polariseringen. Följande citat exemplifierar:

- (86) **Klassamhället** finns kvar [rubrik]. Föreställningen om en fortgående **utjämning** mellan **klasserna** och om **klassamhällets** avskaffande har visat sig felaktig. **Klassamhället** finns kvar. Illusionen att ekonomisk **utjämning** kunde nås med enbart social-, skatte-, arbetsmarknads- och utbildningspolitik har brustit. Socialdemokratiska och socialliberala metoder har inte lett till **jämlikhet**. **Klyftan** mellan olika **klasser** och grupper finns inte bara kvar, utan visar en tendens att vidgas. (1968)

Av frekvensen att döma kommer *klass* att fortsätta vara en aktuell term. Detta är naturligtvis ett problem för borgerliga partier. Men ett färskt exempel på att bruket av termen kan ifrågasättas är att moderatledaren Bo Lundgren använt den i (det ungefärliga) uttrycket "det nya klassamhället". Han avser därmed att medborgarna i landet utgör något slags underklass, medan överklassen består av verklighetsfrånvända politiker. Det är emellertid inte troligt att ordet kan bli aktuellt i en längre gången språklig kamp på samma sätt som de centrala ideologiska termerna.

5.5. De värdeladdade orden

Jag har ovan diskuterat fenomenet *värdeladdning*, och skall därför endast åter påpeka att de många teoretiska problemen inom området leder till ett subjektivt urval. Inte desto mindre går det att peka ut tendenser i bruket av (starkt) negativt värdeladdade ord som kan antas

¹ Även *solidaritet* har förstabeläggsår 1968. Av utrymmesskäl kan termen inte diskuteras i denna rapport.

ha mer eller mindre fast anknytning till allmänspråket. Någon kvantitativ redovisning kan däremot inte bli aktuell. Istället kommer jag i det följande att exemplifiera ur (främst) de manifest som förefaller ha flest belägg av dessa ord.

Vissa ord har, som nämnts, en sakpolitiskt förankrad led, t.ex. *krigsförbrytare* och *prisutplundring*:

- (87) Skatten på kapital måste skärpas, **pris-** och **hyresutplundring** bekämpas. (1979)

I andra fall återfinns emellertid ord som endast i ett vidare perspektiv har med politik att göra, men vilka naturligtvis ändå är av största retoriska vikt. 1968 säger man följande:

- (88) Den **självelåtna** världsbild, som utmärkte de rika kapitalistiska länderna under 50-talet och början av 60-talet, har gått i spillror. Skarpa motsättningar framträder. (1968)

Självelåten måste anses höra till de institutionaliserat värdeladdade orden, liksom *element*¹ i en av sina grundbetydelser:

- (89) Rensning av kommandoposterna i försvaret från sådana **element** som verkar för att Sverige skall inträda i Atlantpakten och som hävdar att vårt land inte skall försvara sig mot angrepp från andra kapitalistiska stater. (1952)

Till mitt intryck att (89) är en skarp formulering bidrar säkert även *rensning*, som idag kanske har fått ännu skarpare konnotationer genom den s.k. etniska rensningen på Balkan under 1990-talet. Dessutom syftade ordet *utrensning* ofta på hårdhänta uppgörelser inom de östeuropeiska kommunistpartierna.

Ett av de sannolikt mest frekventa negativt värdeladdade orden är *slöseri*. I 1960 års manifest finner man hela tre belägg:

- (90) Slut på det militära **slöseriet** [rubrik]. Skyndsamma åtgärder mot det militära **slöseriet**. Försvaret omformas till ett neutralitetsförsvar, varigenom de miljardslukande militärutgifterna kan nedbringas. (1960)

I 1976 års manifest vädjar man till ungdomar med följande formulering:

¹ Jfr Fredriksson (1992:73) om bruket av *element* i de kommunistiska länderna: "Personer som man tycker särskilt illa om kallas "element"."

- (91) VPK slåss för den arbetande och studerande ungdomens rättigheter och bekämpar kapitalismens **utsugning** och de makthavandes **översitteri** mot ungdomen. Som enda parti kräver därför VPK att alla **diskriminerande** åldersgränser ska bort. [...] De graderade betygen ska avskaffas och den borgerliga **indoktrineringen** i skolan bekämpas. (1976)

Och inte sällan är det just barn- och ungdomsfrågor som omtalas med hjälp av värdeladdade ord:

- (92) Vi vill ha en skola utan **betygshets** och **diskriminerande** skolpengar. (1994)

Förhärliga är ett negativt värdeladdat ord vars användning i ett valmanifest känns ganska oväntad (se fler exempel nedan). Tillsammans med det likaledes negativt värdeladdade *hetskampanj* och en asyndetisk komposition kan skeendena som beskrivs förefalla intensiva:

- (93) Målet för den borgerliga **hetskampanjen** mot löntagarfonder är främst att slå mot hela arbetarrörelsen, att **förhärliga** näringslivets nuvarande makthavare, att undertrycka varje krav på ändrade ägandeförhållanden och demokratisering av det ekonomiska livet. (1982)

En annan kommentar med anknytning till löntagarfondsfrågan i samma manifest (1982):

- (94) Den **besinningslösa** kampanjen i löntagarfondfrågan gäller egentligen inte främst det vaga fondförslag som socialdemokratin nu har. (1982)

Många av de negativt värdeladdade orden känns, som nämnts, ganska oväntade i ett valmanifest. Orsaken torde vara deras ofta starka allmänspråkliga prägel:

- (95) Vi kräver förbud mot monopolpriser, spekulation och fördyrande **reklamjippon**. (1976)
- (96) Borgerligheten vill bevara de nuvarande maktförhållandena över näringslivet. Den vill att pengar skall ge makt. **Fanatiskt** bekämpar den varje tanke och förslag som kan leda till att de nuvarande aktieägarnas positioner ifrågasätts. (1982)
- (97) Denna offentliga verksamhet har ännu i mycket prägel av den borgerliga klasstatens **förmynderi** och dess organisationsmodeller utgör delvis **efterapningar** av det privata näringslivet. (1985)

- (98) Vi skall kunna se på TV och lyssna till radio utan att bli utsatta för en massa reklam, därför behövs icke-kommersiella alternativ. Reklamens **förnedrande** framställning av kvinnor måste stoppas. [...] Porrindustrin förmedlar ett djupt **människoförakt**. Pornografin är teorin, kvinnomisshandel och våldtäkt är praktiken. Vänsterpartiet bekämpar prostitutionen och dess konsekvenser. (1994)

Beskrivningen av de feministiska problemen inkluderar alltså starkt värdeladdade ord, 1994 liksom 1982 (och man kan observera att partiet inte väjer för ord som *kvinnomisshandel* och *våldtäkt* (cit. 98) och *porr* och *prostitution* (cit. 99)).

- (99) I en anda av förnuft och öppenhet, för bejakande av kärleksliv och sexualitet, måste **kvinnoförakt**, **dubbelmoral**, porr och prostitution bekämpas. (1982)

Porr anges av Svensk ordbok vara vardagligt, men kan kanske dessutom anses vara negativt värdeladdat. Detta eventuellt i motsats till *pornografi* som förefaller vara en mer neutral, teknisk term. Ovanstående belägg av *porr* är materialets enda.

Som framgått ovan förekommer de negativt värdeladdade orden i de flesta sakpolitiska diskussioner. 1988 talar man kulturpolitik:

- (100) Särskilt den nyskapande och kritiska men också stora delar av den folkliga kulturen får leva under de **torftigaste** materiella förhållandena. Utan en stark och levande kultur kommer **kommerzialism**, **ytlighet** och passivitet att än mer prägla samhället. (1988)

I det största manifestet, 1998, återfinns ganska få värdeladdade ord som dessutom bör anses som svagare än många ur de tidigare manifesten. Detta behöver, som nämnts, inte betyda att verklighetsbeskrivningen i sig är mer positiv:

- (101) EUs ekonomiska politik och den planerade valutaunionen, EMU, påtvingar EU-länderna en politik som ökar arbetslösheten och leder till nedskärningar av välfärden. EMU är en odemokratisk konstruktion där ekonomin inte styrs av folkvalda utan av oberoende centralbanksdirektörer som följer **dogmatiska** fördrags-texter. (1998)

Det är rimligt att anta att det totalt sett är manifesten 1976 t.o.m. 1988 som skiljer ut sig med avseende på bruket av värdeladdade ord. Vid en djupare undersökning skulle man nog – om möjligt – finna att dessa har de högsta relativa frekvenserna såväl som de starkast negativt värdeladdade orden. Därtill kommer att orden förekommer i verklig-

hetsbeskrivningar som av många språkbrukare skulle anses som negativa samt att de kombineras med *kräva* m.fl. ord som diskuteras i nästa kapitel.

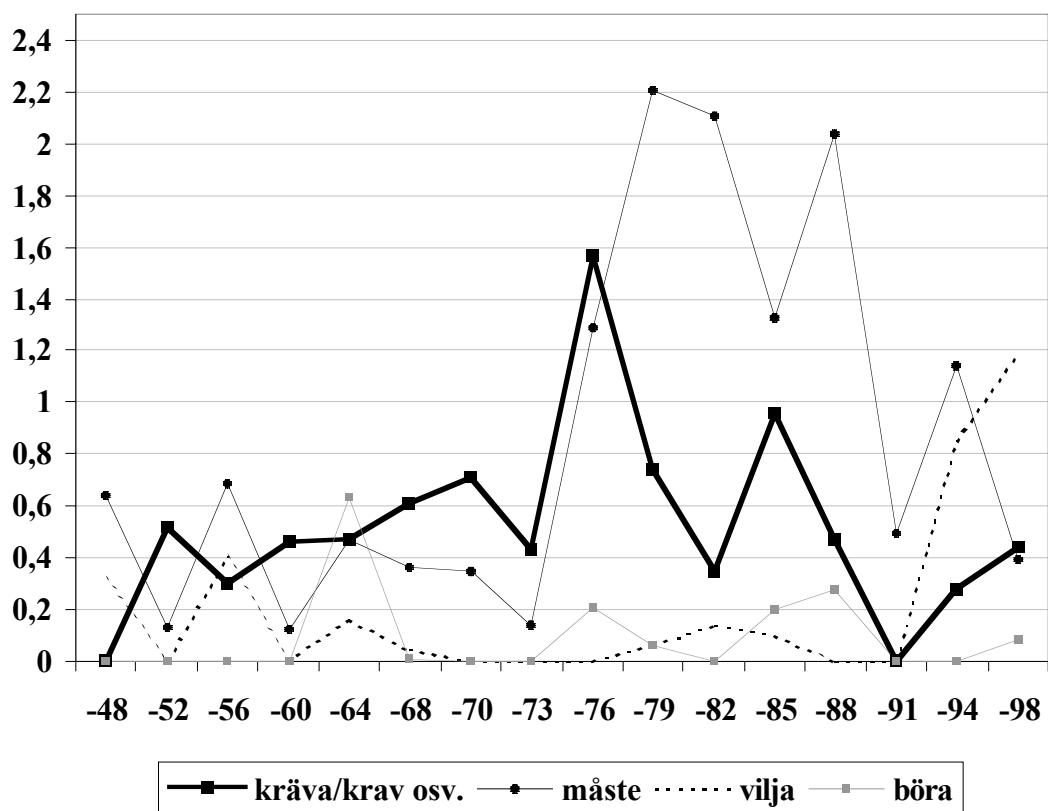
5.6. *Kräva/krav, måste, vilja och böra* samt några bestämningsord

Figur 7 visar den relativa frekvensen över tid av *kräva/krav* samt tre modala hjälpverb:

FIGUR 7. *Relativ frekvens (%) av kräva/krav, måste, vilja och böra 1948–1998*

Att det är just 1964 års manifest som uppvisar den högsta relativa frekvensen av *böra* är inte oväntat. Detta manifest saknar även i övrigt flertalet av de propagandistiska drag som eftersökts, och ett bruk av *måste* hade varit oväntat. Totalt sett under perioden används emellertid *böra* i liten utsträckning jämfört med *vilja* och *måste*. Dessa uppvisar

6.6 Kräva/krav, måste, vilja och böra samt några bestämningsord

FIGUR 7. *Relativ frekvens (%) av kräva/krav, måste, vilja och böra 1948–1998.*

en viss – och t.o.m. 1973 tydlig – samstämmighet, även om *måste* hela tiden har högre r.f. Fr.o.m. 1976 är skillnaden dock mycket stor. Bruket av *måste* ökar då markant, och trenden håller i sig t.o.m. 1988. 1994 stiger r.f. av *vilja* mycket kraftigt till en nivå nära *måste*, och 1998 har *vilja* för första gången högre r.f. Manifesten 1994 och 1998 har totalt 70 belägg på *vilja*. Av dessa är 38 stycken kopplade till (främst exklusivt¹) *vi* och 25 till *vänsterpartiet*. Det förefaller som om bruket av *vilja* primärt är följden av ett ökat bruk av *vi*, och att man högst sekundärt avsiktligt minskat på bruket av *måste*. Vidare är det – ur språklig-retorisk synvinkel – rimligt att vänta ett samband mellan bruket av *kräva* och *måste*, då de kan antas dela en komponent av 'bestämmdhet' o.d. Något sådant är tydligt endast i den kraftiga ökningen mellan 1973 och 1976, men detta kan naturligtvis vara en tillfällighet. I stort ligger dock r.f. av *kräva* och *måste* högt eller relativt högt under en period fr.o.m. 1976, vilket torde vara en starkt bidragande orsak till intrycket att främst manifesten 1976 och 1985 har ett slagkraftigt språk. Följande citat kan hjälpa till att visa varför man får detta intryck:

- (102) VPK står för en ny och rättvis skattepolitik. Moms och kommunalskatter har **starkt** ökat på senare år. Dessa skatter drabbar lönarbetarna och alla små inkomstagare. Bolagen har däremot fått **stora** fördelar, skattelindringar och statliga understöd. Det krävs en **stor** social omfördelning. VPK **kräver** stopp för gåvorna till storkapitalet. Skatten på vinster och stora kapital **måste** skärpas. Skatteflykt och skattefusk **måste** bekämpas. Momsen på mat **måste** bort. Nuvarande kommunal- och statsskatt **bör** ersättas av en ny enhetlig inkomstskatt. Denna **bör** vara progressiv, d v s lindrigare för små inkomstagare än kommunalskatten. (1976)

Citatet skulle kunna ges omfattande kommentarer, men här nöjer vi oss med att konstatera att *kräva* och *måste* troligen är viktiga för totalintrycket av ett manifest. I kontexten förekommer dessutom *stark*, *stor* och ett flertal värdeladdade ord. Notabelt är emellertid att *bör* har fått ersätta *måste* (eller *skall*) vid två tillfällen. Skäl till detta skall inte dryftas här, men jag får själv uppfattningen att de framförda kraven är av mindre angelägen natur, varav följer att partiet tycks följa en mjukare linje. Man kan naturligtvis diskutera i vilken omfattning bruk och icke-bruk av dessa och liknande ord är resultatet av medveten språklig planering. Att sådan ligger till grund för bruket av betydelsetunga ord som *kapitalägare* vs. *kapitalist* är självklart, men det

¹ Ett exklusivt *vi* utesluter mottagaren, medan ett inklusivt innefattar såväl avsändare som mottagare. Se vidare Bergman-Claeson (1994:55 ff.).

finns skäl att anta att så inte är fallet här. Någon utvidgad diskussion kan dock inte föras. Istället kan konstateras att det finns ytterligare många ord som förefaller ha samma komponent av 'bestämthet' o.d. som (åtminstone) *krav/kräva* och *måste*. Ett flertal sådana förekommer i 1968 års manifest, men i mindre omfattning eller inte alls i de andra manifesten. Exempel är *ovillkorlig*, *otvetydig* och *omedelbar* samt verb av liknande karaktär, t.ex. *garantera*. Följande citat exemplifierar. Observera att kursiveringen är original, vilket ytterligare torde förstärka intrycket:

- (103) I sitt program och i sin valkampanj finns det vissa frågor som vänstern sätter främst. Låglönefrågan *ska ovillkorligen* lösas. Sysselsättning och inkomst *ska garanteras*. Lika lön för män och kvinnor *ska omedelbart* införas i praktiken. Barntillsynen *ska ovillkorligen* ordnas. Miljöförstörelsen *ska omedelbart* stoppas. Sverige *ska otvetydigt* ta avstånd från USA-imperialismen och ställa sig solidariskt med de utplundrade folken. (1968)

Här finns naturligtvis en mängd faktorer som borde granskas. En intressant fråga är vilket intryck läsaren hade fått om *skola* (*ska*) ersatts av *måste* eller *Vi/vpk* (*vill att...*) eller om *ska* helt enkelt ersatts av *skall*. En annan fråga är vilka effekterna kan bli av de korta meningarna i kombination med de tvära kasten mellan vitt skilda sakområden. Detta kan av naturliga skäl inte diskuteras här. Mitt antagande är emellertid att språksamfundet skulle reagera på principiellt samma vis som jag gjort, dvs. anse att (103) är mycket slagkraftigt formulerad.

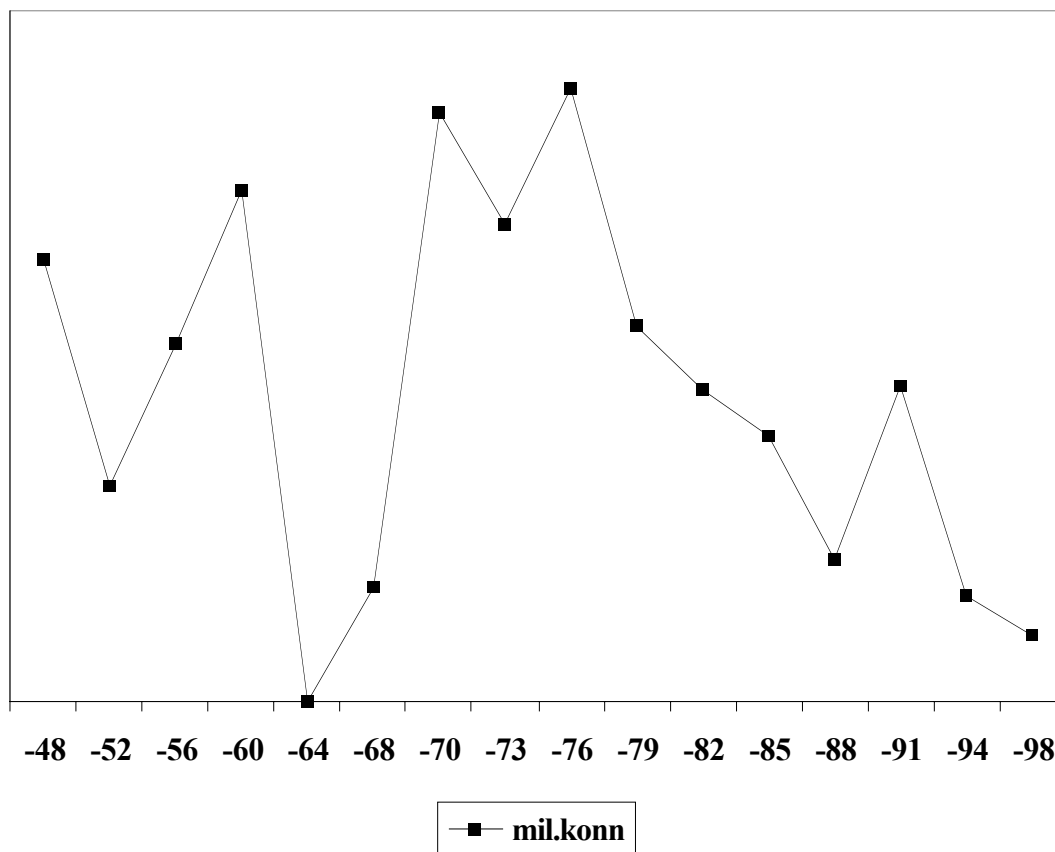
5.7. De militärt metaforiska/konnoterande orden

Figur 8 ger en bild av den relativa frekvensen över tid av militära metaforer och konnotationer:

FIGUR 8. *Tänkbara förändringar i bruket av militärt
metaforiska/konnoterande ord 1948–1998*

Tabell 4 ger en något mer detaljerad bild av de militära metaforernas och konnotationernas förekomst i olika valmanifest:

6.7 De militärt metaforiska/konnoterande orden

FIGUR 8. Tänkbara förändringar i bruket av militärt metaforiska/konnoterande ord 1948–1998.

TABELL 4. *Urvalet av militärt metaforiska/konnoterande ord*

Ord	48	52	56	60	64	68	70	73	76	79	82	85	88	91	94	98
angrepp	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	-	-	-	-
angripa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	5	3	1	-	1
arbetarseger	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
attack	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
befrielsekamp	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
bekämpa	2	-	-	1	-	1	1	2	12	2	3	1	4	4	3	3
bekämpande	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
beröva	-	-	-	2	-	1	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-
dagskamp	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
erövra	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
erövring	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-
”flytta fram sina positioner”	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
framryckning	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
fredskamp	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
front	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
frontlinje	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-
försvar (ej mil.)	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-
försvara (ej mil.)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	2	2	-
försvarskamp	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
gå till strid	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
härska	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
högeroffensiv	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-
kamp	2	6	3	2	-	2	3	5	9	13	5	9	3	4	2	6
kampduglig	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
kampmål	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
kamporganisation	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
kamptradition	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
klasskamp	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
kvinnokamp	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	3	-	-	-	-
kämpa	-	-	1	-	-	2	-	1	1	-	1	-	1	1	-	-
kämpande	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
lönekamp	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
masskamp	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
miljökamp	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
mobilisera	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
mobilisering	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
offensiv adj.	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-
offensiv sbst.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	2	-	-	-	-
seger	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
slåss	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-
slå tillbaka	1	-	2	1	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-
tillkämpa	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
tränga tillbaka	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
valstrid	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
vänsterseger	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-

Jag vill inledningsvis understryka figurtextens formulering ”tänkbara förändringar...”. Till skillnad från de flesta övriga urval är detta subjektivt, och kan därför spegla endast sannolika tendenser till förändring. Med denna reservation i åtanke kan man konstatera att valmanifestet 1952 har ringa användning av militärt språkbruk: endast

kamp används – i detta annars så försvarsfrågeinriktade manifest. 1964 års manifest måste överhuvudtaget betraktas som relativt fattigt vad gäller de begreppsområden och lexikala kategorier jag diskuterat – bortsett från det modala hjälp verbet *böra* (avsnitt 5.6). Även 1968 har påfallande lågt värde. Man kunde väntat sig ett annat resultat med tanke på att kampen faktiskt fördes i praktiken – i skolor och på gator och torg – detta år. De högsta värdena når partiet istället 1970–1976. Detta är emellertid inte oväntat, åtminstone vad gäller 1976 års manifest som skiljer ut sig i fler avseenden. Följande citat är värt att återge:

- (104) VPK står för en konsekvent alliansfri politik och **bekämpar** alla strävanden att binda Sverige vid de militära och ekonomiska blocken. VPK kräver **kamp** mot de multinationella koncernernas växande inflytande över svenskt näringsliv. VPK är det enda parti som kräver en radikal förändring av Sveriges politik gentemot folken i ”tredje världen”. De ”svenska” storföretagens utplundring av andra länders arbetande folk måste **bekämpas**. Den statliga biståndspolitikerna måste koncentreras till befrielseströrelser och till länder med ett progressivt socialt system. Det solidariska stödet till folken i Vietnam, Laos, Kambodja, Kuba, Angola osv måste ökas. Det palestinska folkets **befrielsekamp** för ett demokratiskt Palestina måste stödjas. VPK är det enda parti som tar upp den anti-imperialistiska **kampen** och för en politik av konsekvent solidaritet med folken i Spanien, i Chile och andra latinamerikanska länder, där fascismens brutalitet härskar. (1976)

Förutom användningen av *kamp/bekämpa* vid fem tillfällen återfinns även *måste* flera gånger samt *kräva*. Detta, tillsammans med bl.a. *konsekvent, radikal, progressiv, anti-imperialistisk* och *brutalitet* torde ge de flesta läsare bilden av ett konfrontativt valmanifest. Även användningen av citationstecken kan vara av vikt. Åtminstone *svenska* har markerats i polemiskt syfte, snarast med insinuationen att svenska företag i praktiken står under den globala kapitalismens kontroll. Fr.o.m. 1979 års manifest minskar värdena för denna typ av ord – även om den absoluta förekomsten av *kamp* 1979 är 13 belägg. Inledningen av 1982 års manifest ser emellertid ut på följande vis:

- (105) Den avgörande **frontlinjen** i svensk politik går mellan höger och vänster. Den går mellan å ena sidan företrädarna för kapital och borgerlighet och å den andra sidan företrädarna för de arbetande. Denna **frontlinje** följer de olika klassernas intressen. Dessa utgör grunden för varje politiskt ställningstagande. (1982)

1985 års manifest uppvisar 4 belägg av *offensiv*, bl.a. i samband med *erövring*:

- (106) De **erövringar** som arbetarrörelsen vunnit hotas av den ekonomiska krisen och av storfinansens och högerkrafternas politiska **offensiv**. Denna **offensiv** verkar för en förstärkt kapitalism och riktar sig mot socialismen, mot demokratin, mot de arbetandes ekonomiska, sociala och fackliga rättigheter och gemenskap. Den vill ersätta solidaritet med borgerlig individualism och självisk vinningslystnad. (1985)

Man talar också om *högeroffensiv* (2 belägg). Notabel i citatet är också bland mycket annat den starkt negativt värdeladdade frasen *självisk vinningslystnad*.

Om manifestet 1991 kan man konstatera att Torbjörn Tännsjö's åtgärder i materialet inför partikongressen inte slog igenom i valmanifestet. Tvärtom uppvisar detta en lokal topp, med bl.a. fyra belägg av *kamp*. Men kampmålen har delvis ändrats:

- (107) Stora förändringar har skett i Europa. Enpartivälden har fallit. Viktiga steg har tagits i **kampen** för demokratiska rättigheter. (1991)

Förutom för demokrati skall kampen föras för oberoende och ekonomisk rättvisa och mot skadliga arbetsmiljöer. Skillnaden är avsevärd jämfört med formuleringarna tio år tidigare:

- (108) Det förutsätter **kamp** mot monopol och kapitalmakt, mot kärnkraftsamhället, mot byråkrati och mygel. (1979)

Det är rimligt att anta att manifestförfattarna primärt vände sig mot den kontext vari *kamp* förekom, och inte ordet i sig. För detta talar att ordet har sex belägg ännu 1998, även om det (förmodade) relativa värdet av det totala antalet militärt konnoterande ord detta år är den lägsta sedan 1964.

6. Sammanfattning och slutord

Vi har studerat delar av vänsterpartiets manifestvokabulär under det gångna halvsekle. Den långa perioden har gjort det möjligt att peka ut några tendenser i förändringen av vokabulären. Det jag främst har velat beskriva är vissa språkliga fenomen som kan antas finnas där för att valmanifestet skall nå sitt yttersta syfte på effektivast möjliga sätt. Ett huvudintryck av resultatet är att bruket av flertalet sådana fenomen kulminerade vid 1970-talets mitt och var betydande även på 1980-talet, för att därefter avta.

Vid min allra första, någorlunda förutsättningslösa, genomläsning av manifestet föll blicken på ord som *demokrati*, *krig*, *arbetslöshet*, *skattetryck*, *kräva*, *kamp* och *översitteri*. Dessa ord, liksom de flesta andra, är viktiga för den bild som väljarkåren får av partiet genom decennierna. Ändå kan det vara svårt att motivera varför det är viktigt att fånga ord som *arbete*, *arbetslöshet*, *avspänning*, *kärnvapenbärande* och *omsättningskatt*. Dessa tycks i förstone tillhöra ett statsvetenskapligt studium. Men i ett vidare retoriskt perspektiv fyller även de sakpolitiskt relaterade begreppsområdena en övertalande och övertygande funktion. Ett valmanifest som beskriver verkligheten som ett tillstånd av arbetslöshet kan antas ge en annan effekt än det valmanifest som omtalar möjligheten att generera arbeten. I någon mån har indelningen i de tre SRB syftat till att fokusera detta, liksom att det positiva eller negativa intryck läsaren kan antas få nog inte behöver vara manifesterat på lexikal nivå i form av värdeladdade ord. Det finns redan i partiets till synes objektiva beskrivning av verkligheten. Vid dessa tankar har Hedquists distinktion mellan beskrivande och endast framkallande värdeladdade ord varit viktig.

Det har talats en del om termer som i relation till varandra fokuserar referenten ur olika perspektiv. I ett fall som *arbetsgivare-arbetsköpare* torde det stå ganska klart vad jag avser med *perspektiv*. Men ett perspektivtänkande är tydligt också när partiet väljer mellan att beskriva verkligheten som ”full med arbetslöshet” eller som ”full med möjligheter till arbetsskapande”, och när valet står mellan två teman som ”risken för krig” eller ”möjligheten till fred”. Kanske kan

man i dessa fall tala om perspektivskiften på textnivå, vilka mer eller mindre tydligt manifesteras på lexikal nivå.

Alla manifest är unika, men de som kanske tydligast skiljer ut sig i något avseende är följande:

- 1952 – med avseende på ett omfattande bruk av ord och termer ur den försvars- och utrikespolitiskt relaterade vokabulären. Därtill dominerar användningen av *krig* klart över användningen av *fred*.
- 1968 – introduktion av ett flertal ideologiskt anknutna ord och samtidigt påfallande liten användning av andra, bl.a. *socialism*. Därtill stor användning av bestämningsord såsom *ovillkorligen* och *omedelbar*.
- 1976 – (sannolikt) högst relativ frekvens av de militärt konnoterade orden, periodens mest omfattande användning av *kräva/krav* samt (sannolikt) en av de högsta relativa frekvenserna av negativt värdeladdade ord.
- 1985 – totalt sett högst relativ frekvens av de fyra centrala politisk-ideologiska termerna. Manifestet är därtill präglad av ett ideologiskt nytänkande som manifesteras på frasnivå i det slagordsliknande *socialism på svenska*.

Även manifestet 1994 ger bestående intryck – och kvarlämnar vissa frågor – genom avsaknaden av *storfinans* samt en samtidig användning av *marknadsekonomi* och *borgare*. Slutligen bör man notera att även 1964 års manifest skiljer ut sig genom avsaknaden av näst intill alla för undersökningen relevanta fenomen.

En annan infallsvinkel hade kanske utkristalliserat andra manifest, men jag anser mig ha kommit en bit på vägen mot en generell bild av vänsterpartiets retoriska tillvägagångssätt.

7. Litteratur

- Andersson, Jan & Mats Furberg 1984. *Språk och påverkan*. Åttonde upplagan. Stockholm: Thales.
- Andersson, Lars-Gunnar & Jens Allwood 1987. *Semantik*. Åttonde upplagan. (Nr. 1 i skriftserien Guling utgiven av Institutionen för lingvistik vid Göteborgs universitet.)
- Berg, Nils J. 1982. *I kamp för socialismen. Kortfattad framställning av det svenska kommunistiska partiets historia 1917–1981*. Stockholm: Arbetarkultur.
- Bergman-Claeson, Görel 1994. *Vi svenskar, vi människor och bomben*. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. Nr. 36)
- Bjørge, Tore & Daniel Heradstveit 1992 [1996]. *Politisk kommunikation*. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Boréus, Kristina 1994. *Högervåg*. Stockholm: Tiden.
- Brylla, Charlotta 2000. *Ord med laddning. Nyckelord och slagord som termer i tysk språkvetenskap*. Göteborg. (Nr. 3 i rapportserie från projektet ORDAT.)
- Cassirer, Peter 1970. Ords kontextberoende. I: *Nysvenska studier* 54. S. 5–17.
- Cassirer, Peter 1993. *Stilistik & stilanalys*. Andra upplagan. Stockholm: Natur och kultur.
- Crystal, David 1987. Semantics. I: Crystal, David 1987. *The Cambridge encyclopedia of language*. Cambridge University Press. S. 100–107.
- Dahllöf, Mats 1999. *Språklig betydelse*. Lund: Studentlitteratur.
- Engels, Friedrich & Karl Marx 1848 [1886]. *Kommunistiska manifestet*. Stockholm: Tiden.
- Esaiasson, Peter 1990. *Svenska valkampanjer 1866–1988*. Stockholm: Allmänna Förlaget.
- Fredriksson, Gunnar 1992. *Det politiska språket*. Sjunde upplagan. Stockholm: Tiden.
- Gilljam, Mikael & Sören Holmberg 1995. *Väljarnas val*. Stockholm: Fritzes Förlag.

- Grice, Paul 1987 [1967]. *Logic and Conversation*. I: Grice, Paul, *Studies in the way of words*. Cambridge: Harvard University press. S. 1–143.
- Hedquist, Rolf 1977. *Emotivt språk*. Umeå universitet.
- Hedquist, Rolf 1981. *Språklig kommunikation med förbehåll*. (Umeå Studies in the Humanities 41.) Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Hedquist, Rolf 1982. *Att påverka med språk*. (Nr. 113 i en skriftserie utgiven av Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar.) Lund: Liber.
- Held, David 1987 [1997]. *Demokratimodeller*. Andra upplagan. Göteborg: Daidalos.
- Hellspång, Lennart & Söderberg, Barbro 1975. *Grepp om språket*. Lund: Studentlitteratur.
- Hellspång, Lennart & Ledin, Per 1997. *Vägar genom texten*. Lund: Studentlitteratur.
- Håkansson, Nicklas 1999. *Valretorik*. Göteborg. (Göteborg Studies in Politics 65.)
- Høigård, Anne 1978. *Språkbruken i partiprogrammer*. Oslo: Novus Forlag.
- Johannesson, Kurt 1990. *Retorik eller konsten att övertyga*. Stockholm: Norstedts.
- Koch, Stefan 1999. *Höger om!*. Stockholm: Ordfront.
- Kymlicka, Will 1990 [1994]. *Modern politisk filosofi*. Nora: Nya Doxa.
- Larsson, Reidar 1994. *Politiska ideologier i vår tid*. Femte upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Lorentzon, Thorwald 1998. *Marx med mervärde möter moderna miljömål*. (Nr. 23 i skriftserien MISS utgiven av Institutionen för svenska språket vid Göteborgs universitet.)
- Lorentzon, Thorwald 1999. Värdeladdade missiler. I: *Rhetorica Scandinavica* 11. S. 25–37.
- Lundestad, Geir 1996 [1997]. *Öst, väst, nord, syd*. Tredje upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Lundström, Mats 1999. Vad innebär jämställdhet? I: *Tidskrift för politisk filosofi* nr. 2 1999. S. 5–28.
- Lyons, John 1977. *Semantics I*. Cambridge University press.
- Malmgren, Sven-Göran 1989. Om övertalande ord i riksdagspartiernas språk. I: Allén, Sture, Martin Gellerstam & Sven-Göran Malmgren, *Orden speglar samhället*. Stockholm: Allmänna Förlaget. S. 59–78.

- Malmgren, Sven-Göran 1994. *Svensk lexikologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Malmgren, Sven-Göran 1999. Valspråk 98 – om språket i den politiska debatten. I: *Språkvård* 1. S. 7–18.
- Melin, Lars & Sven Lange 1995. *Att analysera text*. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Næss, Arne 1959. *Empirisk semantik*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nationalencyklopedins ordbok* 1995. Höganäs: Bra böcker.
- Nilsson, Bo G. 1984. Meniga hopen, blodiglar och rabulister. Ur det politiska språkets historia. I: *Folkets historia* nr. 4. S. 2–19.
- Rydstedt, Rudolf 1993. *Retorik*. Lund: Studentlitteratur.
- Svenska Akademiens ordlista* 1998. Tolfte upplagan. Stockholm: Norstedts Ordbok.
- Svensk ordbok* 1999. Tredje upplagan. Stockholm: Norstedts Ordbok.
- Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson 1999. *Svenska Akademiens grammatik*. Stockholm.
- Tännsjö, Torbjörn 2000. *Filosofi & politik*. Stockholm: Manifest.
- Zedong, Mao 1963 [1994]. *Maos lilla röda. Citat ur ordförande Mao Zedongs verk*. Stockholm: Bokförlaget Tranan.

8. Appendix

TABELL 5. *Arbetsmarknadsrelaterade ord*

Ord	48	52	56	60	64	68	70	73	76	79	82	85	88	91	94	98
arbeta	-	-	1	-	-	-	-	-	-	2	-	3	1	-	1	1
arbete	1	1	3	1	-	5	-	3	3	15	12	17	5	13	7	13
arbetsdag	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3	2	1	2	1	1	1
arbetsför	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
arbetsförmedling	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
arbetsgivaravgift	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
arbetsgivare	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	5
arbetshets	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-
arbetsinnehåll	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
arbetskraft	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
arbetsköpare	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
arbetsliv	-	-	-	-	-	-	-	-	4	1	-	5	5	4	-	1
arbetslivserfarenhet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
arbetslös	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	1	-	-	2	7
arbetslöshet	-	2	1	-	-	7	1	1	6	7	4	4	1	2	7	16
arbetslöshetsersättning	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
arbetslöshetsförsäkring	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	1	1
arbetslöshetsunderstöd	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
arbetsmarknad	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	1	-	-	2
arbetsmarknadspolitik	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
arbetsmarknadspolitisk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
arbetsmiljö	-	-	-	-	-	-	1	2	1	1	1	1	1	1	2	1
arbetsmiljölag	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
arbetsmiljörisk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
arbetsorganisation	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	1	1
arbetsplats	-	-	1	1	-	-	1	3	3	4	1	1	-	-	2	2
arbetsplatsfråga	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
arbetsprocess	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-
arbetsproduktivitet	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
arbetsrätt	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	1
arbetsrättslagstiftning	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
arbetsituation	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
arbets-skada	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
arbets-skadeförsäkring	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
arbets-skapande	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	-	-	-	-
arbets-takt	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
arbets-tid	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	2	2	1	-	3	3
arbets-tidsfråga	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
arbets-tidsförkortning	-	-	1	1	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	2
arbets-tillfälle	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	6
arbets-trygghet	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
arbets-suppgift	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
arbets-vecka	-	-	1	1	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
arbets-villkor	-	-	-	1	-	-	-	1	1	-	-	-	-	1	-	1
arbets-år	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
deltidsarbete	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
dubbelarbete	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
förvärvsarbete	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
förvärvsarbete	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
heltidsarbete	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
hemarbete	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-

TABELL 7. *Försvars-/utrikespolitiskt relaterade ord*

Ord	48	52	56	60	64	68	70	73	76	79	82	85	88	91	94	98
fred	3	7	1	2	-	1	-	-	-	3	3	6	3	4	-	2
fredlig	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-
fredsfrämjande	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
fredsinsats	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
fredskamp	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
fredskraft	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
fredsopinion	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-
fredspakt	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
fredsparti	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
fredspolitik	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	1	-	-	-
angreppskrig	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
atomvapenkrig	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
bakteriekrig	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
krig	1	3	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2
krigsbas	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
krigsfara	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
krigsförberedelse	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
krigsförbrytare	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
krigshetsare	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
krigshård	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
krigskraft	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
krigsmakt	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
krigsmaterielexport	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
krigsmaterielproduktion	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
krigspropaganda	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
krigsår	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
krigsövning	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
rövarkrig	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
storkrig	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Vietnamkrig(et)	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
världskrig	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
alliansfri	-	1	-	1	-	-	-	-	1	-	1	2	1	1	-	1
alliansfrihet	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	1	-
Atlantblock(et)	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Atlantpakt(en)	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Atlantpaksstat	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
atombombsutrustning	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
atomvapen	-	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
avrustning	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
avspänning	-	1	-	-	-	-	-	-	-	2	2	3	3	2	-	1
avspänningssträvande	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
flottmanöver	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
flygmanöver	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
folkförsvaret	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1	1	-	-	-
förintelsemedel	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
förstörelsemedel	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
försvar	-	2	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1	1	-	-	-
försvara	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
försvarsbeslut	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-

Ord	48	52	56	60	64	68	70	73	76	79	82	85	88	91	94	98
försvarskostnad	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
försvarspolitik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-
försvarsutgift	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
JAS	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-
kapprustning	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
kärnvapen	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1	-	1	3	-	-	-
kärnvapenbärande	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
kärnvapenfri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	4	-	-	-
kärnvapenhot	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
militarism	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
militär	-	1	-	3	-	-	-	-	2	2	3	3	5	1	-	-
militärallians	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
militärapparat	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
militärfråga	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
militärledning	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
militärorganisation	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
militärpolitik	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
militärutgift	-	1	-	3	-	1	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-
Natomedlemskap	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Natosamarbete	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
nedrustning	-	2	1	-	1	-	-	-	-	2	1	2	-	2	-	2
neutralitet	-	2	3	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-
neutralitetsförsvar	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
neutralitetslinje	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
neutralitetspolitik	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
oavhängighet	1	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
oberoende	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	2	-	-
ockupation	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
OSSE	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
PFF	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
rustningsbörda	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
rustningsindustri	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
rustningskostnad	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
rustningsspiral	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
rustningsutgift	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
rustningsvansinne	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-
spionflygning	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
stormaktsförsvar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
suveränitet	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
upprusta	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
upprustning	-	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
upprustningsbeslut	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
utrikespolitik	1	2	2	1	-	-	-	1	-	1	1	2	-	-	1	1
utrikespolitisk	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
vapenexport	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	-	-
vapenmakt	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
vapenproduktion	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
överflygning	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-

Ord	48	52	56	60	64	68	70	73	76	79	82	85	88	91	94	98
klasskamp	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
klassklyfta	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	2	2	1
klasspolitik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
klassamhälle	-	-	-	-	-	4	-	-	1	-	-	1	1	-	-	1
klasskillnad	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	1	-	-	1	5
klasstat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
samhällsklass	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
överklass	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-
profit	-	1	-	-	-	-	-	1	1	1	-	1	1	-	-	-
profitekonomi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
profitera	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
profitkrav	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
profitkälla	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
profitstyrd	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
profitör	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
socialism	-	-	1	-	-	-	2	1	6	2	2	13	1	-	-	-
socialistisk	1	-	1	-	2	7	1	3	4	1	2	1	3	1	1	2

TABELL 9. Kräva och krav med sammansättningar

Ord	48	52	56	60	64	68	70	73	76	79	82	85	88	91	94	98
arbetarkrav	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
dagskrav	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
exploateringskrav	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
kompensationskrav	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
krav	-	2	1	4	-	10	-	2	2	5	1	2	5	-	-	6
miljökrav	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
profitkrav	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
reformkrav	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
kräva	-	2	-	-	1	2	2	-	20	8	4	27	6	-	6	12

Rapporter från ORDAT

Det svenska ordförrådets utveckling 1800–2000

ISSN 1650-2582

1. Sven-Göran Malmgren. Projektet Det svenska ordförrådets utveckling 1800–2000. Utgångspunkter. December 2000.
2. Sven Lange. Tesaurusen i ordförrådsforskningens tjänst. December 2000.
3. Charlotta Brylla. Ord med laddning. *Nyckelord* och *slagord* som termer i tysk språkvetenskap. December 2000.
4. Mall Stålhammar. Från anfanger och horungar till ordbehandlare och desktop publishing. Januari 2001.
5. Sven Lange. NEO:s bild av 1800- och 1900-talets svenska ordförråd. Januari 2001.
6. Carina Randveer. Från *attaque* och *häst* till *angrepp* och *springare*. Den svenska schackterminologins utveckling från 1700-tal till 1900-tal. Mars 2001.
7. Maia Andréasson. Från satsdel till satsled. En översikt av orden för satsens delar 1806–1999. Mars 2001.
8. Thorwald Lorentzon. Tendenser i vänsterpartiets manifestvokabulär. Jämförande studier av lexikala förändringar 1948–1998. April 2001.